

Univerzita Hradec Králové
Pedagogická fakulta

Bakalářská práce

2016

Alena Nepimachová

Univerzita Hradec Králové
Pedagogická fakulta
Katedra speciální pedagogiky a logopedie

**Bible jako východisko přístupu ke stigmatu člověka
s mentálním postižením ve společnosti**

Bakalářská práce

Autor: Alena Nepimachová
Studijní program: B7506 Speciální pedagogika
Studijní obor: Výchovná práce ve speciálních zařízeních
Vedoucí práce: doc. PhDr. Tibor Vojtko, Ph.D.

Zadání bakalářské práce

Autor: Alena Nepimachová

Studium: P13522

Studijní program: B7506 Speciální pedagogika

Studijní obor: Výchovná práce ve speciálních zařízeních

Název bakalářské práce: Bible jako východisko přístupu ke stigmatu člověka s mentálním postižením ve společnosti

Název bakalářské práce A): The Bible as basis for the approach to the stigma of a human being with a mental retardation in the society

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Bakalářská práce si klade za cíl představit Bibli jako etické východisko přístupu ke stigmatu člověka se zdravotním postižením ve společnosti, především člověka s mentálním postižením, a v biblických textech poukázat na etická východiska platná i pro současnou společnost. Práce vymezuje vybrané základní etické pojmy a pojmy související se stigmatizací osob s mentálním postižením. Dále bude pojednáno o kořenech etického uvažování resp. o teologické etice Starého a Nového zákona.

ADAMOŮVÁ, Lenka, Václav VENTURA a Vladislav DUDÁK. Základy filosofie, etiky: pro střední školy. Vyd. 2. Praha: Fortuna, 1996, 149 s. Základy společenských věd, 3. ISBN 80-716-8373-6. DLOUHÁ, Jana. Úvod do psychopedie: učební text pro studenty bakalářských oborů speciální a sociální pedagogiky. 2. dopl. a reviz. vyd. Hradec Králové: Gaudeamus, 2013, 154 s. ISBN 978-807-4353-338. JANKOVSKÝ, Jiří. Etika pro pomáhající profese. Vyd. 1. Praha: Triton, 2003, 223 s. ISBN 80-725-4329-6. MILTAIT, René. Teologická etika v kontextu sociální a pastorační práce. 1. vyd. Ve Středoklukách: Zdeněk Susa, 2012, 539 s. ISBN 978-80-86057-78-1. RAVIK, Slavomír. Bible dnes a pro nás. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1991, 205 s. ISBN 80-042-5553-1. RENOTIÉKOVÁ, Marie a Libuše LUDÍKOVÁ. Speciální pedagogika. 2. vyd., dopl. a aktualiz. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2004, 313 s. Učebnice (UP Olomouc). ISBN 80-244-0873-2. SLCWÍK, Josef. Speciální pedagogika: prevence a diagnostika, terapie a poradenství, vzdělávání osob s různým postižením, člověk s handicapem a společnost. Vyd. 1. Praha: Grada, 2007, 160 s. Pedagogika (Grada). ISBN 978-802-4717-333. ŠVARCOVÁ, Iva. Mentální retardace: vzdělávání, výchova, sociální péče. Vyd. 1. Praha: Portál, 2000, 184 s. ISBN 80-717-8506-7. TITZL, Boris. Postižený člověk ve společnosti: Hledání počátků. Praha: Pedagogická fakulta UK v Praze, 1998. ISBN 80039-30-7. VOJTKO, Tibor. Postižený člověk v dějinách: vybrané přednášky k dějinám speciálně pedagogické teorie a praxe. Vyd. 1. Hradec Králové: Gaudeamus, 2005, 48 s. ISBN 80-704-1007-8. Bible: Písmo svaté Starého a Nového zákona. Podle ekumenického vydání z roku 1985. Praha: Česká biblická společnost, 1991. ISBN 80-7113-009-5.

Garantující pracoviště: Katedra speciální pedagogiky,
Pedagogická fakulta

Vedoucí práce: doc. PhDr. Tibor Vojtko, Ph.D.

Oponent: doc. PhDr. Boris Titzl, Ph.D.

Datum začání závěrečné práce 27.1.2015

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala pod vedením vedoucího bakalářské práce samostatně a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne.....

Poděkování

Děkuji všem, kteří mi byli nápomocni při zpracování této práce. Zvláště bych pak chtěla poděkovat doc. PhDr. Tiboru Vojtkovi, Ph.D., za ochotný a vstřícný přístup, za odborné vedení, pomoc a rady při zpracování práce.

ANOTACE

Nepimachová, Alena. *Bible jako východisko přístupu ke stigmatu člověka s mentálním postižením ve společnosti*. Hradec Králové: Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2016. 88 s. Bakalářská práce.

Bakalářská práce představuje Bibli jako etické východisko přístupu ke stigmatu člověka s mentálním postižením ve společnosti. Je rozdělena do čtyř kapitol. V první kapitole se zabývá pojmem etiky a jejím definováním, vybranými základními etickými kategoriemi, mravními normami a pravidly a kořeny evropské etiky. Druhá kapitola je věnována přístupu společnosti k lidem s postižením, definuje pojmy norma a normalita, zabývá se reakcemi společnosti na případnou odchylku od normy, definuje pojmy stigma a stigmatizace. Mezi postižení často označovaná jako stigmatizující patří mentální retardace, proto se práce dále zabývá definováním mentální retardace, jejími hlavními znaky a zejména psychologickými zvláštnostmi jedinců s mentální retardací. Ve třetí kapitole je stručně představena Bible a všechny knihy Starého a Nového zákona. Závěrečná čtvrtá kapitola je věnována teologické etice – respektive etice Starého a Nového zákona v Bibli. Na základě vyhledaných a doložených biblických sdělení, dotýkajících se zejména přístupu k člověku s postižením, dokládá práce existenci stále aktuálních a platných etických východisek přístupu ke stigmatu člověka s mentálním postižením ve společnosti.

Klíčová slova: etika, stigma, mentální retardace, Bible, teologická etika.

ANNOTATION

Nepimachová, Alena. *The Bible as basis for the approach to the stigma of a human being with a mental retardation in the society*. Hradec Králové: Faculty of Education, University of Hradec Králové, 2016. 88 pp. Bachelor Degree Thesis.

The Bachelor thesis introduces the Bible as the basis of ethical approach to the stigma of a human being with mental retardation in the society. It is divided into four chapters. The first chapter deals with the term ethics and its definition, selected basic ethical categories, moral standards and rules, as well as with the roots of European ethics. The second chapter is devoted to the attitude of the society towards disabled people, it defines the terms norms and normality, further more it is dealing with the society's response to any deviation from the norm, it defines the terms stigma and stigmatization. Among disabilities, which are often referred to as stigmatizing, belongs the mental retardation, so the thesis also deals with the definition of mental retardation, its main characteristics and particular psychological traits of individuals with mental retardation. The third chapter contains a brief introduction to the Bible and all the books of the Old and New Testaments. The final fourth chapter is devoted to theological ethics – respectively to the ethics in the Old and New Testaments of the Bible. Based on the founded and documented biblical messages, particularly concerning the approach to disabled people, the thesis proves, that there are still up to date and valid ethical bases for the approach to the stigma of a person with mental retardation in the society.

Keywords: ethics, stigma, mental retardation, Bible, theological ethics.

Obsah

Seznam použitých zkratk

Úvod	13
1 Etika	16
1. 1 Pojem etiky a její definování	16
1. 2 Předmět etiky	17
1. 3 Morálka	18
1. 4 Mravnost	19
1. 5 Hlediska rozlišování etiky	20
1. 5. 1 Přesvědčení spojující různé etiky	21
1. 6 Význam a úloha etiky	21
1. 7 Vybrané základní etické kategorie	22
1. 7. 1 Dobro a zlo	22
1. 7. 2 Svoboda vůle a volby	23
1. 7. 3 Svědomí	25
1. 7. 3. 1 Co je svědomí	25
1. 7. 4 Lidská důstojnost a základní lidská práva	26
1. 7. 4. Práva osob s postižením	27
1. 8 Mravní pravidla a normy	27
1. 8. 1 Zákon jako dárce mravních norem	28
1. 8. 1. 1 Mravní normy	28
1. 8. 1. 2 Právní normy (zákony dané společností)	29
1. 8. 1. 3 Vznik zákona	30
1. 8. 1. 4 Přirozený mravní zákon	30
1. 8. 1. 5 Zlaté pravidlo	32
1. 9 Kořeny evropské etiky a symboly mravnosti	33
1. 9. 1 Antická etika ctnosti	33
1. 9. 1. 1 Sokrates († 399 př. Kr.) – Vím, že nic nevím	34
1. 9. 1. 2 Platon († 347 př. Kr.) – Ctnost je krása a síla duše	34

1. 9. 1. 3 Aristoteles († 322 př. Kr.) - Etika ctnosti.....	34
1. 9. 2 Židovská kultura	35
1. 9. 3 Křesťanství: Ježíš Kristus – „morálka lásky“	35
2 Přístup společnosti k lidem s postižením	38
2. 1 Norma a normalita	39
2. 1. 1 Norma.....	39
2. 1. 2 Normalita.....	40
2. 1. 3 Reakce společnosti na odchylku od normy	40
2. 1. 4 Přehled různých pojetí normality.....	40
2. 1. 4. 1 Statistické pojetí normy	41
2. 1. 4. 2 Sociokulturní pojetí normality.....	41
2. 1. 5 Postižení se stává stigmatem	42
2. 1. 4. 1 Stigma.....	42
2. 1. 4. 2 Stigmatizace	43
2. 1. 4. 3 Stigmatizovaná onemocnění	44
2. 1. 4. 3. 1 Mentální retardace.....	45
2. 1. 4. 3. 1. 1 Pojem a definování mentální retardace	45
2. 1. 4. 3. 1. 2 Hlavní znaky mentální retardace	46
2. 1. 4. 3. 1. 3 Psychologické zvláštnosti jedinců s mentální retardací	47
2. 1. 4. 3. 1. 4 Mentální retardace jako stigmatizující postižení.....	48
3 Seznámení s Biblií	50
3. 1 Hebrejská Bible.....	50
3. 1. 1 Překládání hebrejské Bible	51
3. 1. 2 Řazení knih Starého zákona	52
3. 2 Nový zákon	52
3. 2. 2 Řazení knih Nového zákona	53
4 Teologická etika	54
4. 1 Starozákonní etika v Bibli	54

4. 1. 1	Mudroslovná literatura v Bibli jako shrnutí židovské etiky	55
4. 1. 2	Příběh o stvoření člověka a následky svobody vlastní volby podle Bible.....	55
4. 1. 3	Dodržování a neporušování Božích zákonů není nad síly člověka	58
4. 1. 4	Desatero Božích přikázání jako „mravní minimum“, jako univerzální mravní zákon	59
4. 1. 5	Existence pojmů „dobro a zlo“ ve starozákonních textech.....	61
4. 1. 6	Existence pojmu „svědomí“ ve starozákonních textech	62
4. 1. 7	Obrazy přístupu k postiženým ve Starém zákoně	63
4. 1. 7. 1	Negativní přístupy	63
4. 1. 7. 1. 1	Postižení je bráno jako znamení Božího trestu	63
4. 1. 7. 1. 2	Další příklady negativního přístupu k postiženým.....	65
4. 1. 7. 2	Pozitivní přístupy	66
4. 1. 7. 2. 1	Bůh ochráncem a zastáncem postižených	66
4. 1. 7. 2. 2	Bůh stanovoval jasná pravidla správného chování vůči postiženým, nemocným, chudým i starým lidem.....	67
4. 1. 7. 3	Zacházení s nemocnými a chudými ve Starém zákoně	68
4. 1. 7. 4	Přístup k otrokům.....	69
4. 1. 7. 5	Rovnost a stejná hodnota všech lidí před Bohem	70
4. 1. 7. 5. 1	Šest charakteristických rysů vytvářejících status člověka jako Božího „obrazu“	70
4. 2	Novozákonní etika v Bibli	71
4. 2. 1	Pojmy „dobro a zlo“ v novozákonních textech	72
4. 2. 2	Pojem „svědomí“ v novozákonních textech.....	72
4. 2. 3	„Etická maxima“ uvedená v Kázání na hoře.....	73
4. 2. 3. 1	Blaze chudým v duchu.....	74
4. 2. 3. 2	Blaze milosrdným, neboť oni dojdou milosrdenství.....	74
4. 2. 4	Novelizace Mojžíšova Zákona.....	75
4. 2. 4. 1	Zrušení zákona odplaty.....	76
4. 2. 4. 2	Dvojitá přikázání lásky jako největší přikázání a rovnost všech lidí před Bohem.....	76

4. 2. 4. 2. 1 O milosrdném Samaritánovi.....	77
4. 2. 4. 3 Bez lásky nejsem nic.....	78
4. 2. 4. 4 Posuzování druhých	78
4. 2. 4. 4. 1 Kdo z vás je bez hříchu	79
4. 2. 4. 5 Ježíš uzdravuje.....	79
4. 2. 4. 5. 1 Postižený člověk se stává nástrojem dobra.....	80
4. 2. 4. 5. 2 Oněmění jako dočasný trest.....	81
4. 2. 4. 6 Ke druhým se chovejte tak, jak chcete, aby se chovali oni k vám.....	82
4. 2. 5 Život je dar.....	82
4. 2. 5. 1 Lidský život je lidským životem se všemi právy za všech okolností.....	82
4. 2. 5. 1. 1 O boháči a Lazarovi.....	82
4. 2. 6 Výjimečné postavení člověka	83
4. 2. 6. 1 Jedinečná důstojnost každého člověka	83
4. 2. 6. 1. 1 O posledním soudu.....	84

Závěr	85
--------------------	-----------

Seznam literatury a dalších pramenů

Příloha A - Verze Desatera z 2. knihy Mojžíšovy

Příloha B - Velepíseň lásky

Příloha C - Ježíš uzdravuje postižené ve svědectvích evangelií

Příloha D - O boháči a Lazarovi

Seznam použitých zkratek

Knihy Starého zákona v Bibli

Gn	První Mojžíšova (Genesis)
Ex	Druhá Mojžíšova (Exodus)
Lv	Třetí Mojžíšova (Leviticus)
Dt	Pátá Mojžíšova (Deuteronomium)
Rt	Rút
2 S	Druhá Samuelova
1 Kr	První Královská
2 Pa	Druhá Paralipomenon (2. Letopisů)
Jb	Jób
Ž	Žalmy
Př	Příslloví
Mdr	Kniha moudrosti
Sír	Sírachovec
Iz	Izajáš
Jr	Jeremjáš
Ez	Ezechiel
Oz	Ozeáš
Am	Ámos
Mi	Micheáš
Sf	Sofonjáš
Za	Zacharjáš
Mal	Malachiáš

Knihy Nového zákona v Bibli

Mt	Matouš
Mk	Marek
L	Lukáš

J Jan
Sk Skutky apoštolské
Ř Římanům
1 K První list Korintským
2 K Druhý list Korintským
Jk List Jakubův
1 J První list Janův

Úvod

Cílem této práce je v biblických textech vyhledávat a poukazovat na etická východiska přístupu k stigmatu člověka s mentálním postižením ve společnosti.

V první kapitole se proto nejprve zaměříme na základní vymezení etiky, etických pojmů, vybraných základních etických kategorií, zejména „dobra“ a „zla“, „svobody vůle a volby“, „svědomí“; a dotkneme se otázky lidské důstojnosti, základních lidských práv a práv osob s postižením. Seznámíme se s mravními pravidly a normami, včetně přirozeného mravního zákona a tzv. zlatého pravidla. Pojednání uzavřeme částí věnovanou kořenům evropské etiky a symbolům mravnosti - myšlenkovému odkazu antické kultury a hloubce křesťanského ideálu lásky.

Ve druhé kapitole si přiblížíme přístup společnosti k lidem s postižením. Seznámíme se s pojetím normy a normality a s reakcemi společnosti na případnou odchylku od dané normy. To nás již neomylně zavede k pojmům stigma a stigmatizace, které nejprve definujeme a následně vymezíme postižení, která jsou nejčastěji označována jako stigmatizující. Je to právě mentální retardace, která je často označována jako stigmatizující postižení, a právě proto je hledání etických východisek k tomuto jevu v Bibli i zvoleným tematickým cílem práce. Z tohoto důvodu se dále již budeme věnovat osobám s mentální retardací, které tvoří mezi zdravotně postiženými občany jednak specifickou a jednak jednu z nejpočetnějších skupin. Chceme-li poznat a pochopit osoby s mentálním postižením, jejich specifika a potřeby a následně jejich postavení ve společnosti, je nejprve nutné oprostit se ode všech předsudků a neopodstatněných obav, které mnozí lidé v kontaktu s těmito osobami pociťují a vyvolávají v nich rozpačitý až nepřátelský postoj. Seznámíme se s pojmem a definováním mentální retardace, s jejími hlavními znaky a s psychologickými zvláštnostmi osob s mentální retardací. Jsou to zejména tyto odlišnosti, nápadnosti a „jinakost“, co v nás v kontaktu s těmito lidmi vyvolává obavy a nepochopení.

Ve třetí kapitole se stručně seznámíme s Biblií jako knihou, protože chceme-li s Biblií pracovat, je jistě namístě si ji představit a seznámit se se všemi důležitými fakty týkajícími se jejího vzniku, obsahu, jazyka i použitých literárních forem. Někoho možná překvapí, že Bible není jenom jedna kniha, nýbrž celá knihovna. Jako každá

knihovna obsahuje mnoho různých druhů literatury, napsaných různými lidmi v různých dobách a s různými záměry. Jsou tu příběhy, písně, poezie a historie stejně tak jako náboženská učení – a dokonce i tato učení jsou prezentována v rozličných formách včetně prastarých příběhů i všedních dopisů, zjevení a jiných typů literatury. Nejmladší části Bible jsou staré téměř 2000 let a původ těch nejranějších se navždy ztrácí v mlhách starověku. Bible byla přeložena do většího počtu jazyků než kterákoli jiná kniha v dějinách a její nejznámější části jsou dnes k dispozici ve více než 2000 jazycích.

Ve čtvrté kapitole je následně pojednáno o teologické etice, kterou nejprve definujeme a dále již dělíme na starozákonní a novozákonní etiku v Bibli.

V části věnované starozákonní etice dojdeme nejprve v příběhu o stvoření prvních lidí k pochopení souvislosti lidské svobody, svobody volby, odpovědnosti a nutnosti nést následky svých rozhodnutí a činů. Doložíme, že dodržování (Božích) zákonů, přikázání a norem není pro člověka neuskutečnitelným ideálem. Stručně přiblížíme Desatero božích přikázání, jako tzv. „etické minimum“, jehož některé části se staly i součástí přirozeného zákona. V biblických textech vyhledáme zmínky o dobru a zlu a o vlivu, který plyne z volby mezi jedním a druhým na život člověka, zaměříme se i na pojem svědomí. Dále už v textech Starého zákona vyhledáme konkrétní zmínky o přístupech k lidem s postižením, pozitivních i negativních, včetně zmínek z tzv. mudroslovné literatury, která je tradičně považována za shrnutí židovské etiky.

Seznámíme se se starozákonním pojetím postiženého člověka – postižení je zejména vnímáno jako trest za hříchy a provinění, a stává se tak znamením Božího trestu. Postižení či nemoc coby trest se netýká pouze daného člověka, tento trest může být předáván i z generace na generaci. Postižený člověk je také pokládán za nebezpečného a nespolehlivého. Obraz postižení jako trestu přetrvává v myslích mnoha lidí dodnes. Je to svým způsobem překvapivé, protože právě toto pojetí se objevuje a je takto zřetelně formulováno pouze ve Starém zákoně v Bibli, v Novém zákoně se postižený člověk stává nástrojem dobra. Pouze na postiženém člověku je v novozákonním pojetí možné ukázat Boží lásku, odpuštění i naději – toto je zásadní rozdíl v pojetí postiženého člověka ve Starém a v Novém zákoně v Bibli. Na straně druhé je ale Bůh i ve Starém zákoně zastáncem a ochráncem všech utiskovaných a stanovuje jasná pravidla přístupu k těmto lidem – vzájemnou pomoc, podporu a solidaritu. Část věnovanou starozákonní etice uzavřeme konstatováním, že již ve

Starém zákoně najdeme zmínky potvrzující rovnost všech lidí před Bohem, uvedeme rysy člověka stvořeného k obrazu Božímu a potvrdíme nedotknutelnost lidského života.

V části o novozákonní etice se zabýváme křesťanskou etikou a mravností. Vyhledáme zmínky o dobru a zlu a o svědomí v textech Nového zákona. Dále se zaměříme na „etická maxima“ uvedená v Kázání na hoře, dvojí přikázání lásky jako největší přikázání a rovnost všech lidí před Bohem. Důležitou statí je část věnovaná posuzování druhých a tomu, jak Ježíš na stránkách evangelií uzdravuje malomocné, ochrnuté, slepé, hluché, hluchoněmé, posedlé, lidi trpící různými dalšími neduhy, a také oživuje mrtvé. Na uvedených příkladech Ježíšova uzdravování nemocných doložíme, jak se postižený člověk stává Bohem vyvoleným k tomu, aby na něm byla ukázána Boží láska, milosrdenství, láska, odpuštění a hlavně naděje. Kapitulu uzavřeme statěmi věnovanými tomu, jak křesťanství vnímá život každého člověka jako dar; dále tomu, že lidský život je lidským životem se všemi právy za všech okolností, zdůrazníme výjimečné postavení a důstojnost každého člověka. Na samý závěr uvedeme podobenství O posledním soudu, kde se Ježíš staví na stranu těch, jejichž důstojnost je ohrožena či již porušena, a jeho láska patří i těm, jejichž život provází nemoc, utrpení a selhání.

„*Jak byste chtěli, aby lidé jednali s vámi, tak vy ve všem
jednejte s nimi, v tom je celý zákon i Proroci.*“

(Mt 7, 12)

1 Etika

Velmi často slyšíme a někdy i sami používáme slovní vyjádření, že nějaké chování nebo jednání je nebo není etické, morální nebo mravné. Víme ale opravdu, o čem vlastně hovoříme, jaký přesný význam mají tyto pojmy? V této první kapitole práce se tedy zaměříme na základní pojmy související s etikou.

1. 1 Pojem etiky a její definování

Etymologicky je slovo **etika** odvozeno od řeckého „*ethos*“, které překládáme jako „zvyk, mrav, obyčej“.

Milfait (2012) uvádí, že se toto slovo psalo v řečtině dvěma způsoby: „*ethos*“ a „*éthos*“ a že rozdílné první písmeno vedlo k různému významu slova. **Ethos** se překládá jako „zvyk, mrav, přízpůsobení nebo obyčej“ a označoval kolektivní přesvědčení a způsoby jednání skupiny nebo společnosti, kdy eticky jednal ten, kdo dodržoval normy všeobecně uznané morálky. **Éthos** oproti tomu znamená „bydliště“, jednat obvyklým způsobem a označuje tím individuální základní postoj člověka, jeho mravní stanovisko, podle kterého se snaží vědomě vést svůj život. Eticky tedy jednal ten, kdo nedodržoval mechanicky předávaná pravidla chování a hodnotová měřítko, ale kdo konal požadované dobro na základě vlastního nahlédnutí a úvahy. Do pojmu etiky se dostaly oba aspekty společně.

„Etiku můžeme představit jako vědeckou disciplínu nebo reflexi morálního chování (společenského) a mravního jednání (individuálního) a úsudku z perspektivy toho, co je správné a dobré.“ (Milfait, 2012, str. 41)

Zakladatelem etiky jako filosofické disciplíny se stal Aristoteles (384 – 322 př. Kr.) se svým dílem Etika Nikomachova, kterou věnoval svému synovi Nikomachovi. Jankovský (2003) k tomu dodává, že Aristoteles v tomto díle věnuje pozornost individuu respektujícím obecný prospěch, jímž je blaho státu. Tím je také formulován prostředek k dosažení konečného cíle člověka, kterým je lidská blaženost. Mravné (ctnostné) bylo vše, co vedlo k lepšímu životu na tomto světě,

proto se již od Aristotela datuje chápání etiky jako praktické části filosofie, reprezentující vztah člověka ke světu.

„Etika je filosofická disciplína, která se snaží převést všechno to, co známe jako mravní povinnosti, ctnosti, pravidla nebo hodnoty, na společný kořen (základ). Také se zabývá správným uspořádáním lidských skutků na základě rozumových pravidel.“ Úkolem etiky není člověka soudit a odsoudit, ale posoudit, s čím se v jeho jednání můžeme ztotožnit a naopak. Pomáhá určit, zda byl skutek dobrý nebo zlý. (Příkaský, 2000, str. 8)

Další definici etiky, kterou zde uvedeme, nalezneme u Jankovského (2003, str. 22), kde se uvádí, že pokusíme-li se etiku definovat, pak lze říci, že *„je filosofickou vědou o správném způsobu života, vycházející z racionálních přístupů a snažící se nalézt, popřípadě i zdůvodnit, společné a obecné základy, na nichž morálka (předmět etiky) stojí.“*

Etika zkoumá lidské chování z hlediska jeho morální hodnoty a snaží se nalézt měřítko, které by člověku umožnilo rozhodnout, co je dobro, co zlo, čest a nečestnost apod. Etika totiž nejen zkoumá, co je to morálka, ale navíc se snaží vést člověka k dobru. Etika hledá všeobecnou zásadu, která by člověku ukazovala, co má dělat, o co má v životě usilovat, jak se chovat k jiným lidem. (Miedzgová, 1998)

Treznerová (2010) shrnuje, že etika se zabývá teoretickým zkoumáním hodnot a principů, které správně usměřují lidské jednání v situacích, kdy existuje možnost volby mezi dobrem a zlem prostřednictvím svobodné vůle. Poskytuje praktické návody na chování a jednání v soukromém, pracovním a veřejném životě; nabízí možnosti a volby chování, ale nerozhoduje za nás.

1. 2 Předmět etiky

Z výše uvedeného vyplývá, co je předmětem etiky – je jím **morálka**. U Hladíka (2004, str. 83) nalézáme shrnutí, že předmětem etiky jsou *„mravní jevy, jejich vznik a vývoj v minulosti, současný stav a další vývojové tendence. Řeší především problém mravního dobra. Hledá podstatu mravních norem a snaží se odpovědět na základní problémy morálky.“*

1. 3 Morálka

Jak jsme uvedli již výše, slovo *etika* je etymologicky odvozeno od řeckého slova *ethos*. Téměř stejný význam má latinský termín „*mos*“, v plurálu „*mores*“, od něhož je odvozeno slovo **morálka**. Etymologicky jsou etika a morálka synonyma. Morálka a etika však neznamenají totéž. Pojem etika se běžně používá pro vědní disciplínu, část praktické filosofie, která se zabývá morálními jevy. Morálka pak jako obsah, předmět etiky obsahuje vše, o čem člověk přemýšlí a co činí vzhledem k nejhlubší rovině svého lidství – k tomu „co má být“, k uskutečňování dobra. (Adamová, 2004) V původním slova smyslu pak znamená vůli, především tu, která je člověku uložena autoritou (zákony, předpisy). (Jankovský, 2003)

Příkaský (2000) konstatuje, že **morálka** je soustava pravidel lidského jednání, **etika** je filosofická disciplína, která tato pravidla zkoumá. Můžeme se rovněž setkat s pojetím, které slovem *morálka* nazývá životní praxi a slovem *etika* nazývá reflexi této praxe. Tento autor dále dodává, že slovo morálka se však více používá v církevní terminologii a to v souvislosti s normami Bible, a že etika se opírá více o přirozený rozum a zkušenost. Jankovský (2003, str. 24) popisuje **morálku jako soubor uznávaných mravních norem** vyplývajících z určitého chápání mravních hodnot, jejich povahy a hierarchie s tím, že je tento souhrn hodnotících soudů, názorů, pravidel, zvyků a ideálů, jímž se lidé ve svém jednání řídí, kulturně a historicky podmíněn. Dále zmiňuje, že v každé době podléhá kontrole – vnější (sociální) i vnitřní (svědomí) a právě ve vztahu jedince k morálce se utváří jeho sociální identita vůči společnosti, v níž žije. „**Morálka hodnotí lidské chování z hlediska dobra a zla, a to v porovnávání s lidským svědomím. Morální neboli mravně dobré je to jednání, jež je ve shodě se svědomím jednajícího.**“ Jak autor konstatuje, v tomto smyslu už nehovoříme o morálce, ale o **mravnosti** konkrétního člověka, kterou však nelze objektivně posuzovat, jelikož nemůžeme nahlédnout do svědomí jiného člověka. Máme-li jednání člověka nějak posuzovat, můžeme tak činit pouze z hlediska dodržování daných norem – tedy morálky. Morálka tak plní **funkci poznávací** (interpersonální vztahy, vztah ke společnosti), **regulativní** (chování člověka) a **humanizační** (zusušlechťování člověka, lidskost).

Morálku můžeme podle Miedzgové (1998) charakterizovat jako souhrn kladných hodnot, které vyznáváme a o které ve svém životě usilujeme. Jsou to i pravidla, která nás vedou ke kladným hodnotám a nabádají nás vystříhat se zlých skutků.

Nedostatek či opak kladných morálních hodnot je charakteristikou lhostejnosti a zla v mezilidských vztazích. Podle Milfaity (2012) zahrnuje morálka vzorce chování (celek příkazů, zákazů, zvyklostí, postojoyých vzorců, tradic, mravů a konvencí společnosti), kterým se připisuje normativní platnost, které vzešly z procesů vzájemného uznání ve společnosti a kterým byla přiznána všeobecná závaznost. Jedná se o všeobecně uznávané způsoby chování a normy, představující způsoby nebo formy života odrážející hodnotové představy v daném společenství. *„Tento celek kolektivních druhů norem není možno chápat jako statický útvar, protože morálka se v průběhu dějin mění, proto mluvíme o tom, že je morálka dějinná. Její nárok ale zůstává stejný, chce totiž obecně a přehledně řídit praxi lidí.“* (Milfait, 2012, str. 42)

O faktu, že morálka je historickým a třídním jevem, a proto se v závislosti na vývoji společnosti mění i mravní názory, hovoří i Treznerová (2010, str. 13). Uvádí, že morálka je jedna z forem společenského vědomí a charakterizuje ji jako *„společenský jev, který odráží mezilidské vztahy a lidskou činnost z pohledu dobra a zla. Je nositelkou lidských vlastností, obsahuje souhrn všech kladných hodnot a pomáhá nám vyhnout se špatnému chování.“*

Na závěr můžeme uvést konstatování Miedzgové (1998), že morální stránka tvoří neoddelitelnou součást lidské skutečnosti, které se nikdy nemůžeme zbavit. Naše svědomí nás nutí prožívat věčné napětí mezi tím, co je, a tím, co má být – tímto způsobem filosofové někdy charakterizují morálku.

1. 4 Mravnost

Jak jsme uvedli již výše, **mravně jedná člověk tehdy, pokud jedná (chová se) ve shodě se svým svědomím.** Mravnost tak souvisí s **charakterem** (v řečtině „vryté znamení, ráz“), který představuje podstatný a trvalý rys nebo rámec osobnosti člověka a projevuje se v jeho jednání tak, že je v souladu s přijatými pravidly a hodnotovým systémem daným příslušnou morálkou. O mravnosti (mravním postoji, jednání) pak podle Jankovského (2003) hovoříme v těch situacích, kdy člověk dokonce jedná proti svému okamžitému prospěchu nebo zájmu, neboť intenzivně s ohledem na své svědomí cítí, že nemůže v dané situaci jednat jinak.

Slova *morálka* a *mravnost* se v každodenním jazyce často používají jako synonyma. Etikové je zpravidla odlišují. Morálkou podle Miedzgové (1998) rozumějí ideální

dokonalost, obraz toho, jak by měl člověk morálně žít. Mravností chápou kvalitu reálného života. Jankovský (2003) dále upozorňuje na skutečnost, že mravnost není pouze záležitostí rozumu, ale má i podstatnou vazbu na emocionální stránku člověka. S emocemi je úzce spjata motivace – vlastní pohnutky našeho jednání. Předmětem zájmu se tak stává dynamická struktura osobnosti tvořená motivací, emocemi, temperamentem, charakterem i vůlí. Bez zvláštního důrazu na volní jednání (úsilí) člověka nelze hovořit ani o jeho osobnosti, ani o mravnosti. Jako další významný faktor udává společenské podmínky, v nichž jedinec žije. Treznerová (2010) představuje mravnost jako míru morálky ve společnosti, kdy se s vývojem společnosti požadavky na mravnost mění.

1. 5 Hlediska rozlišování etiky

Etiku můžeme rozlišovat podle mnoha hledisek, neexistuje jedna jediná etika. Hovořit můžeme např. o **filosofické etice** vycházející z různých směrů filosofie objevujících se v průběhu dějin. Pro ilustraci můžeme uvést např. **stoickou etiku** z období starého Řecka, která je založen na askezi, odříkání, nebo např. **hédonismus** jako jeden ze směrů tzv. epikureismu. Ten propaguje smyslové požitky v duchu rčení „carpe diem“ neboli „utrni (urvi) den“. (Jankovský, 2003)

Navíc každá etická koncepce souvisí s určitým světonázorovým přesvědčením myslitele – člověk může být muslim, křesťan, ateista. (Miedzgová, 1998) Na odlišném principu než etiky filosofické je založena **etika náboženská**. V obecné rovině spočívá její podstata ve vděčnosti člověka Bohu (popřípadě bohům) a na základě této vděčnosti se odvíjí i vlastní jednání člověka. Existuje velké množství nejrůznějších náboženských systémů, pro ilustraci uvedme judaismus a křesťanství. **V křesťanské tradici** by měl člověk odpovídat na dar své existence láskou ve smyslu respektování dobra bližního, aniž by z toho očekával nějaký prospěch (viz 1. Kor, 13. k. – *Láska nejvyšším darem*), kdy takové jednání odpovídá smyslu řeckého pojmu „charis“, resp. latinského „caritas“ (křesťanské pojetí nezištné lásky). **V judaismu** je etika vnímána jako plnění povinností z lásky k Bohu (viz Dekalog) a v každodenním životě židé usilují především o jednotu ve společenství a ve víře. (Jankovský, 2003)

1. 5. 1 Přesvědčení spojující různé etiky

Miedzgová (1998) dodává, že i přes tuto rozdílnost, někdy až protikladnost názorů, všechny etiky spojuje přesvědčení, že můžeme poznat dobro a zlo a tedy i vytvořit základní morální kodex (systém pravidel chování). Za tímto přesvědčením se skrývá víra v étos – mravní zákon, který dává smysl lidskému životu. Podle Miedzgové každá etika:

- věří, že existuje dobro a je možné ho poznat,
- věří v lidskou spolupatičnost stejně jako v důstojnost každého člověka,
- uznává svobodu, a tedy i zodpovědnost v našem konání.

Etiku (morálku) můžeme rozlišovat na autonomní a heteronomní (z řec. autos = sám; heteros = jiný, druhý; nomos = zákon):

1. **Etika autonomní** – podle Hladíka (2004) vychází z vnitřní svobody a odpovědnosti jedince. Idea autonomní vůle popírá závislost morálky na podmínkách života a cílech lidí. O tuto etiku se jedná v případě, kdy si člověk (popřípadě společnost) sám vymezí etické zásady. (Jankovský 2003; Treznerová, 2010)
2. **Etika heteronomní** – podle Hladíka (2004) tyto morální systémy předpokládají, že mravní zásady mají svůj zdroj mimo lidský svět a jsou lidem dány nezávisle na jejich zájmech a společenských cílech. Jankovský (2003) uvádí, že etické zásady jsou stanoveny z vnějšku (společenskou autoritou, popřípadě Bohem, např. Dekalog).

Existuje i **profesní etika**, která aplikuje obecná etická ustanovení, tzv. **etický kodex**, na konkrétní profesionální činnost. Hovoříme pak např. o etice lékaře, novináře, sociálního pracovníka, učitele, soudce apod.

1. 6 Význam a úloha etiky

Hladík (2004) nás seznamuje s faktem, že v celém dlouhém vývoji etiky můžeme sledovat tyto základní problémy:

- vztah mezi tím, co je a co má být;
- vztah mezi individuálním a společenským zájmem;
- výběr mezi dobrem a zlem.

Etika chce především objevit, podle čeho poznáme, zda je naše jednání mravně hodnotné, nebo není; jinak řečeno, zdali je v souladu s mravními pravidly nebo jim odporuje. Příkaský (2000) uvádí, že kdykoli člověk jedná a může se rozhodnout ve svůj prospěch nebo ve prospěch druhého, vzniká současně i riziko a nebezpečí mravně špatného jednání. Proto etika proniká do nejrůznějších oborů a podle toho také rozlišujeme etiku lékařskou, sociální, obchodní, etiku společenského chování apod. Hlavní význam má etika při utváření charakteru, při výchově dětí i dospělých. Pomáhá totiž při vytváření postojů a rozlišování dobra a zla. Podle Treznerové (2010) nelze bez etiky, úcty k člověku a respektování jeho základních práv očekávat v životě úspěch. Etická (morální) činnost se vyznačuje přítomností morálního výběru, svobodou volby a dobrovolnosti konání.

1. 7 Vybrané základní etické kategorie

U vymezování pojmů „etika“ a „morálka“ jsme se mnohokrát setkali s pojmy „dobro“, „zlo“ a „svědomí“. Tyto pojmy patří mezi základní etické kategorie a chceme-li s jistotou vědět, co tyto pojmy znamenají, musíme se s nimi blíže seznámit. Přiblížíme si také etickou kategorii „svobody vůle a volby“ a nastíníme problematiku „lidské důstojnosti a základních lidských práv“.

1. 7. 1 Dobro a zlo

Nemusíme znát přesnou definici, aby měl každý z nás určité ponětí o dobru a zlu. Ze zkušenosti víme, že dobro nás obohacuje a rozvíjí, přináší nám radost – je orientováno kladně. Zlo je naopak něco, co škodí, co zraňuje, způsobuje utrpení – je orientováno záporně.

Dobro v obecné rovině podle Jankovského (2003) reflektujeme jako souhrnný pojem pro vše dobré, hodnotné, kvalitní, prospěšné, skvělé či vynikající, popřípadě čemu nic nechybí, co je žádoucí. *Zlo* pak prezentuje pravý opak, tedy vše zlé, nežádoucí. Filosofové tvrdí, že zlo tkví v tom, že nějaké věci chybí to, co má mít, co patří k její úplnosti. Čili existuje věc sama o sobě dobrá, která ztrácí svou dokonalost, a tak se stává zlou. Podle toho, v jaké oblasti se zlo projevuje, rozlišuje Příkaský (2000, str. 15-16) *fyzické* a *mravní* zlo.

- *Fyzické zlo* se projevuje v těle člověka nebo v přírodě. Je to každý nedostatek přirozené dokonalosti: zánik, selhání, znetvoření, nemoc, utrpení, smrt apod.

- *Mravní zlo* vzniká, porušuje-li člověk svým jednáním mravní zákon. Na rozdíl od fyzického tedy mravní zlo závisí na lidské vůli. Proto se **etika věnuje více zlu mravnímu než zlu fyzickému**.

Není vždy snadné rozlišit mravní dobro a zlo. Citlivost vůči jednomu a druhému se vyvíjí po celý život. Schopnost je rozlišovat se pak nazývá moudrost a je jednou ze ctností. (Příkaský, 2000)

Podle Jankovského (2003) souvisí problém dobra a zla bezprostředně se svobodou člověka i s jeho svědomím, Adamová (2004) uvádí, že *dobro* je v morální oblasti shoda myšlení a jednání v první řadě se svědomím, ale i s přirozeným a mravním řádem. Tíhnutí k dobru je nejvlastnější podstatou lidského života.

Dobro a *zlo* je podle Hladíka (2004) polární dvojice dvou nejvyšších a nejobecnějších kategorií etiky. Jimi lze vyjádřit morální hodnocení sociálních jevů i jednajících jednotlivců ve všech dobách a ve všech situacích.

1. 7. 2 Svoboda vůle a volby

V nejširším slova smyslu znamená *svoboda* podle Příkaského (2000) určitou volnost, či jinak řečeno, možnost existovat a projevat se podle svého, to je možnost sebeurčení. Sem patří: svoboda svědomí, náboženského vyznání, volby povolání a také svoboda názoru. Miedzgová (1998) konstatuje, že slovo svoboda obvykle vnímáme jako **opak vnějšího nátlaku**. Takto chápanou svobodu omezuje každý politický útlak, proto je základní úlohou svobodného právního státu garantovat, zaručovat a rozšiřovat práva svobody každého občana.

Běžně se rozlišuje:

- *Svoboda vnější*: svoboda od nátlaku; možnost konat, co chci. Tato svoboda se podle Adamové (2004) týká vnějších podmínek života a může být právně (trest) nebo protiprávně (např. totalitní stát) omezena.
- *Svoboda vnitřní*: svoboda od nutnosti; k jednání určuji sám sebe – mám svobodu volby. **Etika se zabývá užíváním právě této vnitřní svobody.**

Miedzgová (1998) uvádí, že evropská etická tradice chápe **svobodu jako duchovní vlastnost**, kterou lidé mohou dosáhnout nezávislosti od materiálních podmínek života i od svých tělesných potřeb – filosofové pak hovoří právě o vnitřní svobodě. Hluboká vnitřní svoboda může existovat (a

často i existuje) vedle silného vnějšího útlaku (totalitě, tyranii). Jak doplňuje Adamová (2004), vnitřní svobodu nemůže postihnout žádné vnější omezení, např. i ve vězení zůstává člověk svobodnou bytostí.

Dále se rozlišuje (Příkaský, 2000):

- *Svoboda fyzická*: možnost volného pohybu – tu ztrácí např. vězeň.
- *Svoboda psychická*: možnost dostatečně používat svoje psychické schopnosti, a to relativně nezávisle na okolním světě – takovou možnost nemá např. psychicky nemocný nebo týraný člověk.
- *Svoboda morální*: možnost rozhodnout se i přes vnější a vnitřní omezení. Této svobody nelze člověka plně zbavit, lze ji však podstatně snížit.

Etika se zabývá morální svobodou. V této souvislosti se mluví o svobodě vůle a také o svobodě volby.

- *Svoboda vůle* zahrnuje všechny rozhodovací pochody (procesy) včetně motivace. Svobodu vůle zde chápeme jako schopnost rozhodovat, tedy učinit určitá rozhodnutí.
- *Svoboda volby* je praktická, konkrétní odpověď na pobídku rozumu. Záleží v nezávislosti na jakékoli vnitřní nutnosti. Týká se vlastního (svobodného) rozhodnutí, tedy konkrétní ano – ne, chci – nechci, přiklonění či odklonění, udělám – neudělám. **Podstata svobody volby je v možnosti uskutečnit to, co pokládám za dobro.**

Jankovský (2003) udává, že *svoboda* je již ze své podstaty *spjata s možností volby* (chtěním), jež se uskutečňuje na základě poznání, díky kterému člověk posuzuje různé možnosti, klady a zápory, až zvolí alternativu a přijme rozhodnutí. Jedná se o proces jeho seberealizace, kde významnou úlohu hrají rozum i vůle.

(Miedzgová, 1998, str. 12) charakterizuje určité základní povinnosti, které pro člověka ze svobody vyplývají:

- nutnost pochopit, že svoboda znamená zodpovědnost, tedy člověk se musí stát osobností. Musíme respektovat stejné právo na svobodu všech lidí;
- nutnost pochopit, že jestliže život některým jedincům nedopřál dost síly nebo plné hodnoty rozumu, je jeho povinností pomáhat jim. Všichni jsme jedno – lidé;

- pokud někteří lidé zneužívají dar rozumu a morálku si vysvětlují po svém, musíme se proti nim bránit. Člověk nemá právo škodit ani sobě, ani jiným. Všichni jsme si rovni, protože jsme lidé.

Jak shrnuje Adamová (2004, str. 133) :“*Svoboda je jedním z nejcharakterističtějších rysů lidské existence. Skutečně jsme tím, k čemu se svobodně rozhodujeme. Touha po svobodě ve všech sférách, vnitřní i politické, je silou pozitivního vývoje jak lidské osobnosti, tak i dějin.*“ Pouze za předpokladu svobody člověka můžeme podle Jankovského (2003) hovořit o *morálním jednání*. Svoboda má pro člověka mimořádný význam a je pro něj snad nejpříznačnější charakteristikou. Společně s rozumem tvoří nejvyšší atributy lidství.

1. 7. 3 Svědomí

Ačkoliv ho nevidíme, nemůžeme si na něj sáhnout, každý z nás má se svědomím své zkušenosti, jeho existenci zkrátka nemůžeme popřít.

1. 7. 3. 1 Co je svědomí

Adamová (2004) uvádí, že svědomí známe ze zkušenosti zejména jako **výčítku**, kdy svědomí funguje jako kompas orientující k mravnímu dobru. Mírou tohoto dobra je pak zejména „*ten druhý*“. Čím více se orientujeme jen sami na sebe a z našeho uvažování a jednání „*ten druhý*“ mizí, stává se naše mravní jednání problematictější a začne se ozývat svědomí. Proto na str. 134 autorka dle svých slov s trochou poetické nadsázky vyjadřuje možnost definovat svědomí jako **hlas druhého v nás**.

Základ k pochopení svědomí, jak nás informuje Příkaský (2000), položil Aristoteles, který vychází z rozlišení teoretického a praktického rozumu. Tvrdí, že *teoretický rozum* poznává pravdu pro ni samotnou, cílem jeho poznání je „*nazírání pravdy*“, která se nepodřizuje nějakému praktickému účelu. *Praktický rozum* je zaměřen k poznání pomáhajícího nalézt odpověď na otázku: Co mám dělat, jak mám něco vytvořit? Praktický rozum navazuje na teoretický. Aristoteles říká: „*Východiskem praktického rozumu je to, k čemu směřuje úsilí, jeho koncem je začátek jednání.*“ Tím, že rozlišil teoretický a praktický rozum a ukázal jejich souvislost, poskytl Aristoteles základ pro toto pojetí:

„Svědomí je praktický úsudek, kterým člověk poznává, zda konkrétní jednání, které zamýšlí vykonat nebo právě uskutečňuje nebo už provedl, je mravně dobré nebo

špatné. Projevuje se schopností praktického rozumu činit mravní úsudky a závěry. Tato činnost praktického rozumu je součástí přirozeného zákona. Aplikací praktického rozumu na konkrétní situaci tak dochází k závěrům, zda skutek, který budeme konat nebo jsme ho již vykonali, je mravně dobrý nebo špatný, zda jej schvalovat nebo odmítnout.“ (Příkaský, 2000, str. 43)

Jak jsme uvedli již v části věnované pojmu *mravnost*, svědomí lze vnímat jako jeho podstatnou složku. Jak udává Jankovský (2003, str. 31), „*svědomí dává člověku schopnost morálně hodnotit své jednání (moralita)*“.

Svědomí charakterizuje Miedzgová (1998) jako **vnitřní hlas člověka, jeho vnitřní autoritu**. Je projevem hodnoty naší osobnosti, síly nebo slabosti našeho JÁ. V tomto smyslu je naše svědomí nezávislé, autonomní (samo sobě dává zákony). Nikdo nás nemůže zavázat k ničemu morálnímu, jestliže si sami neuvědomujeme, necítíme, že nemůžeme konat jinak. Hlas svědomí působí intuitivně – nepřesvědčuje, nepotřebuje důvody, bývá tvrdý – žádá nebo zakazuje. Podle Treznerové (2010, str. 9) vystupuje svědomí v podobě vlastního hodnotícího citu. Je to „*forma hodnocení sebe samého sebou samým, projev mravního sebeuvědomování, morální sebekontroly, samostatného formulování morální povinnosti.*“

1. 7. 4 Lidská důstojnost a základní lidská práva

Jak uvádí Adamová (2004), život každého člověka je jedinečný, originální a také posvátný, a proto ani v těch nejponiženějších situacích bezmoci (stáří, duševní nemoc) nikdy **důstojnost** neztrácí. V rovinně lidské důstojnosti jsme si všichni absolutně rovni, ke každému musíme přistupovat s úctou a jeho důstojnost respektovat.

Lidská práva jsou nezadatelná, nezcizitelná, nepromlčitelná a nezrušitelná – „*vyjadřují nejzákladnější všemi uznávané hodnoty lidství a jsou pokusem vyjádřit hodnotu lidského života pro současnou situaci.*“ (Adamová, 2004, str. 136)

V moderní době mají lidská práva výraznou podobu již v americké „Deklaraci nezávislosti“ (1776) a deklaraci lidských a občanských práv ve Francii (1789). Valné shromáždění spojených národů vyhlásilo dne 10. 12. 1948 „Všeobecnou deklaraci lidských práv“. „Listina základních práv a svobod“ dnes tvoří i součást Ústavy ČR. Obsahem základních lidských práv je právo na život a jeho ochranu, na osobní svobodu, na soukromí, právo vlastnit majetek, právo na nedotknutelnost obydlí,

právo listovního tajemství, svědomí a náboženského vyznání. Listina dále vyjmenovává řadu politických práv (např. projevu, informací, shromažďování apod.), práv hospodářských, sociálních, kulturních a práv národnostních menšin (např. právo na práci, na zvýšenou ochranu žen, mladistvých a postižených). „*Logikou lidských práv je odmítnutí diskriminace, potvrzení rovnosti a důstojnosti lidí.*“ (Adamová, 2004, str. 137)

1. 7. 4. Práva osob s postižením

Jak uvádí Dlouhá (2013, str. 84), na Valném shromáždění OSN byla dne 20. prosince 1971 vyhlášena **Deklarace o právech mentálně postižených osob**. Mezi tato práva např. patří:

- osoba s mentálním postižením má mít v nejvyšší možné míře stejná práva jako ostatní lidské bytosti;
- právo na zdravotní péči a vhodnou fyzikální terapii;
- právo na ekonomické zabezpečení a slušnou životní úroveň;
- právo na kvalifikovaného opatrovníka, je-li potřeba;
- právo žít v kruhu vlastní rodiny, pokud je to možné;
- právo na ochranu před jakýmkoli vykořisťováním, zneužíváním nebo ponižujícím zacházením.

Milfait (2012, str. 268) nás seznamuje s faktem, že zvláště zranitelnou skupinou osob v otázce porušování lidských práv jsou lidé s postižením. Existuje proto **Úmluva o právech osob s postižením** (Convention on Rights of Persons with Disabilities - přijata Valným shromážděním OSN 13. prosince 2006, vstoupila v platnost 3. května 2008), kde se v bodu h) preambule konstatuje, že diskriminace každé osoby na základě jejího postižení je „*porušením vrozené důstojnosti a hodnoty lidské osoby*“.

V článku 1 se vyjadřuje účel této smlouvy, který spočívá v podpoře, ochraně a zajištění „*plného a rovného užívání všech lidských práv a základních svobod všemi lidmi s postižením a v podpoře respektování a úcty k jejich inherentní (vrozené) důstojnosti.*“

1. 8 Mravní pravidla a normy

Ve filosofické etice jde podle Příkaského (2000) o zdůvodnění, proč je určité jednání dobré a proč se takové jednání vůbec vyžaduje. Pravidla, která objasňují a vymezují

naše jednání, se nazývají *obecné mravní normy*. Jejich hlavním účelem je, že pomáhají stanovit, zda je naše jednání dobré nebo špatné. Jsou nutné všude tam, kde člověk sám neurčuje, co je dobré (pravdivé).

1. 8. 1 Zákon jako dárce mravních norem

S určitou podobou zákonů se setkáváme častěji, než se domníváme. Tak mluvíme například o přírodních zákonech, jež popisují průběh přírodních procesů nebo o zákonech ekonomických, sociálních apod. Příkaský (2000) nás seznamuje s pojmem *zákon* - zákon znamená především pravidelný a stálý průběh nějakého procesu. *V užším smyslu* chápeme *zákon* jako nějaké pravidlo, které se považuje za správné a závazné. Tak slovo *zákon* znamená totéž co *norma*. Jankovský (2003) uvádí, že normy uspokojují potřebu orientace člověka ve světě, protože dávají určitý obecně závazný řád. Člověk se jim učí v rámci lidské společnosti v důsledku různých forem sociálního tlaku. Mezi základní typy norem patří *normy právní* a *morální (mravní)*. (Treznerová, 2012; Jankovský, 2003)

1. 8. 1. 1 Mravní normy

Normy používáme pro běžné posuzování toho, co je dobré a zlé. V takových případech se mluví o *etických* nebo *mravních normách*. (Příkaský, 2000) Podle Jankovského (2003, str. 46) je za mravní normu většinou považováno jakési „nepsané pravidlo“ platící v určité společnosti nebo v dané společenské skupině (např. národní, kulturní, sociální i profesní). „*Mravní norma je určována např. tradicí (zvykem) a podporována silou veřejného mínění. Je pro ni typické, že zavazuje jedince v jeho svědomí.*“ Podle Treznerové (2010) mají mravní normy omezeně vynucovací charakter, protože jejich dodržování nelze nařídit. Některé normy však mohou být podle autorky prohlášeny za normy právní povahy a v tom případě se stávají příkazujícími. S tím koresponduje i konstatování Jankovského (2003), že ačkoliv jsme zvyklí vnímat mravní normu jako nepsané pravidlo, neznamená to, že by nemohla mít podobu nějakého příkazu, předpisu či pokynu.

Mravní zákony, především ty základní, jak uvádí Příkaský (2000, str. 39), „*nepodléhají módnosti – dnes se líbí, zítra se vymění – mají totiž nadčasovou platnost*“ (např. povinnost postarat se o rodiče, být věrný a poctivý, chránit život svůj i druhých lidí, usilovat o spravedlnost aj.).

1. 8. 1. 2 Právní normy (zákony dané společností)

V těch případech, kdy je nějaká norma vyhlášena příslušným veřejně oprávněným orgánem, stává se podle Jankovského (2003) normou právní a může mít pak formu zákona. Plnění této právní normy už není záležitostí výhradně svědomí člověka, ale jeho chování (jednání) je podle autora ve vztahu k dané právní normě posuzováno také z hlediska znění příslušné normy (zákona). **Překročení právní normy je pak sankcionováno (je trestné)**, přičemž míru překročení normy, resp. zákona, zpravidla posuzuje soud. Právní norma představuje, jak uvádí Treznerová (2010), základní prvek systému platného práva a má vždy zvláštní, státem uznanou formu.

Asi nikdo nebude pochybovat o důležitosti pravidel, která jsou nezbytná pro soužití společnosti či nějakého společenství – může se jednat pouze o domovní řád nebo příkazy nadřízených, patří sem i normy, které se uplatňují v určité rodině, ale i zákony schvalované parlamentem či dané Ústavou. Jak uvádí Příkaský (2000), smyslem všech těchto pravidel je chránit obecné dobro a současně napomáhat jednotlivci v jeho mravním růstu. Tím se pak zpětně ovlivňuje i morální úroveň společnosti. Souhrnně zmíněná pravidla nazýváme *zákony dané společností*, někdy se pro ně užívá označení *lidský zákon*. Lidský zákon tedy podle reaguje na potřeby společnosti i člověka jako takového, vyrůstá anebo by alespoň měl vyrůstat z přirozeného zákona, se kterým by se neměl dostat do rozporu. Například přirozený zákon rodičům přikazuje pečovat o výchovu a vzdělání dítěte, což stvrzuje i lidský zákon.

Každý zákon daný společností musí proto respektovat tři podmínky (Příkaský, 2000, str. 46):

- shodovat se s přirozeným zákonem,
- vést k obecnému dobru,
- nepřekračovat přirozené lidské možnosti.

Zákon, který tyto tři podmínky nesplňuje, je *nespravedlivý*.

Závěrečné shrnutí problematiky týkající se norem nalézáme např. u Treznerové (2010, str. 16): „*Normy jsou pravidla, která mají společenskou podmíněnost, závislou na historickém společenském vývoji. Některé normy mají absolutní platnost bez historické závislosti na okolnostech. Právní normy jsou závazná pravidla*

absolutní povahy, morální normy nemají direktivní charakter, ale odvíjí se od mravnosti, která má konstantnost v morálce společnosti.“

1. 8. 1. 3 Vznik zákona

Zákon má nejen různé podoby, ale i různé příčiny vzniku. Některý zákon se objevuje v přirozenosti člověka. Například pud sebezáchovy nás zavazuje chránit si svůj život. Tento zákon se podle Příkaského (2000) nazývá přirozený, neboť se zakládá na přirozenosti člověka. Při jednání se projevuje jako **přirozený mravní zákon**, především v hlase našeho svědomí. Ačkoliv tento zákon ukládá člověku mravní povinnost, z principu neomezuje lidskou svobodu. Jiný zákon, jak jsme uvedli již výše, vytvářejí lidé, kteří k tomu mají pravomoc – jsou to *zákony dané společností*. U mnohých národů a kultur panuje ještě přesvědčení, že původcem určitého zákona je Bůh, že tedy existuje *Boží zákon* (například Desatero).

1. 8. 1. 4 Přirozený mravní zákon

Existuje tedy něco, co by nám jasně ukazovalo, co a jak máme konat, aby naše jednání bylo mravně dobré? Jsme v našem mravním rozhodování odkázáni jen na proměnlivé nebo subjektivní normy? Existují nějaké principy, které by byly všeobecně platné pro všechny a vždy? (Adamová, 2004)

Příkaský (2000) konstatuje, že existují určité skutky, které samy o sobě a samy v sobě, nezávisle na okolnostech, jsou a zůstanou vždy zlé – např. vražda, tělesné a duševní mučení, mrzačení, otroctví, snižování lidské důstojnosti, obchod se ženami pod., ukazují na zlo jako takové, které zlem bylo, je a bude. Kde se v člověku berou zásady, které se nemění, které platí, i když je mnozí popírají, které nezávisí na momentálním mínění společnosti, ale naopak rozvoj společnosti závisí na jejich plnění? Jak se zdá, člověk má v sobě – ať už si to přizná či ne – určitý morální program. Tento program nepůsobí nutně jako přírodní zákony, člověk se jím má řídit svobodně. Projevuje se zejména prostřednictvím svědomí a užívá se pro něj označení **přirozený mravní zákon**.

„Přirozený mravní zákon jsou ty nejjobecnější a neměnné etické normy, jež vycházejí ze samé podstaty lidství (lidské přirozenosti). Jsou to závazné mravní zásady společné všem lidem.“ (Adamová, 2004, str. 135)

Nejobecnějším zněním tohoto zákona je podle Adamové (2004) výzva: Čiň dobro, varuj se zla! Jednej podle svědomí! S ostatními jednej jako se sobě rovnými apod.

Jankovský (2003) udává jako základ přirozené morálky povinnost, aby člověk byl člověkem, se vším co k tomu patří a to v duchu univerzálně přijímaného pravidla nečinít jiným to, co nechci, aby bylo činěno mně. Člověk by měl konat dobro pro dobro samé. Je zřejmé, že se lidé mezi sebou velmi liší, ale přesto mají jedno shodné: všichni jsou lidmi.

Přirozený zákon říká, jak má člověk jednat, aby byl ve shodě se svou přirozeností a s jejími cíly. Tyto cíle jsou podle Příkaského (2000) v zásadě tři a od nich se všechno ostatní odvozuje:

1. zachování sebe,
2. zachování rodu,
3. sklon k dobru, poznání pravdy, život ve společenství, vztah k přesažným skutečnostem.

První dva cíle platí i pro zvířata, třetí pouze pro lidi. Zvířata nemají morálku, člověk však ano. Člověk má rozum:

- sám sobě určuje cíle své činnosti, a proto je na něm, aby jednal v souladu s cíly, které vyjadřuje jeho přirozenost,
- je mu dána schopnost poznávat dobro a odlišovat je od zla, ba co víc, dobro konat.

„Lidé trvale nemocní například důsledkem mozkové (slovy autora) retardace nemohou sice naplno rozvinout přirozené cíle, přesto však nejsou „méně“ lidmi než ostatní. Nemožnost nemocného projevit svou přirozenost z něho ještě nedělá méněcenného člověka.“ (Příkaský, 2000, str. 40)

Dále nás Adamová (2004) seznamuje s tím, že nároky tohoto zákona jsou formulovány v mnoha starých i nových zkušenostech (Desatero, 10 buddhistických ctností, tzv. zlaté pravidlo, Kantův kategorický imperativ, lidská práva a svobody), ve kterých se rýsují některé společné obecné principy: úcta k lidské osobě a uznání lidské důstojnosti, respekt k autonomii a svobodě druhého, princip spravedlnosti (všichni jsou si rovni a mají stejná práva), solidarita (silnější pomáhá slabšímu). Logikou přirozeného zákona je odklon od egoismu a příklon k druhému člověku.

Přirozený mravní zákon se, jak shrnuje Příkaský (2000), nedá změnit, protože je v hloubi našeho lidství a každý ho může poznat alespoň v hrubých rysech. Pudí nás

konat dobro a varovat se zla v nejrůznějších formách: prokazovat dobro druhým, nebýt sobec, chránit život svůj i druhých. Základní pravidla, která poskytuje přirozený mravní zákon, však nestačí. Nutně jej doplňují poučení, výuka a životní zkušenost. S tím souhlasí i Jankovský (2003) konstatováním, že morální vědomí lze kultivovat např. způsobem výchovy, různými sociálními faktory apod.

1. 8. 1. 5 Zlaté pravidlo

Společně s přirozeným mravním zákonem, jehož existence je nesporná, působí podle Příkaského (2000) vliv společenského soužití, touha po jistotě vztahů, výchova, zvyky, lidské zákony a ustanovení. Každý z nás totiž ví a často sám prožívá, jaké to je, když ho někdo pomlouvá, podvádí, přehlíží, vysmívá se mu nebo mu lže. Je to nepříjemné, bolestné, zraňující. Vlastní zkušenost nám tak nejlépe dokazuje, že přirozený mravní zákon nepůsobí pouze z vnějšího popudu, nýbrž zevnitř a můžeme si tak uvědomit snad nejobecnější morální zásadu, které se říká **zlaté pravidlo**: „**Co nechceš, aby ti činil jiný, nečiň ty jemu.**“ Člověk si tak může uvědomit, že dobro, které žádá sám pro sebe, potřebují i druzí.

Miedzgová (1998) nás seznamuje se starou židovskou pověstí vyprávějící o mládenci, který si chtěl co nejrychleji a bez velké námahy a rizika osvojit moudrost lidského života. Proto obcházel osvědčené mudrce a prosil je, aby mu co nejjednodušeji vysvětlili obsah svatých knih, ve kterých je tato moudrost ukrytá. Gumbel (in Víra na internetu, ©2014) doplňuje, že se zmíněný mládenec na cestách potkal s učitelem, rabínem jménem Hillel (žil cca 20 př. Kr.), kterému řekl, že je ochoten konvertovat k judaismu, pokud mu rabín dokáže vyložit celý Zákon za dobu, po níž vydrží stát na jedné noze. Hillel odpověděl: „**Nikomu nedělej to, co sám nesnášiš – to je celý Zákon.** Všechno ostatní je jen komentář. Jdi a nauč se to.“

Zmínění autoři dále uvádějí, že vydáme-li se po historických stopách tohoto základního morálního pravidla, objevíme jeho první formulace už v čínských a indických kulturních pramenech pocházejících přibližně ze 6. stol. před Kr. s tím, že mnozí myslitelé vyučovali toto pravidlo v negativní verzi. Konfucius řekl: „Nedělej jiným, co nechceš, aby oni dělali tobě.“ V evropském myšlení se s ním můžeme setkat už u Homéra a v antické filosofii. Stoikové nabádali: „Co nechceš, aby druzí dělali tobě, to nedělej ty jim.“ Epiktétos učil: „Čemu se sám vyhýbáš, tomu nevystavuj druhé.“ Starozákonní apokryf říká: „Co sám nenávidíš, nikomu nečiň!“ (Tob 4,15). Přesto se toto pravidlo rozšířilo zejména díky Bibli.

Zlaté pravidlo je však třeba chápat také pozitivně: „Co chceš, aby ti činil jiný, čiň jemu i ty.“ Do této pozitivní a především do aktivní roviny jej převedl až Ježíš v Novém zákoně v Bibli (tedy nejen nedělej zlo, ale sám se přičiňuj o konání dobra, přemáhěj zlo konkrétním dobrem). Ježíšův výrok „Jak byste chtěli, aby lidé jednali s vámi, tak vy ve všem jedněte s nimi, v tom je celý Zákon i Proroci.“ (Mt 7,12) – je základem dobrých a fungujících vztahů. Říká se, že císař Alexander Severus ho nechal napsat na zeď zlatým písmem. Snad proto je tento výrok znám jako „zlaté pravidlo“. (Gumbel, in Víra na internetu, ©2014)

Zlaté pravidlo – jako základní morální pravidlo – vyjadřuje všelidskou vzájemnost a morální rovnost a zároveň klade určitý morální nárok na člověka jako osobnost. (Miedzgová, 1998)

Normy lidskosti jsou podle Ravika (1991, str. 136) platné pro všechny společenské systémy, pro všechny historické epochy a platí bez ohledu na čas a prostor. „*To, že nemáme činit nikomu, co bychom neradi pociťovali na vlastní kůži, je nezrušitelným zákonem, který v dějinách neprochází zpřesněním.*“

1. 9 Kořeny evropské etiky a symboly mravnosti

Pokud si chceme představit základní hodnoty naší evropské kultury, nabízejí se nám obrazy dvou velkých symbolů – filosofa Sokrata a Ježíše Krista. Symbolů charakterizujících to, co jsme zvyklí nazývat základy celé evropské kultury – myšlenkový odkaz antické kultury a hloubku křesťanského ideálu lásky. (Miedzgová, 1998)

„*Antický, židovský a křesťanský odkaz ovlivnil kulturu v naší vlasti a zároveň s tím i život ve společnosti. I v současné době můžeme kořeny toho všeho, co nazýváme dobré a prospěšné, hledat v těchto tradicích.*“ (Příkaský, 2000, str. 39) Vždy však bude záležet na každém jedinci i na těch, kteří vedou společnost, do jaké míry se nechají moudrostí našich předků inspirovat.

1. 9. 1 Antická etika ctnosti

Základním pojmem rozvinuté antické etiky je podle Adamové (2004) kromě pojmů dobro a blaženost – **ctnost** (*areté*, od *aristos* – to nejlepší, čeho je člověk schopen). V antice bylo k výchově ctnostného člověka zaměřeno celé vzdělání; kdo o ni neusiloval, neměl šanci v intelektuálním ani veřejném životě.

1. 9. 1. 1 Sokrates († 399 př. Kr.) – Vím, že nic nevím.

Miedzgová (1998) uvádí, že Sokrates byl první, kdo pochopil, že skutečná moudrost se neskrývá ve slovech, ale jen v mezilidských vztazích. Proto nenapsal a nezanechal po sobě žádné dílo a nechává přemýšlet nás samé. Říkal, že jeho úlohou není moudrost rodit, nýbrž pouze pomáhat druhým při zrození jejich vlastních myšlenek. Na tom založil svůj mravní ideál. Jak nás seznamuje Příkaský (2000), Sokrates říká, že jako je nemožné dělat to, co je správné, když to neznáme, tak je nemožné to nekonat, pokud to známe. Ctnost záleží ve vědění a správném myšlení. Člověk není špatný, protože chce zlo, ale proto, že nezná dobro. Na této cestě je potřeba sledovat vnitřní hlas (daimonion). Jím se rozumí zvláštní vnitřní hlas, který varuje a zrazuje od některých zamýšlených skutků. Dnes bychom tento hlas nazvali svědomím.

1. 9. 1. 2 Platon († 347 př. Kr.) – Ctnost je krása a síla duše

Platonova etika je podle Příkaského (2000) založena na tom, že duše člověka se pozdvihuje k ideji nejvyššího dobra a tvrdí, že nejvyšší dobro je principem světového dění, ke kterému všechno směřuje.

Ctnost (zdatnost) je stav pozdvižení člověka ze světa hmoty, těla a smyslů a napodobení dokonalosti nejvyššího dobra. Konstatování, že Platón chápal ctnost jako život podle nejvyšší ideje dobra, nalzáme i u Adamové (2004). Ke štěstí vede ctnostný (mravně dobrý) život. Touhu po štěstí nemohou uspokojit požitky, jaké nabízejí smysly, protože nejsou trvalé a hluboké a mohou poskytnout štěstí jen krátkodobé a nepříliš hluboké. Svůj etický ideál staví na **čtyřech základních ctnostech: moudrosti** (rozumnosti – schopnosti řídit se rozumem), **statečnosti**, **uměřenosti** (jež znamenala, jak uvádí Adamová (2004), vytvořený celostný pohled na svět a rozhodnutí brát život se vši vážností) a **spravedlnosti**. Ctnosti jsou pro Platóna ideálními hodnotami, vzory pro mravně dobré jednání.

1. 9. 1. 3 Aristoteles († 322 př. Kr.) - Etika ctnosti

Jak zaznělo již v první kapitole této práce, z Aristotelových děl pojednává o etice Etika Nikomachova, nazvaná podle syna Nikomacha, kterému ji věnoval. Adamová (2004) udává, že Aristoteles viděl podstatu ctnosti v rozumném životě a uspořádaném společenském životě, kde člověk jako bytost společenská nachází své naplnění a štěstí. Příkaský (2000) ještě podrobněji uvádí, že Aristoteles na rozdíl od svého učitele Platóna tvrdí, že cílem lidského jednání nemůže být idea dobra jako

cosi, co leží mimo člověka a je příliš vznešené a vzdálené. Cílem mravního jednání musí být něco, co je nejen životně významné, ale i dosažitelné. Jsou to hodnoty, které člověka zdokonalují, z nichž se těší. Tak pozvolna člověk dospívá ke stavu, který se nazývá „blaženost“. Etické zdatnosti (ctnosti) jsou výsledkem vlády rozumu nad tím, co rozumu odporuje. Aristoteles přitom zdůrazňuje, že uvažování o tom, co je ctnost, nestačí. Rozum má nabízet zcela praktické způsoby, jak se stát ctnostným. Aristoteles se zasloužil o to, že etika dostala svůj filosofický systém, a zároveň zdůvodnil, že etika není pouze pro filosofy, ale pro všechny lidi.

1. 9. 2 Židovská kultura

„Kromě antických proudů ovlivňovala naši kulturu a společně s ní i tvorbu práva židovská kultura, především prostřednictvím Bible, přesněji řečeno Starého zákona.“ (Příkaský, 2000, str. 38) Základem je tóra, kterou známe také pod názvem Pět knih Mojžíšových. V těchto knihách, které tvořily základ hebrejské Bible, nalezneme mnoho zákazů, ale i oprávnění. Jak vyspělé zákonodárství měli tehdejší Židé, ukazuje podle Příkaského nejlépe tzv. Desatero – deset Božích přikázání. Již z názvu je patrné, že tato přikázání podle židovského přesvědčení nejsou dána člověkem. Oproti jiným kulturám – například římské – můžeme vyzorovat rysy vyspělejší humanity a rysy milosrdenství.

Desaterem Božích přikázání se budeme podrobněji zabývat v další části této práce, pojednávající o etice Starého zákona.

1. 9. 3 Křesťanství: Ježíš Kristus – „morálka lásky“

„Největší vliv na utváření zákona v našich zemích mělo křesťanství, které v určitém smyslu navazuje na starožidovskou tradici.“ (Příkaský, 2000, str. 38) Zakladatel Ježíš Kristus, pro někoho výjimečná osobnost a pro jiného Boží syn, se narodil přibližně na počátku našeho letopočtu a zemřel ve svých 33 letech v Jeruzalémě. Křesťanství vzniklo na základě jeho učení a Jankovský (2003) uvádí, že zprvu se projevovalo jako jedna ze židovských sekt (Ježíš i jeho 12 apoštolů byli Židé). Křesťané se postupně se od židovství oddělili, odmítli obřizku i další rituály. Začali mezi sebe přijímat i pohany. Teologicky křesťanská víra vychází v Bibli ze svědectví autorů čtyř evangelí (Matouše, Marka, Lukáše a Jana), popisujících život, učení, smrt a zmrtvýchvstání Ježíše Krista, a dále z výpovědi Pavlových listů.

Podle křesťanů je Ježíš Božím synem, který se zrodil z vůle svého otce, aby dal lidstvu naději lepšího, smysluplného života a zvěstoval jim Boží poselství – příchod Božího království – naději na začátek nového života. Tato orientace na Boží království vede podle Miedzgové (1998) lidi k pochopení, že budoucnost má každý ve svých rukou a že je věcí každého jednotlivce v každém okamžiku jeho současného života. Vztah křesťanů k budoucnosti, k tomuto Božímu království, dává smysl jejich snažení. Nemohou ho totiž očekávat pasivně, nedostanou ho jako dar, Ježíš jim říká, že žít je potřeba se srdcem naplněným láskou. To znamená žít pro lidi, pro svět, nesobecky. Víra a vůle žít takovýto morální život přináší lidem vnitřní uspokojení a naději. Jak uvádí Adamová (2004, str. 128), o křesťanství se říká, že je **etikou lásky**, ne sentimentální, ale konkrétní lásky k člověku v nouzi. Člověk se může setkat s Bohem pouze skrze tuto lásku ke všem těm, kteří ji nejvíce potřebují – nemocní, slabí, sirotci, vdovy, cizinci, staří lidé apod. „*Úcta k lidské důstojnosti i v těch nejnepříznivějších situacích lidské bezmoci je novým prvkem, který křesťanství vneslo do dějin; na tomto základě se začíná budovat sociální pomoc (špitály, hospice apod.)*“ I u Miedzgové (1998) nalézáme označení „**morálka lásky**“ ve spojitosti s osobou Ježíše Krista a jeho učením, s dodatkem, že samozřejmě nelze tvrdit, že pouze ten člověk, který věří v Boha a Ježíše Krista jako jeho syna, může být morální. Morální chování člověka nezávisí na tom, zda věří v Boha, ale na tom, jak prociťuje a naplňuje hodnoty tohoto ideálu. Všeobecně můžeme říci, že Ježíšovo morální poselství má všelidskou hodnotu. Dokáže morálně inspirovat nejen křesťany, ale všechny lidi bez ohledu na jejich víru. Za základní „všelidské“ hodnoty vyplývající z Ježíšova poselství označuje Miedzgová (1998, str. 27) tyto:

- Všichni lidé jsou si před Bohem rovni. Sám Ježíš upřednostnil „jinověrce“ Samaritána před vlastními, protože jednal morálněji a správněji.
- Ježíš vyjadřuje a žádá soucit s každým člověkem, obrací se na trpící, utlačované, chudé, nešťastné. Nabádá nás, abychom si pomáhali.
- Ježíšův odkaz je možné naplňovat pouze láskou k bližnímu a to ke každému člověku, i k nepříteli. Láska člověka nabádá k nenásilnému odporu proti zlu. Se zlem není možné se smířit, musíme ale uvážlivě volit prostředky, jak se proti němu bránit. Zároveň musíme mít na mysli budoucnost včetně morálního zájmu (řekněme - jak převychovat nepřítele). Právě proto musíme i odpouštět, ne z vlastní slabosti nebo z pohrdání tím, kdo spáchal zlo.

Ravik (1992, str. 9) uvádí, že nelze pozapomenout, že to bylo právě křesťanství, které vyvedlo evropské národy z temnot hroutícího se starověku a půl tisíciletí po rozpadu římské říše dokázalo sjednotit pod jedním duchovním programem celou Evropu. Do evropské kultury již tehdy vstoupily jak novozákonní myšlenky, témata a postavy, tak i slovní výbava a obrazy Nového zákona. Bez křesťanství nelze pochopit ani pojem „služby“, který byl nosnou myšlenkou rytířství. *„Bez ochoty pomoci slabším, bez pohotovosti obětovat se něčemu vyššímu se hroutí všechny společenské vazby...kdo nezná toto ideové zázemí staré Evropy, nepochopí nic - ani evropskou vzdělanost, která se formovala v paralele s křesťanstvím.“* I u Příkaského (2000, str. 62) nalézáme konstatování, že ať už se ke křesťanské morálce hlásíme či ne, *„těžko můžeme popřít, že stála v počátcích vzniku naší národní kultury a po staletí výrazně ovlivňovala jeho vztahy, kulturu a vývoj.“*

2 Přístup společnosti k lidem s postižením

Jedinci, odlišující se od ostatních vzhledem, smyslovými nebo tělesnými vadami, duševním stavem nebo nemocemi, byli, jak uvádí např. Vágnerová (2001), členy lidské společnosti od samých počátků. Titzl (2000, str. 9) konstatuje, že se proto vždy řešil vztah těch zdravých a nepostižených v roli majority, k těm slabším, nemocným a postiženým v minoritním postavení, mezi kterými byli nejviditelnější právě lidé s postižením - kvůli své „jinakosti“ „*ve fyzickém ustrojení a mentální úrovni, ve způsobech komunikace a chování a vůbec v celkovém zjevu.*“ Slowík (2007) vysvětluje, že takoví jedinci vzbuzují v ostatních **strach** nebo **odpor**, přinášejí **nejistotu** (neboť okolí neví, jak se k takovému člověku chovat, nerozumí mu). Výrazná odlišnost vždy zaujme a přitahuje pozornost, což můžeme označit termínem „*fascinace monstrem*“ – je to přirozený důsledek silného zážitku se zřetelnou negativní odlišností u druhého člověka. (Blažek, in Slowík, 2007, str. 22) K termínu *fascinace monstrem* Vágnerová (2001, str. 11) dodává, že jej řadíme mezi ambivalentní vztahy a postoje k postiženým, neboť „*to, co člověka odpuzuje, zároveň ho i určitým způsobem přitahuje právě pro svou odlišnost a jinakost.*“ Takže postižení byli na straně jedné zavržováni, na straně druhé jim byly připisovány magické schopnosti (např. prorocký dar slepců), často se také stávali nositeli zvláštních schopností a ty jim zajišťovaly místo ve společnosti (např. šamani – posedlí). Ambivalentní postoj s příznačnými různými formami přijetí i odmítání postižených lidí (zavržení, strpění i uctívání), přetrvává podle Slowíka (2007) ve společnosti dodnes a vyjadřuje tak i dnes určitou přirozenou nejistotu ve vztahu k těmto osobám.

Specifickým problémem je podle Slowíka (2007) to, že člověk s postižením nemůže naplňovat některé **normy**, které daná společnost pokládá za důležité a podstatné. Hodnoty a normy dané společnosti vznikají podle Vágnerové (2001, str. 8) v rámci určité kultury a jsou podmíněny historicky, konkrétními podmínkami života dané sociální skupiny a úrovní vývoje celé společnosti. Je to tedy kultura, co ovlivňuje posuzování ostatních členů ve společnosti a určuje, co je a co není považováno za žádoucí nebo nežádoucí, přičemž v jedné může být odmítáno nebo označováno až za patologické něco, je v druhé pokládáno za žádoucí. K vnímání a přijímání jednotlivců v dané společnosti má vztah společenský tlak na konformitu, na přizpůsobení se tomu, co je běžné. „*Ti, kteří nejsou jako všichni ostatní, kteří se*

odlišují a to nejen v chování, ale i svým fyzickým vzhledem či jinými charakteristikami, jsou zpravidla vnímáni jako cizí, ohrožující nebo nebezpeční“. Od běžných norem populace se tak ve svůj neprospěch odlišují a nápadnými se stávají např. jedinci s tělesným nebo smyslovým postižením, a to tím, že tento jev je relativně řídký. Postižení se také nevýhodně odlišují od estetického ideálu kultury, což bylo zvláště patrné např. v antickém Řecku a Římě, kde byla kultura založena na souladu krásy a těla (kalokagathia) a podle těchto dvou kritérií byla posuzována hodnota člověka. Vágnerová (2001) nás také seznamuje s faktem, že vlivem náboženských představ, v naší kultuře především židovsko-křesťanských, do vnímání postižení vstupuje i „boží vůle“ a postižení je chápáno jako **zkouška** nebo **trest**. Na druhou stranu se postižený stává ve středověku objektem soucitu a předmětem křesťanské lásky, která vyzývá k lásce ke všem bez rozdílu a vyžaduje péči a starostlivost pro všechny, kteří ji potřebují.

2. 1 Norma a normalita

Existuje velké množství různých norem, které se s vývojem společnosti mění, některé vznikají, jiné zanikají. Vágnerová (2004) udává, že společensky vytvářené normy nemají většinou absolutní platnost ani trvání – vlivem vnějších podnětů a vnitřní dynamiky se platnost i pojetí norem ve společnosti mění.

2. 1. 1 Norma

Jak uvádí Slowík (2007, str. 22), slovo *norma* by se podle původního latinského významu dalo přeložit jako „pravítko, měřítko nebo pravidlo“, a dnes je chápána především ve smyslu závazné směrnice, ustáleného a obecně respektovaného zvyku nebo i zákona. Je-li jedinec označován za „nenormálního“, v nějakém ohledu se vymyká obecně uznávaným normám, které jsou důležité pro bezproblémovou sociální existenci. Může se jednat o odlišnost v oblasti **estetických** norem, **etických** norem (způsoby chování a jednání v různých situacích), **kulturních** (např. styl oblékání) nebo **výkonových** norem (úroveň schopností, znalostí a dovedností, sportovní výkony), přičemž *„každé posuzování člověka na základě normativních měřítek je značně subjektivní.“* Vágnerová (2004, str. 21) uvádí, že *„hranice normy je pohyblivá, normalita může být posuzována podle různých kritérií.“*

2. 1. 2 Normalita

To, jak obtížné je pro handicapovaného člověka vypořádat se s následky své odchylky (odlišnosti) od některých norem v rámci společnosti, závisí podle Slowíka (2007, str. 23) na míře jeho **normality** – jak blízko nebo naopak daleko je jeho stav nebo výkon k hranici platné normy. „*Normalita je stav osoby, jedince, věci, situace nebo jevu odpovídající té normě, z jejíhož hlediska je normalita posuzována.*“

2. 1. 3 Reakce společnosti na odchylku od normy

Slowík (2007) nás dále seznamuje s reakcemi společnosti na odchylku od normy (abnormalitu) s tím, že tyto reakce mohou nabývat mnoha podob negativních i pozitivních. Jednat se může o různé formy **vyloučení** (segregace, izolace, exkomunikace, zavržení), **trestu** (s různou délkou trvání a v mnoha podobách), dále z řad pozitivních reakcí se může jednat o řadu způsobů **přijetí** (asimilační, integrační, inkluzivní) nebo i o pouhé **respektování odlišnosti** těchto jedinců.

2. 1. 4 Přehled různých pojetí normality

(Slowík, 2007, str. 25)

Pojetí normality	Praktický význam
<ul style="list-style-type: none"> • statistické	Normální je to, co je běžné, průměrné, nejvíce frekventované (rozložení jevu v populaci lze zpravidla vyjádřit Gaussovou křivkou).
<ul style="list-style-type: none"> • zdravotní	Normální je to, co odpovídá naplnění definice pojmu zdraví podle WHO.
<ul style="list-style-type: none"> • funkční	Normální je to, co umožňuje chování či výkon, který splňuje nároky kladené okolnostmi, úkolem, situací.
<ul style="list-style-type: none"> • sociokulturní	Normální je to, co je za normální považováno společenskou většinou (chování, projevy a stavy v souladu s očekáváním společnosti).
<ul style="list-style-type: none"> • ideální	Měřítkem normality se stává přiblížení se k ideální představě vytvořené pro daný jev (např. biblickému desateru jako ideální

	normě morálního a etického jednání).
<ul style="list-style-type: none"> • skupinové 	Normativní jsou v tomto případě pravidla určité sociální skupiny (např. etnické menšiny).
<ul style="list-style-type: none"> • individuální 	Každý člověk má vlastní rámec norem (zčásti přejatý a upravený) podle dosažitelných hranic a možností; společnost i jedinec sám shledává, nakolik uskutečnil předpoklady a naplnil očekávání do něho vkládaná okolím i jím samotným.

Blíže se pro účely naší práce seznámíme pouze se statistickým a sociokulturním pojetím normy a normality.

2. 1. 4. 1 Statistické pojetí normy

Nejčastějším způsobem hodnocení je porovnávání člověka s ostatními jedinci a posuzování míry jeho odlišnosti od stanovených hraničních hodnot **statisticky** zjištěné normy, např. hodnocení inteligence na základě naměřené hodnoty IQ, kdy se lidé s abnormálními hodnotami IQ mohou pohybovat „nad“ i „pod“ hranicí normy. (Slowík, 2007) Toto vymezení normy je podle Vágnerové (2004) závislé na **četnosti nebo intenzitě posuzovaných projevů** a je používáno tehdy, jestliže lze hodnocení kvantifikovat (změřit, vyjádřit číselně). Zpravidla platí, že jako **abnormální** není posuzováno to, co je v daném společenství časté.

2. 1. 4. 2 Sociokulturní pojetí normality

Hodnocení normality závisí na komplexu norem a očekávání dané společnosti, je tedy **sociokulturně podmíněné**. Jako „normální“ je podle Vágnerové (2004, str. 22 - 23) označováno to, co odpovídá běžným představám o plnění určité sociální role nebo o chování, které by bylo vhodné v konkrétní situaci. Míra tolerance k odchylkám může být různá a měnit se i v průběhu času. Tato sociokulturní norma se odráží ve stereotypních postojích k lidem, kteří se nějak odlišují a jejichž chování není v souladu s běžným očekáváním. *„Obecná potřeba být orientován vede k tendenci nějak odlišné jedince značkovat a v souvislosti s tím mnohdy dochází i k jejich stigmatizaci.“* Tento problém se objevuje při hodnocení jak lidí odlišných

sociokulturně (např. uprchlíků nebo příslušníků romského etnika), tak i lidí zdravotně handicapovaných, přičemž jeho příčinou bývá rozdílné pojetí norem majoritní společnosti a různých minorit i nedostatek informací.

2. 1. 5 Postižení se stává stigmatem

Postižení může být podle Vágnerové (2001, str. 11) považováno za výraz určité, spíše ale negativní, vnitřní kvality. U tělesně postižených se často předpokládá určité pokřivení charakteru, u jedinců s tělesným i smyslovým postižením (např. u slepců) se často objevuje názor, že jsou zároveň mentálně retardovaní. „*Postižení se tak stává znamením, stigmatem, které označuje jedince, nepřijatelného i z jiných důvodů než jen postižení, je chápáno jako varovný signál.*“

2. 1. 4. 1 Stigma

Termín *stigma* (značka, cejch, skvrna) uvedli v život Řekové, a to s úmyslem označovat jím tělesné znaky určené k tomu, aby vyšlo najevo cosi neobvyklého a špatného o morálním statusu označovaného. Jak nás seznamuje Goffman (2003), tyto znaky se vyřezávaly či vpalovaly do těla a upozorňovaly, že jejich nositel je otrok, zločinec či zrádce – tedy osoba pošpiněná, rituálně nečistá, které je radno, zejména na veřejnosti, se vyhýbat. Dnes se tento termín vztahuje spíše k hanbě samé než k jejímu tělesnému důkazu a navíc došlo k posunům ohledně toho, jaké typy hanby budí pozornost.

Goffman (2003) uvádí, že lidé si ve společnosti pro styk s ostatními vytvářejí určité kategorie osob a s nimi spojené atributy, které jsou vnímány pro danou kategorii jako běžné a přirozené, a které jim umožňují hladší komunikaci. Při prvním kontaktu s cizí osobou nám stačí zpravidla první dojem k tomu, abychom předvíдали její kategorii a atributy, její „sociální identitu“. O tato svá předjímání se opíráme a transformujeme je do normativních očekávání. Vytváříme si představy o tom, čím by měla osoba, která stojí před námi, být. Pod tímto dojmem si o dané osobě vytváříme a přisuzujeme jí *virtuální sociální identitu*, zatímco kategorie a atributy, které jsou dané osobě skutečně vlastní, můžeme označit jako *skutečnou sociální identitu*. Během kontaktu s touto cizí osobou se ale může naskytnout důkaz, že je jí vlastní atribut, který ji od jiných osob v dané kategorii odlišuje, a to atribut méně žádoucího druhu, který z ní může pak činit až špatnou, nebezpečnou osobu. Naše mysl ji následně redukuje z obyčejné osoby na osobu, která je poskvrněná a jejíž hodnota

klesla. **Silně diskreditující atribut** Goffman nazývá pojmem **stigma** (někdy bývá označováno i jako selhání, nedostatek nebo handicap). Je základem rozporu mezi virtuální a skutečnou sociální identitou. Nejedná se o všechny nežádoucí atributy, nýbrž jen o ty, které se neslučují s naším stereotypem ohledně toho, kým by měl daný jedinec dle našeho názoru být.

Goffman (2003, str. 13) rozlišuje tři typy stigmat:

1. **Tělesná ošklivost** – různá tělesná znetvoření.
2. **Vady charakteru** vnímané jako slabá vůle, dominantní či nepřírozené vášně, falešná a nesmlouvavá přesvědčení a nepoctivost, jež jsou dovozovány z dobře známého seznamu – kam patří duševní poruchy, uvěznění, zhoubné návyky, alkoholismus, homosexualita, nezaměstnanost, sebevražedné pokusy a radikální politické projevy.
3. **Kmenová stigmata rasy, národa a náboženství**, tedy ta, jež se mohou šířit po rodových liniích a rovnoměrně kontaminovat všechny členy rodiny.

Ve všech těchto různých příkladech stigmat najdeme podle Goffmana tytéž sociologické rysy: „*Jedinec, který by byl mohl být v běžném společenském styku přijat zcela snadno, je nositelem charakteristického rysu, jenž se může vnutit do naší pozornosti a způsobit, že ti z nás, kteří se s ním setkají, se od něj odvrátí a že bude pomínut nárok jiných jeho atributů na nás. Je nositelem stigmatu, nežádoucí odlišnosti od toho, co jsme očekávali.*“

2. 1. 4. 2 Stigmatizace

„*Stigmatizace znamená apriorní negativní hodnocení člověka, většinou generalizované na celou jeho osobnost.*“ (Munková, 2013, str. 95) Stigmatizace je těsně spjata s procesy labellingu (teorie nálepkování, etiketizační teorie). „*Deviace*“ není objektivní charakteristikou lidského jednání, ale **vlastnost** udělená tomuto chování publikem (veřejností), které aplikuje vytvořená pravidla na chování jednotlivých lidí a pokud tato pravidla překročí, jejich překročení je označeno za deviaci a oni sami za devianty. „*Deviace není kvalita spáchaného činu, ale souvislosti spojené s aplikací nálepků. Deviant je ten, komu byla nálepka úspěšně přidělena, deviantní chování pak je to, které publikum takto označilo.*“ (Munková, 2013, str. 83)

Podle Goffmana (2003, str. 13) lidé věří, že osoba se stigmatem není tak docela člověkem a o tento předpoklad opírají různé formy diskriminace, jejichž prostřednictvím de facto snižují její životní šance. Vytváříme tak teorii stigmatu, která nám vysvětluje méněcennost osoby se stigmatem a nebezpečí, jež představuje. V běžném hovoru používáme konkrétní „stigmatizující“ výrazy jako mrzák, bastard a imbecil jako metafory a symboly, a nezamýšlíme se nad jejich původním významem. *„Máme sklon připisovat dané osobě celou řadu nedokonalostí na základě jedné původní a současně jí připisovat některé žádoucí, avšak nevídané atributy, často s nádechem nadpřirozena, jakými jsou třeba „šestý smysl“ nebo „porozumění.“*

Jak shrnuje Slowík (2007), není to handicap, co je příčinou stigmatizace, ale naopak stigma je příčinou handicapu (znevýhodnění). Míra toho, jak je konkrétní člověk stigmatizován, závisí na druhu a hloubce jeho postižení, na jeho vlastním přístupu k problému a k okolí, přístupu jeho rodiny, i na sociokulturních, politických a demografických podmínkách v konkrétní populaci (např. obezita může být v jednom kulturním kontextu znakem atraktivity, v jiném je hodnocena negativně). To, co je atributem (znakem) stigmatu v jednom kontextu, může být atributem (znakem) zásluhy v jiném. (Munková, 2013)

2. 1. 4. 3 Stigmatizovaná onemocnění

Jako stigma může být podle Vágnerové (2001, str. 19 - 20) sociálně psychologicky hodnoceno **trvalé postižení** nebo **chronické onemocnění**. Stigmatizovaná onemocnění jsou ty odchylky, mající nežádoucí nápadnosti v sociálních projevech (zevnějšek, komunikace apod.), vyvolávající odpor a často spojené s představou, že si je jedinec nebo jeho předkové sami zavinili např. konzumací alkoholu, nevhodným sexuálním chováním apod. U těchto onemocnění se mnohem více jedná o způsob, jakým jsou tito lidé vnímáni, hodnoceni a následně přijímáni (nebo spíše neakceptováni), než jen o omezení jejich psychických nebo somatických funkcí. *„Stigma není skutečnou vlastností člověka, ale je mu přisouzeno v rámci postojů, typických pro danou společnost.“* Z toho je patrné, jak společnost otázku normality pojímá ve smyslu funkčnosti a vnějšího vzhledu člověka určité věkové kategorie. Do role stigmatizovaného je podle Vágnerové postižený jedinec manipulován chováním společnosti, které vychází z obecně platných postojů. Těmto jedincům společnost přisuzuje více negativních vlastností, více jsou odmítáni a více než u jiných onemocnění převažují tendence k jejich izolaci ze zdravé populace.

2. 1. 4. 3. 1 Mentální retardace

Osoby s mentální retardací tvoří mezi zdravotně postiženými občany jednak specifickou a jednak jednu z nejpočetnějších skupin. Valenta (2014, str. 23) udává, že *„mentální postižení patří k nejběžnějším poruchám nacházejícím se v populaci bez ohledu na rasu, kontinent, ekonomický a kulturní okruh apod.“* Zároveň u Slowíka (2007) nalzáme konstatování, že v běžné populaci patrně žádný jiný druh handicapu nedělá člověka tak zvláštním a tak odlišným.

Švarcová (2000, str. 11) uvádí, že to, co si „normální“ lidé představují o mentálně postižených, bývá často opředeno mnoha nejasnostmi a předsudky i neopodstatněnými obavami, a z toho pak pramení rozpačitý a někdy i nepřátelský postoj k těmto lidem. Projevuje se tak nejen nepochopení potřeb osob s mentální retardací, ale také nedostatečná znalost diferenciací těchto lidí a jejich potřeb. Neboť *„rozdíly v mentální úrovni jednotlivců s mentální retardací jsou ve skutečnosti větší než rozdíly mezi nepostiženou populací.“* Podle mnohých se lidé s mentálním postižením v podstatě neliší jeden od druhého, přičemž se nebere v úvahu, jak širokou paletu osob pod tímto označením nalezneme – od osob s lehkou mentální retardací, z nichž mnozí dokončí školu, někteří se vyučí v nějakém oboru a často i založí vlastní rodinu, až k lidem s hlubokým postižením, odkázanými skoro ve všech svých potřebách na cizí pomoc. Mezi těmito dvěma skupinami ale ještě nalezneme mnoho variant, ve kterých je každý člověk v něčem odlišný. Švarcová (2000, str. 24) dále dodává, že přes charakteristické osobnostní rysy každého člověka s mentálním postižením se u většiny z nich v různé míře projevují i společné znaky, *„jejichž individuální modifikace závisí na hloubce a rozsahu mentální retardace, na míře postižení jednotlivých psychických funkcí a na rovnoměrnosti psychického vývoje v rámci mentální retardace.“*

2. 1. 4. 3. 1. 1 Pojem a definování mentální retardace

Pojem *mentální retardace* vychází podle Slowíka (2007) z latinských slov „mens“ (mysl, duše) a „retardare“ (opozdit, zpomalit), a volně je možné jej přeložit jako zpoždění duševního vývoje. Termín se začal v širším měřítku používat až po konferenci WHO v Miláně v roce 1959 a je vymežován množstvím definic se společným zaměřením na celkové snížení intelektových schopností jedince, popř. na jeho schopnosti adaptace na prostředí. (Valenta, 2014)

Jak uvádí Vágnerová (2004, str. 289), mentální retardace je souhrnné označení „vrozeného postižení rozumových schopností, které se projeví neschopností porozumět svému okolí a v požadované míře se mu přizpůsobit. Je definována jako neschopnost dosáhnout odpovídajícího stupně intelektového vývoje (méně než 70% normy), přestože postižený jedinec byl přijatelným způsobem výchovně stimulován.

Podle Slowíka (2007, str. 110) je v současnosti nejvíce rozšířená a snad i nejvýstižnější definice vydaná UNESCO poprvé v roce 1983 (podle Černé, 1995):

„Mentální retardace je pojem vztahující se k podprůměrnému obecně intelektuálnímu fungování osoby, které se stává zřejmým v průběhu vývoje a je spojeno s poruchami adaptačního chování. Poruchy adaptace jsou zřejmé z pomalého tempa dospívání, ze snížené schopnosti učit se a z nedostatečné sociální přizpůsobivosti.“

Z výše uvedeného vymezení poruchy vyplývá, že nestačí pouze stanovit inteligenční kvocient (IQ pod 70), abychom mohli syndrom mentální retardace diagnostikovat. Nutné je zhodnotit i celou řadu dalších aspektů osobnosti, zejména zda klient selhává ve většině sociálních očekávání svého užšího i širšího prostředí. (Valenta, 2014)

Širším pojmem než mentální retardace **je mentální postižení**, které se podle Valenty (2014) vymezuje jako zastřešující pojem pro všechny jedince s IQ pod 85 (ve starších klasifikacích užívaný pojem slaboduchost, dnes tzv. hraniční pásmo mentální retardace).

Na tomto místě Švarcová (2000, str. 25) shrnuje, že „*mentálním postižením nebo mentální retardací nazýváme tedy trvalé snížení rozumových schopností, které vzniklo v důsledku organického poškození mozku. Mentální postižení není nemoc, je to trvalý stav, způsobený neodstranitelnou nedostatečností nebo poškozením mozku.*“

2. 1. 4. 3. 1. 2 Hlavní znaky mentální retardace

Hlavními znaky mentální retardace jsou podle Vágnerové (2004) **nedostatečný rozvoj myšlení a řeči, omezená schopnost učení** a z toho vyplývající **obtížnější adaptace na běžné životní podmínky**. Limitovaný rozvoj rozumových schopností pak bývá dále spojen s postižením či změnou dalších schopností a s odlišnostmi ve struktuře osobnosti.

- Mentální retardace je **vrozená**, hned od počátku života se dítě nevyvíjí standardním způsobem, na rozdíl od **demence**, která vzniká později a typický pro ni je úbytek schopností již rozvinutých.
- Mentální retardace je **trvalá**, přestože je podle Vágnerové (2004) v závislosti na etiologii a kvalitě stimulace určité zlepšení možné. Hranice dosažitelného rozvoje je dána závažností a příčinou postižení, i vhodností působení prostředí, tj. výchovných, výukových a terapeutických vlivů. I u Švarcové (2000) nalézáme shodné konstatování, že vhodným pedagogickým působením lze v mnoha případech dosáhnout výrazného zlepšení.

Valenta (2014) doplňuje, že jedná-li se o mentální retardaci vrozenou či časně, do dvou let života, získanou, hovoříme o tzv. **primárním mentálním postižení** zvaném **oligofrenie** (tj. slabomyslnost). Došlo-li k poruše inteligence po druhém roce života, jedná se o **sekundární postižení – demenci**, která má většinou progredující charakter a tendenci postupného zhoršování a prohlubování symptomů.

2. 1. 4. 3. 1. 3 Psychologické zvláštnosti jedinců s mentální retardací

Valenta (2014, str. 29) uvádí následující **znaky osobnostní struktury člověka s mentálním postižením**, které se mohou vyskytovat v různé variabilitě a hierarchii: zvýšená závislost na rodičích, infantilnost osobnosti, pohotovost k úzkosti, sugestibilita a rigidita chování, nedostatky v osobní identifikaci a ve vývoji „já“, opoždění psychosexuálního vývoje, nerovnováha aspirace a výkonu, zvýšená potřeba uspokojení a bezpečí, porucha interpersonálních vztahů a komunikace, malá přizpůsobitelnost k sociálním a školním požadavkům, impulzivnost, hyperaktivita nebo hypoaktivita, citová vzrušivost, zpomalená chápavost, ulpívání na detailech, malá srovnávací schopnost, snížená mechanická a logická paměť, těkavá pozornost, porucha vizuomotoriky a celkové pohybové koordinace.

Krejčířová (2004, str. 167) nás seznamuje s faktem, že uvedené příznaky netvoří celistvý syndrom, řada z uvedených příznaků nemusí být u konkrétního mentálně retardovaného jedince přítomna. *„Každý mentálně retardovaný jedinec je svébytnou bytostí s vlastními problémy a s vlastními vývojovými možnostmi, které je možné a nutné rozvíjet.“*

2. 1. 4. 3. 1. 4 Mentální retardace jako stigmatizující postižení

Je to právě mentální retardace, která je podle Vágnerové (2004, str. 306 - 307) často chápána jako stigmatizující postižení. Hlavním problémem je, podobně jako u duševně nemocných, obtížnější dorozumění s těmito lidmi, omezenější možnost odhadu jejich ne vždy standardních reakcí, jejich nižší schopnost sebeovládání a z toho plynoucí odlišnosti v chování od očekávané normy. K podceňování i negativnímu hodnocení mentálně retardovaných přispívají jejich limitované a méně standardní reakce i zvýšená míra závislosti na okolí – zvýšenou závislostí se projevuje opoždění v oblasti socializace, s níž je mentální postižení spojeno. Na jedné straně na ně nejsou kladeny stejné požadavky jako na ostatní, na straně druhé jim nejsou připisována stejná práva. Pro ostatní členy společnosti jsou to často jen nic nechápající „hlupáci“ a „blbci“, na které není třeba brát ohled, a sociální status mentálně postižených bývá proto velice nízký.

„Sociální stigmatizace bývá přímo úměrná nápadností vzhledu i chování postižených, resp. míře jejich odlišnosti od očekávaného standardu.“ (Vágnerová, 2004, str. 307) U malých dětí, kojenců a batolat nejsou rozdíly tak zřejmé, v průběhu dětství se míra jejich odlišnosti a tím i sociální stigmatizace zvyšuje.

„Mentálně postižení se občas snaží předstírat, že jsou pacienti psychiatrických léčeben, neboť to druhé je menším společenským zlem.“ (Edgerton a Sabagh, in Goffman, 2003, str. 112).

I samotný termín „mentální retardace“ není podle Šišky (2005, str. 13) termínem s neutrálním obsahem bez hodnotových významů, ale „ve své podstatě má diskreditující, stigmatizující povahu, která působí na ty, kteří ji používají, stejně jako na ty, ke kterým se vztahuje.“

Goffman (2003) dále konstatuje, že stigmatizovaný se často setkává s tím, že jeho zcela drobná selhání a nahodilé nevhodné projevy budou vykládány jako přímý důkaz jeho stigmatizující odlišnosti. Mentálně postižení prožívají stejnou situaci. *„Když se osoba s nižšími inteligenčními schopnostmi dostane do potíží, připíše se to víceméně automaticky jejímu „mentálnímu postižení“, zatímco když se do podobných potíží dostane člověk s „normální inteligencí“, nikdo za tím žádný specifický symptom hledat nebude.“* (Dexter, in Goffman, 2003, str. 25)

Vágnerová (2001) konstatuje, že stigmatizace defektu mění roli, a do určité míry i identitu jedince, což se projeví např. i v úrovni komunikace s takovým člověkem. Vágnerová (2004) dále specifikuje, že velkou překážkou socializace mentálně postižených je jejich omezený rozvoj komunikačních kompetencí projevující se jednak potížemi v porozumění, jednak neschopností adekvátně se verbálně vyjádřit, což ovlivňuje sociální interakci s těmito lidmi. **Komunikace zdravých lidí s mentálně postiženými mívá určité charakteristické znaky:** je méně empatická, schematičtější, protektivnější a obvykle trvá kratší dobu. Mentálně postižený bývá v roli pasivního příjemce, průběh interakce nemůže příliš ovlivňovat. Toto chování vůči mentálně postiženým může být dáno nedostatkem informací a respektu k možnostem mentálně postižených a časovou náročností komunikace.

Dále Vágnerová (2004) udává, že převažující názory na mentálně postižené zahrnují tyto charakteristiky a z nich vyplývající dva různé postoje k těmto lidem: mladý, tlustý, tupý, těžkopádný, neobratný, spontánní, impulzivní, emočně labilní, ale i přátelský, srdečný a důvěřující. Na straně jedné se tedy jedná o postoj podceňující, kdy jsou negativně hodnoceny jejich omezené kompetence a z nich plynoucí chování, na straně druhé je pozitivně hodnocena jejich emoční otevřenost, upřímnost a bezelstnost.

3 Seznámení s Biblií

Bible je vlastně knihovnou se 66 knihami, napsanými 44 autory v průběhu 1500 let. Mezi lety 1400 až 400 př. Kr. bylo sepsáno 39 knih Starého zákona, dalších 27 knih Nového zákona vzniklo mezi lety 50 až 100 po Kr. (Bibleinfo, ©2004)

Bible je rozdělena na dvě hlavní části, o nichž křesťané hovoří jako o Starém a Novém zákonu – protože na ně pohlížejí jako na dvě poloviny téhož příběhu. Starý zákon je fakticky hebrejská Bible, která žila svým vlastním životem dávno předtím, než přišlo na scénu křesťanství; skládá se z posvátných spisů židovské víry judaismu. Hebrejskou Bibli ctí také muslimové a odvolávají se na ni. Nový zákon je pak sbírka spisů sepsaných křesťany v 1. století po Kr.

3. 1 Hebrejská Bible

Původní hebrejská Bible má 39 knih. Jsou to literární archivy izraelského národa. Jejich příběhy pokrývají různými způsoby asi 1500 let rané národní historie, počínaje Abrahamem, který byl považován za zakladatele národa, a konče dobou Řecké říše Alexandra Velikého a jeho nástupců. (Nová encyklopedie Bible, 2000)

Knihy hebrejské Bible byly tradičně uspořádány do tří skupin: Zákona, Proroků a Spisů.

1. **Zákon** - Tvoří jej pět knih hebrejské Bible (Genesis, Exodus, Leviticus, Numeri a Deutronomium), které údajně sepsal jeden z nejranějších vůdců Izraele, muž jménem Mojžíš. Později dostalo těchto pět knih označení Pentateuch.
2. **Proroci** – tvoří nejrozsáhlejší část hebrejské Bible. Je nazvána podle řady náboženských a politických aktivistů, kteří se snažili ovlivňovat život izraelského národa po dlouhé období mnoha století.

Soubor těchto knih se rozpadá na dvě části: rané proroky a pozdější proroky.

- **Raní proroci** – do této skupiny patří knihy Jozue, Soudců. 1. - 2. Samuelova a 1. – 2. Královská. Tyto knihy vyprávějí o dějinách Izraele od doby, kdy jejich předkové unikli z otroctví, až do 6. století př. Kr., kdy jejich hlavní město zničili Babyloňané a jeho obyvatele deportovali. Čteme tu o vládě králů Davida a Šalamouna a také o tom, jak se toto mocné království rozpadlo na dvě části (Izrael a Judsko).

Tyto knihy se čtou spíše jako historická díla. To, co z nich dělá také „proroky“ je skutečnost, že pouze příběhy nevyprávějí, ale také je vykládají a říkají čtenářům, co ten který příběh znamená a jak je třeba jej chápat v širším kontextu světa oné doby. Kdykoli se lidé upínali k Božím hodnotám a cestám, dařilo se jim dobře, ale když zapomněli na Boží požadavky spravedlnosti a lásky, národ trpěl.

- **Pozdější proroci** – nebyli to v první řadě spisovatelé, nýbrž řečníci a političtí aktivisté. Proroci byli svědomím národa, neustále připomínali lidem, za co všechno jsou zavázáni Boží štědrosti a lásce, a nabádali je, aby projevovali tytéž vlastnosti ve svém vzájemném chování i ve svém jednání s jinými národy. Byl to těžký zápas a mnoho proroků bylo pronásledováno, vězněno – a dokonce i zabito.

Ne po všech prorocích byly pojmenovány i jejich knihy. Z těch, jejichž jména nesou jejich knihy, patří ty nejdelší Izajášovi, Jeremjášovi a Ezechielovi, kdežto knihy dvanácti dalších jsou mnohem kratší; jsou to Ozeáš, Joél, Ámos, Abdiáš, Jonáš, Micheáš, Nahum, Abakuk, Sofonjáš, Ageus, Zacharjáš a Malachiáš.

3. **Spisy** – tento oddíl zahrnuje všechny zbývající knihy hebrejské Bible – Žalmy, Přísloví, Jób, „pět svitků“ (Rút, Píseň písní, Kazatel, Pláč a Ester), Ezdráš, Nehemjáš, 1. a 2. Letopisy, Daniel.

Právě tak, jako byly tyto knihy sepisovány po dlouhé časové období, trvalo také dlouho, než byly sebrány v podobě, jakou mají dnes. Kompilace hebrejské Bible začala pravděpodobně, když se lid těšil z úspěchů za krále Šalamouna (970 – 930 př. Kr.) a jsou tu důkazy, že právě v této době byly sebrány nejstarší příběhy o životě národa, dnes obsažené v knihách od Genese po 1. Samuelovu. Nebyly samozřejmě tehdy napsány, nýbrž sestaveny z materiálu předávaného ústním podáním po řadu generací.

3. 1. 1 Překládání hebrejské Bible

V období Římské říše bylo víc Židů v egyptské Alexandrii než v Jeruzalémě a většina z nich hovořila řecky. Podle legendy rozhodli se právě alexandrijští Židé přeložit s podporou faraona Ptolemaia II. Filadelfa (284 – 247 př. Kr.) své Písmo z hebrejštiny do řečtiny. V novozákonní době se hebrejské spisy široce četly v řečtině, a to v překladu známém jako „Septuaginta“. Právě tento překlad uspořádal

jednotlivé knihy do dnešního pořadí a zahrnul i několik dalších spisů, které k 39 knihám hebrejské Bible původně nepatřily. Většina biblických vydání je tiskne odděleně jako „deuterokanonické knihy“. (Nová encyklopedie Bible, 2000)

3. 1. 2 Řazení knih Starého zákona

Pentateuch: Genesis, Exodus, Leviticus, Numeri, Deutronomium

Starozákonní dějiny: Jozue, Soudců, Rút, 1. Samuelova, 2. Samuelova, 1. Královská, 2. Královská, 1. Letopisů, 2. Letopisů, Ezdráš, Nehemjáš, Ester

Moudrost a poezie: Jób, Žalmy, Přísloví, Kazatel, Píseň písní, Pláč

Proroci: Izajáš, Jeremjáš, Ezechiel, Daniel, Ozeáš, Jóel, Ámos, Abdijáš, Jonáš, Micheáš, Nahum, Abakuk, Sofonjáš, Ageus, Zacharjáš, Malachiáš

Deuterokanonické knihy: Tóbit – Tóbijáš, Júdit, Příkladky k Ester, Kniha moudrosti, Sícharovec, Báruk, List Jeremjášův, Příkladky k Danielovi, 1. Makabejská, 2. Makabejská, 1. Ezdráš, 2. Ezdráš, Modlitba Manaseho, Žalm 151, 3. Makabejská, 4. Makabejská

3. 2 Nový zákon

Sám Ježíš, stejně jako všichni jeho první následovníci, byl Žid. Proto bylo přirozené, že první Biblií křesťanů byl řecký překlad hebrejského písma Septuaginta. Četli ji pečlivě v přesvědčení, že co řekl a udělal Ježíš, bylo svým způsobem naplněním prastarého poselství, které dal Bůh před staletími izraelskému národu. Příběhy o Ježíšově životě a učení obíhaly jistě už od samého začátku, ale zdá se, že si je lidé po značnou dobu předávali téměř výhradně ústně. Z těchto ústně předávaných příběhů o Ježíšovi byla sestavena evangelia – první čtyři knihy Nového zákona – vzpomínky lidí, kteří znali Ježíše za jeho života.

Stejně jako hebrejskou Bibli ani Nový zákon netvoří jenom jedna kniha, nýbrž sbírka několika různých děl. Celkově tvoří Nový zákon 27 knih. Ale zatímco knihy hebrejské Bible byly sepisovány a sbírány po celá staletí, všechny knihy Nového zákona byly napsány v rozmezí jen málo přes 50 let, mezi polovinou 1. století po Kr. a jeho koncem. Stejně jako v případě Starého zákona není ani pořadí, v němž se objevují knihy Nového zákona, přesným ukazatelem toho, kdy byly napsány. Nejstaršími částmi, které dostaly písemnou podobu, byly různé dopisy, jež napsali

Pavel a jiní křesťanským obcím a jedincům v různých částech Římské říše. (Nová encyklopedie Bible, 2000)

3. 2. 2 Řazení knih Nového zákona

Evangelia a Skutky: Matouš, Marek, Lukáš, Jan, Skutky apoštolské

Spisy apoštolů: Římanům, 1. Korintským, 2. Korintským, Galatským, Efezským, Filipským, Koloským, 1. Tesalonickým, 2. Tesalonickým, 1. Timoteovi, 2. Timoteovi, Titovi, Filemonovi, Židům, List Jakubův, 1. Petřův, 2. Petřův, 1. Janův, 2. Janův, 3. Janův, List Judův, Zjevení Janovo

Novozákonní knihy byly původně sepsány řecky a dochovalo se mnoho tisíc starých rukopisů, ať už v částech nebo vcelku. Na koncilu v Kartágu v roce 397 po Kr. byl zveřejněn seznam novozákonních knih, ale neformálně bylo těchto 27 knih přijato už dávno předtím. (Nová encyklopedie Bible, 2000)

Okolo roku 1228 po Kr. Stephen Langton rozdělil Bibli na kapitoly. Na verše pak byl Starý zákon rozdělen R. Nathanem v roce 1448 a Nový zákon R. Stephanusem v roce 1551. Roku 1560 se v Ženevě poprvé na veřejnosti objevila Bible, která byla rozdělená do kapitol a veršů, jak ji známe dnes. (Bibleinfo, ©2004)

4 Teologická etika

Milfait (2012, str. 57-59) definuje teologickou etiku jako „*vědeckou reflexi morálně-mravních posouzení a jednání člověka v horizontu křesťanské víry*“, spojující otázku smyslu jednání, mravního požadavku a základních podmínek vědecké reflexe s horizontem křesťanské víry a života – „*pod nárokem, ve světle evangelia*.“

Tím, co je specifické a jedinečné v případě teologické etiky, označujeme podle Milfaita **propriem**, které spočívá „*v rozhodnutí pro osobu Ježíše Krista a z toho vyplývající rozhodnutí pro určité porozumění člověku (idea člověka stvořeného k Božímu obrazu, lidská důstojnost, rovnost, jedinečnost každého), pro určitý horizont smyslu (Bůh jako stvořitel a spasitel volá člověka k zodpovědnosti za utváření svého života i světa; Bůh je garantem smyslu individuálního lidského života a lidského bytí vůbec*.“ Z této charakteristiky pak vyplývá praxe zahrnující solidaritu, pomoc slabým a utlačovaným, ochranu a zajištění lidské důstojnosti, respekt, nasazení za spravedlnost apod.

4. 1 Starozákonní etika v Bibli

Asi málokdo si uvědomí, že tyto staré texty, jak konstatuje Ravik (1991), ovlivňovaly a formovaly naše myšlení a že dodnes, často mimoděk, užíváme biblickou pojmovou výbavu. I ti, kteří nikdy nepřečetli jedinou stránku starozákonních knih, vědí, že „*kdo jinému jámu kopá, sám do ní padá*“, „*kdo seje vítr, sklízí bouři*“ a často uvažujeme ve stylu pojetí „*po nás potopa*“.

Co se týče etiky, podle Marečka (1993) je potřeba zdůraznit, že neexistuje něco jako autonomní, nezávislá etika ve Starém zákoně. Starozákonní obraz etického chování je neoddělitelný od celého poselství Starého zákona vztahujícího se na Izrael. Základní myšlenkou Starého zákona je, že Bůh vyvolil jeden národ, který vysvobodil z otroctví, spojil ho se sebou skrze smlouvu a jeho lid svým životem odrážel Boží vůli před celým stvořením.

Barton (2006, str. 19, 25) konstatuje, že morální předpoklady a normy obsažené ve Starém zákoně nejsou nahodilými úvahami, tvoří poměrně jednotný morální program. Tento program je však málokdy vyjádřen pomocí všeobecných prohlášení nebo stanovení zásad, jak jsme nyní zvyklí. Způsob, jakým Bible morální pravdy sděluje, je vždy prostřednictvím konkrétního a jednotlivého. Starý zákon se často zaměřuje na konkrétní případy, nikoli na obecné zásady. Asi polovina Starého

zákona sestává z příběhů, které zvou ke stále novému čtení a přemýšlení, nesestává z vyloženě morálních sdělení. „*Pokud ve Starém zákoně hledáme morální přikázání, musíme je hledat v zákonech nebo v mudrosloví.*“

4. 1. 1 Mudroslovná literatura v Bibli jako shrnutí židovské etiky

Knihy Přísloví, která tvoří samostatnou knihu Starého zákona, označovaná jako „mudroslovná literatura“, je tradičně pokládána, jak uvádí Mareček (1993), za shrnutí židovské etiky a obsahuje úvahy generací moudrých lidí o způsobu života a o lidském chování, které z těchto přikázání vychází. Tato literatura si všímá často nejen normálního a typického chování, ale i chování zvláštního a podivného. Někdy pozoruje podobnost mezi světem přírody a světem lidského jednání. Často bez toho, že by vyjadřovala výslovně nějaká hodnocení. V širším slova smyslu má mudroslovná literatura výukovou funkci a snaží se být morálním návodem, i když není možné v žádném případě říci, že kniha Přísloví vysvětluje etický systém hodnot nebo pravidel.

„Mudroslovná literatura je ve Starém zákoně tou literaturou, která se nejvíce přibližuje popisu správného lidského jednání ve formě ctností. Avšak tyto ctnosti nejsou nějakou získatelnou věcí, ale spíše popisem lidského hledání moudrosti.“ Toto hledání v sobě zahrnuje morální rozhodnutí a etické rozlišování. Tradice moudrých v Izraeli slouží k dosažení tohoto cíle. Mudroslovná literatura má formu spíše návodu než příkazu nebo předpisu. (Mareček, 1993)

4. 1. 2 Příběh o stvoření člověka a následky svobody vlastní volby podle Bible

Příběh prvních lidí je důležitým a cenným zdrojem informací o tom, jak je v Bibli pojímána osobnost člověka, o příčinách existence nemocí, postižení a smrti v lidském údělu, a mimo jiné i ukazatelem důsledků svobody, svobodné vůle a volby mezi dobrem a zlem. Tento příběh je plný symbolů, které je nutné pochopit a správně interpretovat.

V první knize Starého zákona, v knize Genesis, se dočítáme o stvoření celého vesmíru, země i všeho živého Bohem, a to za šest dní. Šestého dne se Bůh rozhoduje ke stvoření prvního člověka.

„Tedy Bůh řekl: „Učiňme člověka k našemu obrazu, podle naší podoby!“ (Gn 1, 26)

My se zaměříme na situaci, kdy již první dva lidé, Adam a jeho družka Eva, která byla stvořena z Adamova žebra, žili spokojeně v tzv. Rajské zahradě. Adam i Eva

žili v Ráji šťastně. Neznali strach, nemoci, smutek, stáří, nesvazovaly je pocity závidění, žárlivosti a nepocíťovali před sebou stud, přestože byli oba nazí. Tento fakt, stejně jako spoustu ostatních, si zatím neuvědomovali.

„Oba dva, muž i jeho žena, byli nazí a nestyděli se.“ (Gn 2, 25)

Bůh nechal žít první dva lidi v Ráji naprosto svobodně, mohli vládnout nad veškerými vodami, ptáky i zvířaty. Dal jim jeden jediný příkaz, aby nejedli ze stromu poznání dobrého a zlého.

„Hospodin Bůh člověku přikázal: „Z každého stromu v zahradě můžeš svobodně jíst, kromě stromu poznání dobra i zla. Z toho nejez, neboť v den, kdy bys z něj jedl, jistě zemřeš.“ (Gn 2, 16-17)

V Ráji byl nejchytřejším zvířetem ze všech had. Ten Evě našeptal, že jistě nezemřou, když okusí ovoce zakázaného stromu, pouze se jim otevřenou očí a budou jako Bůh znát dobré i zlé. (Gn 3, 5) Eva podlehla pokušení znát všechno jako Bůh a vyrovnat se mu, jablko utrhla, ochutnala a nabídla i Adamovi.

„Tehdy se jim oběma otevřely oči a poznali, že jsou nazí. Svázali tedy fíkové listí a udělali si zástěrky.“ (Gn 3, 7)

Protože Adam s Evou po sněžení ovoce ze zakázaného stromu prohlédli, pocítili náhle stud za svoji nahotu a skryli se před Bohem. Když je Bůh našel a zjistil, že porušili jeho jediný příkaz, vykázal je z Ráje do světa.

Ženě Bůh sdělil, že jejím trestem bude rodit děti v bolestech a že jí muž bude poroučet. Muži pak jako trest uložil obdělávání půdy, která mu bude rodit pouze trní a bodlácí, v potu tváře bude jíst svůj chléb a pak zemře a obrátí se v prach, ze kterého vzešel. (Gn 3, 16-19)

Nyní je důležité si shrnout, které informace lze z tohoto biblického příběhu vyčíst, a tyto poznatky se pokusíme nějakým způsobem interpretovat.

Bůh stvořil člověka ke svému obrazu, odlišil ho od všech ostatních stvoření tím, že mu vdechl „duši“ a dal mu schopnost mluvit. Dal mu i největší dar i prokletí zároveň – svobodnou vůli. Eva i Adam věděli, že ovoce ze stromu poznání jíst nesmějí. Měli ale svobodnou vůli, mohli se svobodně rozhodnout, zda tento jediný zákaz poruší nebo ne. Rozhodli se zákaz porušit. Bůh doufal, že k tomu nikdy nedojde, že lidé nikdy nepocítí potřebu poznat něco zakázaného. Hned první lidé ho ale zklamali.

Strom poznání dobrého i zlého a jablko poznání jsou jistě symboly. „*Zákaz požívání ovoce ze stromu uprostřed zahrady říká, že člověk má na zemi zcela jasně vytyčené meze.*“ (Ravik, 1991, str. 141)

Had je vlastně pouhým ztělesněním všech jevů a podnětů, které na nás, na naši osobnost, působí zvenčí, ať už jsou jakékoliv povahy, a toho, jak na nás dokážou účinně působit a ovlivňovat nás. Hodně to vypovídá i o lidské přirozenosti a sklonech nedodržovat dané zákazy, zákony a příkázání. Stačili dva lidé a jeden jediný zákaz – a byl porušen.

Pokud Bůh prvním lidem řekl, že zemřou, když ochutnají zakázané ovoce, nemyslel ani tak „smrt těla“. Tělesné smrti samozřejmě lidé po vyhnání z Ráje propadli. Tělesná smrt, bolest, hlad, bída, pláč, utrpení, tělesné i psychické nemoci, to vše byl a je pro lidstvo Boží trest za neuposlechnutí jeho příkazu. Jsme vystaveni přírodním zákonům a silám v celé jejich složitosti a rozmanitosti působení, což v Ráji neexistovalo.

Bůh měl na mysli také „smrt ducha“. Porušením jeho zákazu, když jsme poznali co je „dobré“ a co je „špatné“ (v té nejobecnější rovině významu těch slov), jsme si jako lidé uvědomili, že jsou v nás uloženy stejnou měrou sklony k „dobru“ i ke „zlu“, které se v nás neustále sváří a které nám v kombinaci se svobodnou vůlí, kterou nám Bůh ani po vyhnání z Ráje neodepřel, působí mnohá trápení, která nás v životě potkají. Ukázalo se, jak jsme rozpolcení a snadno ovlivnitelní. Vždy a za všech okolností se najde nějaký „had pokušitel“, který nás i při našich nejlepších úmyslech dokáže svést na scestí. Naše svobodná volba nás vždy dovede k dalším a dalším volbám, přičemž dopředu nevíme, která naše volba je správná a která je špatná. Za svá rozhodnutí neseme ale plnou odpovědnost, i z toho vyplývajícími důsledky.

Ravik (1991, str. 142) uvádí, že „*z příběhu (a ze svobody volby) vyplývá i nepřenosná odpovědnost. Jestliže člověk po zralém uvážení přestoupí meze řádu, musí akceptovat důsledky, nemůže se vyhnout odpovědnosti.*“

Jaký je tedy důležitý závěr této kapitoly našeho pojednání z Bible? Od dob prvních lidí, kteří učinili první lidskou svobodnou volbu, se v pojetí biblického výkladu rodíme všichni zatíženi tzv. „dědičným hříchem“. To znamená, že v sobě nosíme sklony k dobru i ke zlu, a tyto dvě součásti lidského „Já“ v nás neustále bojují, soupeří. Nejsme ve svých jednáních a názorech stálí a jsme snadno ovlivnitelní.

Svobodná vůle je naším největším darem, ale i největším prokletím. Kvůli dědičnému hříchu se rodíme s náklonností ke zlu, za což sice nemůžeme, pokud ale těmto sklonům ke zlu podlehneme, to je už naše vina.

A hlavně – **za každé porušení zákazu následuje trest. Každá svobodná volba s sebou neoddělitelně nese zodpovědnost a osobní odpovědnost za vyplývající důsledky.**

O tom, že Boží vůle není pro člověka nemožným a nedosažitelným ideálem, ale požadavkem, na který je v našich silách a možnostech odpovědět, hovoříme v následující kapitole.

4. 1. 3 Dodržování a neporušování Božích zákonů není nad síly člověka

Inspirací pro tuto kapitolu práce se stal úryvek z knihy Deuteronomium (5. kniha Mojžíšova) ze Starého zákona. Tento úryvek názorně dokládá a osvětluje, jaký je už ve Starém zákoně v Bibli postoj k možnostem a schopnostem člověka dodržovat stanovené zákony včetně toho, s jakými následky svých rozhodnutí může člověk počítat, rozhodne-li se zákony dodržovat nebo porušovat.

Jak uvádí i Mareček (1993), Boží vůle není nemožným ideálem, ale požadavkem, na který je člověk schopen přiměřeně odpovědět.

„Příkázání, které ti dnes vydávám, není nad tvé síly, není ti nijak vzdálené! Není na nebi, abys říkal: „Kdo z nás vystoupí na nebe, aby nám je odtud přinesl a oznámil nám je, abychom je mohli plnit?“ Naopak, to slovo je ti velmi blízké – je ve tvých ústech a ve tvém srdci. Jen je plň! Pohleď, co ti dnes předkládám: Život a blahobyt, nebo smrt a neštěstí. Proto ti dnes přikazuji: Miluj Hospodina, svého Boha, kráčeť po jeho cestách a zachovávej jeho příkázání, pravidla a zákony. Pak budeš žít a růst a Hospodin, tvůj Bůh, ti bude žehnat v zemi, kterou přicházíš obsadit.“ (Dt 30, 11-16)

Máme – li si shrnout důležité informace, které Bůh člověku předkládá k porozumění a ke zvážení, jsou to tyto:

- dodržovat zákony, pravidla a normy je v silách a možnostech každého člověka, je to obtížné, ale není to nemožné a je to na jednom každém z nás,
- sami je dokážeme jasně vyjádřit slovy a tím si je neustále připomínat, sdílet a předávat dál,

- dodržování přikázání, pravidel a zákonů nám zajistí smysluplný a naplněný život, štěstí a spokojenost,
- nedodržování naopak přináší neštěstí, nespokojenost i smrt (především „smrt“ ducha, projevující se např. psychickou nestabilitou, psychickými poruchami – ztratíme tak „sami sebe“).

4. 1. 4 Desatero Božích přikázání jako „mravní minimum“, jako univerzální mravní zákon

Je všeobecně rozšířený názor, že Desatero se týká pouze věřících lidí. Ve shodě s Příkaským (2000, str. 49) ale konstatujeme, že zkušenost ukazuje, že má širší – obecnou platnost. Každý totiž čas od času pozná, že nedodrží-li některé Boží přikázání, je tím narušena jeho osobnost. Například kdo v dětství neměl v úctě své rodiče (byť ne svou vlastní vinou), je poznamenán na celý život.

„Deset Božích přikázání tvoří zvláštní morální celek, jehož jednotlivá pravidla mají přirozený základ a orientují na základní životní hodnoty.“

Desatero patří k jednomu z nejstarších mravních zákoníků lidstva. Nacházíme je ve Starém zákoně, a to na dvou místech: ve druhé a páté knize Mojžíšově (knihy **Exodus 20, 1-17** a **Deuteronomium 5, 6-21**). Zmínky o něm nacházíme i v Novém zákoně. Ježíš Kristus se v evangeliích několikrát odvolává na Desatero (viz kapitola Novozákonní etika v Bibli).

Křesťanská tradice shrnuje biblické znění Desatera pro přehlednost a lepší zapamatování do deseti hesel:

- 1) *V jednoho Boha věřit budeš*
- 2) *Nevezmeš jména Božího nadarmo*
- 3) *Pomni, abys den sváteční světil*
- 4) *Cti otce svého a matku svou, abys dlouho živ byl a dobře ti bylo na zemi*
- 5) *Nezabiješ*
- 6) *Nezcižoložíš*
- 7) *Nepokradeš*
- 8) *Nepromluvíš křivého svědectví proti svému bližnímu*
- 9) *Nepožádáš manželky bližního svého*
- 10) *Aniž požádáš statku (majetku) jeho*

Původní verzi Desatera z druhé knihy Mojžíšovy uvádíme jako Přílohu A této práce.

Desatero tvoří organickou jednotu. Při porušení jednoho přikázání dochází k porušení celého zákona. „*Ta přikázání, která řeší mezilidské vztahy, tedy čtvrté až desáté, jsou i v souladu s přirozeným zákonem.*“ (Jankovský, 2003, str. 106)

Jak uvádí Ravik (1991, 146): „*Desatero Božích přikázání jsou vepsána do lidského srdce jako univerzální pravidla pro šťastný a naplněný život, jak univerzální mravní zákon.*“

Desatero je dále rozvíjeno a vykládáno v dalších kapitolách knih Exodus, Leviticus a Deuteronomium. Tam také, jak uvádí Sokol (1996), najdeme výslovné odmítnutí představy, že morálka je většinové chování, to, na čem se shoduje většina společnosti: „*Nepřidáš se k většině, páchá-li zlo.*“ (Ex 23, 2). Nestačí se proto řídit tím, co dělají ostatní kolem: požadavek mravního jednání se obrací na každého člověka jednotlivě a každý člověk, jakmile je přesvědčen, že většina páchá zlo, má nejen právo, ale povinnost postavit se proti ní.

Desatero, tento elementární kodex, tu bylo podle Ravika (1991, str. 146-148) postupně rozšiřováno do desítek bodů, které obsáhly lidskou morálku do nejjemnějších a nejnáročnějších nuancí. Boží příkaz tlumočený Mojžíšem například popřel i ekvivalentní zásadu trestního práva: Oko za oko. „*Nebudeš ve svém srdci chovat nenávisť ke svému bratru, ale budeš trestat svého bližního podle práva, abys nenesl následky jeho hříchu.*“ (Lv 19,17) A dále: „*Nebudeš se mstít synům svého lidu a nezanevřeš na ně, ale budeš milovat svého bližního jako sebe samého.*“ (Lv 19,18)
„*Tady je vlastní jádro zákona – a dál se lidské etické normy již nedostaly a snad se už ani výš dostat nemohou.*“ (Ravik, 1991, str. 146)

V Desateru je tak např. zákazem křivé přísahy chráněna i lidská pověst, vedle lapidárního „nepokradeš!“ se objevuje zákaz lži, člověk nemá klamat, obelhávat bližního, nemá ve vztahu k člověku užívat lsti, nemá bližnímu ubližovat jazykem... Člověk má povinnost spravedlivě soudit, nemá nadřžovat bohatým a mocným, nesmí utiskovat slabší a být lhostejný ke křivdě, která se páchá v naší blízkosti. Desatero postihuje i lidskou závist, protože od závisti bývá jen krůček k činům mnohem závažnějším...

Mojžíš dále například rozšiřuje povinnou úctu k rodičům, zafixovanou v Desateru, na staré lidi vůbec. „*Před šedinami povstaň a starci vzdej poctu. Boj se svého Boha.*“ (Lv 19, 32)

Sirotci nesmějí být trápeni a ponižováni, neboť když „...oni budou ke mně úpět, jistě jejich úpění vyslyším“. (Ex 22, 22) S vědomím vlastních těžkých zkoušek se mají členové izraelské pospolitosti chovat humánně i ke všem slabým své země. „*Nebudeš utiskovat nádeníka, chudého a potřebného ze svých bratří ani ze svých hostí...Dáš mu jeho mzdu ještě téhož dne, než nad ním zapadne slunce, neboť je chudý a svým životem na ní závisí, aby nevolal proti tobě k Hospodinu...*“ (Dt 24, 14-15) Ve vztahu k potřebným musí být Izraelita štědrý, a tak „*nebude tvé srdce zpupné a nezavřeš svou ruku před svým potřebným bratrem...*“ (Dt 15, 7) „*Dávej mu štědrě a nebud' skoupý, když mu máš něco dát, neboť kvůli tomu ti Hospodin, tvůj Bůh, požehná...*“ (Dt 15, 10)

Již na úsvitu historie byl tak podle Ravika (1991, str. 148) poskytnut mezinárodně platný metr, ideál, jímž proměřujeme sami sebe, své okolí a společenské prostředí, v němž jsme nuceni žít. „*Také Deklarace lidských práv a svobod není ničím jiným než promítnutím elementárních mravních principů do konkrétních společenských poměrů dnešního světa.*“

Papežská biblická komise (*Bible a morálka*, 2010, str. 37) uvádí: „*Hodnoty, které tato přikázání vyzvedají, lze aplikovat na celé lidstvo ve všech oblastech a ve všech dějinných obdobích.*“

4. 1. 5 Existence pojmů „dobro a zlo“ ve starozákonních textech

Na mnoha místech ve Starém zákoně nalézáme zmínky nejen o přirozené existenci dobra a zla, zejména ale o blahodárném vlivu na život a spokojenost člověka, konání – li dobro, a o tom, že je to právě dobro v lidském konání, co je vyžadováno a ceněno.

V příběhu Kaina a Ábela se potvrzují i fakta, která jsme konstatovali již v příběhu o stvoření člověka: všichni v sobě máme následkem dědičného hříchu stejnou měrou sklony k dobru i ke zlu, zlo v sobě ale můžeme ovládnout a nepoddát se mu. Je to jen na nás. Zlo plodí jen další zlo. Ale čas ke změně máme vždy – změníme-li své chování, Bůh nás přijme.

„*Což nepřijmu i tebe, budeš-li konat dobro? Nebudeš-li konat dobro, hřích se uvelebí ve dveřích a bude po tobě dychtit; ty však máš nad ním vládnout.*“ (Gn 4, 7)

Zlo je nutné se vyhýbat, pouze lidé dobří a spravedliví sami dojdou pokoje, spravedlnosti a odměny.

„Vyhýbej se zlu a konej dobro, vyhledávej pokoj a usiluj o něj.“ (Ž 34, 15)

„Odstup od zla, konej dobro, navěky pak budeš bydlet v zemi, neboť Hospodin miluje právo a své věrné neopouští. Spravedliví obdrží zemi a budou v ní bydlet navždy.“ (Ž 37, 27-29)

Zlo plodí jen další zlo, a hlavně – zlo se vrací k tomu, kdo jej působí.

„Kdo usilovně hledá dobro, hledá Boží zalíbení, kdežto kdo se pídí po zlu, toho zlo postihne.“ (Př 11, 27)

„Hříšníky stíhá zlo, kdežto spravedlivým je odplatou dobro.“ (Př 13, 21)

A v neposlední řadě – už v části naší práce věnované základním etickým kategoriím jsme se zmiňovali o tom, že rozlišovat dobro a zlo není snadné a tuto schopnost získáváme postupně celý život – musíme se jí naučit.

„Učte se činit dobro. Hledejte právo, zakročte proti násilníku, dopomozte k právu sirotkovi, ujímejte se pře vdovy.“ (Iz 1, 17)

Pouze konání dobra nám zajistí šťastný a spokojený život.

„Hledejte dobro a ne zlo a budete žít, a tak Hospodin, Bůh zástupů, bude s vámi, jak říkáte.“ (Am 5, 14)

„Mějte v nenávisti zlo a milujte dobro, uplatňujte v bráně právo! Snad se Hospodin, Bůh zástupů, smiluje nad pozůstatkem lidu Josefova.“ (Am 5, 15)

4. 1. 6 Existence pojmu „svědomí“ ve starozákonních textech

I ve Starém zákoně v Bibli nalézáme zmínky o tom, že svědomí jako vnitřní hlas člověka posuzující jeho činy existovalo vždy, že za zlé skutky pronásleduje člověka špatné svědomí a šťastný je ten, kdo má svědomí čisté.

Milfait (2012, str. 217) nás seznamuje s faktem, že hebrejský kánon Bible nemá výraz, který bychom dnes přeložili jako „svědomí“. Řecký pojem svědomí zanesl až do Nového zákona apoštol Pavel, přičemž tento řecký výraz nenalezneme ani v evangeliích. Což samozřejmě neznamená, že by tento pojem, jak jej chápeme dnes, ve Starém zákoně a v evangeliích nebyl zachycen a popsán. Základem pro pozdější výraz svědomí je hebrejský pojem *léb(áb)*, který se nejčastěji překládá jako „srdce“ a

podle výše jmenovaného autora představuje centrální pojem antropologie hebrejského kánonu.

„Kéž bys tedy dal svému služebníku srdce vnímavé, aby mohl soudit tvůj lid a dovedl rozlišovat mezi dobrem a zlem...“ (1 Kr 3, 9)

„Kdo vystoupí na Hospodinovu horu? A kdo stanout smí na jeho svatém místě? Ten, kdo má čisté ruce a srdce ryzí.“ (Ž 24, 3-4)

„Srdcem zkroušeným a zdeptaným ty, Bože, nepohrdáš!“ (Ž 51, 19)

„Blaze tomu, koho neobviňuje svědomí a kdo neztratil naději.“ (Sír 14, 2)

„Neřest se totiž sama usvědčuje ze zbabělosti; tuší vždy něco zlého, protože má zlé svědomí.“ (Mdr 17, 10)

4. 1. 7 Obrazy přístupu k postiženým ve Starém zákoně

O tom, jaké postoje k lidem s postižením měli lidé ve starozákonních dobách podle Bible a jaké chování a přístupy k těmto lidem byly hodnoceny jako správné či nesprávné, nám nejlépe odhalí vyhledané zmínky o lidech s postižením a hlavně literární obrazy, kterými jsou zmínky o těchto lidech ve Starém zákoně vykresleny. Setkat se můžeme s dvěma rozdílnými způsoby přístupu k lidem, kteří byli chudí, nemocní, ke vdovám, sirotkům, cizincům i otrokům, a to jak s přístupem negativním, tak i pozitivním. Právě v těchto kategoriích se skrývají i lidé s jakýmkoliv postižením, tedy i s postižením mentálním.

4. 1. 7. 1 Negativní přístupy

Postiženými lidmi bylo opovrhováno, protože jejich postižení bylo znamením, že nežili životem podle Božích zákonů, sešli z cesty a byli za to spravedlivě a po zásluze potrestáni.

4. 1. 7. 1. 1 Postižení je bráno jako znamení Božího trestu

Pouze Bůh mohl rozhodnout o tom, kdo bude jakkoli postižený, a důvodem byla vina a hříchy daného člověka.

„Kdo dal člověku ústa?“ odpověděl mu Hospodin. „Kdo může někoho učinit němým nebo hluchým, vidoucím nebo slepým? Kdo jiný než já, Hospodin?“ (Ex 4, 11)

„Proč sténáš nad svým zraněním? Tvou bolest nejde vyléčit. To já jsem ti to způsobil, protože máš tolik vin a tvůj hřích se tolik rozmnožil!“ (Jr 30, 15)

Bůh trestal především malověrnost a neposlušnost vůči jeho zákonům a to velmi tvrdě a radikálně, např. i takovými tresty jako je neúroda, ztráta majetku, bída, hlad, neúspěch v práci i v lásce, dokonce odejmutím vlastních dětí, ale především sesláním fyzického trestu jakékoli povahy, nemoci nebo postižení.

„Nebudeš-li však poslouchat Hospodina, svého Boha, nebudeš-li pečlivě dodržovat všechna jeho přikázání a pravidla, která ti dnes udílím, přijdou na tebe a dostihnou tě všechna tato prokletí:

*Hospodin tě postihne morem, dokud s tebou neskončuje v zemi, kterou jdeš obsadit. Hospodin tě raní úbytěmi, zimnicí a zánětem, palčivým horkem a vyprahlostí, plísní a sněží; to vše tě bude pronásledovat, dokud nezahyneš. Hospodin tě raní egyptskými vředy, nádory, svrabem a prašivinou, z nichž se nikdy nevyléčíš. Hospodin tě raní šílenstvím, slepotou a **pomatením mysli**. Hospodin tě na kolenou i stehnech raní nejhoršími vředy, z nichž se nikdy nevyléčíš, od hlavy až k patě.“ (Lv 28, 15; 21-22; 23; 27-28; 35)*

Pouze Bůh mohl svůj trest vzít zpět a nemocné opět uzdravit.

„Pojďme se vrátit k Hospodinu! On nás ranil a on uzdraví, udeřil a také ošetří.“ (Oz 6, 1)

„On působí bolest, ale též obváže rány, co rozdrťí, vyléčí svou rukou.“ (Jb 5, 18)

Pokud nemocný člověk spoléhal při léčbě pouze na lékaře a nevěřil v Boží pomoc a neprosil o ni, neuzdravil se.

„V devětatřicátém roce své vlády Asa onemocněl na nohy. Byl vážně nemocný, ve své nemoci však nehledal Hospodina, ale lékaře. V jednačtyřicátém roce svého kralování pak Asa zemřel a ulehl ke svým otcům.“ (2 Pa (2. Letopisů)16:12-13)

Ve Starozákonním pojetí je důležitým prvkem také fakt, že Bůh netrestal pouze přímo daného člověka, trest za viny svých předků obdrželi i jejich potomci. Toto pojetí v případě jakéhokoliv postižení coby oprávněného trestu nebo zkoušky za viny své nebo svých předků (např. trest za „nezřízený“ život, prostituci) přetrvává často dodnes, jak jsme již uváděli v kapitole „Přístup společnosti k lidem s postižením“. Tyto biblické starozákonné pasáže jsou původcem tohoto pojetí – tuto formulaci nalézáme i v původním nezkráceném znění Desatera z 2. knihy Mojžíšovy.

„...Trestám nepravost otců na synech do třetího i čtvrtého pokolení těch, kdo mě nenávidí, a prokazují milosrdenství tisícům pokolení těch, kdo mě milují a zachovávají má přikázání.“ (Ex 20, 5-6)

„...Bůh soucitný a milostivý, nesmírně trpělivý, velmi laskavý a věrný, pamatující na milosrdenství tisícům pokolení, odpouštějící nepravost, provinění i hřích. Nezapomíná však trestat, ale za nepravost otců volá k odpovědnosti syny i vnuky do třetího i čtvrtého pokolení.“ (Ex 34, 5-7)

Je více než zajímavé, že v rámci kultury, ve které vyrůstáme a kterou přejímáme při procesu socializace v dané společnosti, a která vyrůstá na židovsko-křesťanských kořenech, přejímá mnoho lidí (aniž by vědělo o původu ve Starém zákoně v Bibli) pouze toto pojetí postižení. Přitom již proroci na stránkách Starého zákona toto pojetí upravovali a vyvraceli.

„Vy však říkáte: „Proč nepyká syn za otcovu nepravost?“ Bude-li syn jednat podle práva a spravedlnosti, dbát na všechna má nařízení a plnit je, jistě bude žít. Duše, která hřeší, ta umře; syn nebude pykat za nepravost otcovu a otec nebude pykat za nepravost synovu; spravedlnost zůstane na spravedlivém a zvuile zůstane na svévolníkovi.“ (Ez 18,19–20)

A Ježíš Kristus v Novém zákoně toto pojetí zrušil úplně. (viz kapitola Novozákonní etika v Bibli)

4. 1. 7. 1. 2 Další příklady negativního přístupu k postiženým

Sám Bůh vyžadoval, aby v jeho službách, v roli kněží, sloužili pouze lidé zcela zdraví a bez postižení – tedy lidé neposkvrnění a bez viny.

„Hospodin promluvil k Mojžíšovi: „Mluv k Áronovi: Žádný tvůj potomek v budoucích pokoleních, který by měl tělesnou vadu, nesmí přistoupit, aby přinesl pokrm svého Boha. Nepřistoupí nikdo s tělesnou vadou: nikdo slepý či chromý, zohyzděný či znetvořený, se zmrzačenou nohou či rukou, hrbatý či zakrnělý, s oční vadou, se svrabem či lišejem, ani kleštěnec. Nikdo ze semene kněze Árona, kdo by měl tělesnou vadu, se nepřiblíží, aby přinesl ohnivé oběti Hospodinu.

Má vadu, a tak se nepřiblíží, aby přinesl pokrm svého Boha.“ (Lv 21, 16-21)

Negativní pohled na člověka s postižením jednoznačně převažuje, přesto se již zde objevují známky určité shovívavosti a solidarity: i tomuto postiženému nebylo odpíráno právo jíst chléb svého Boha, i když za určitých podmínek.

„Smí ovšem jíst z pokrmu svého Boha, a to ze svatosvatých i svatých darů. Kvůli své vadě však nesmí vcházet za oponu ani se přiblížit k oltáři – jinak by znesvětil mou svatyni. Vždyť já jsem Hospodin, jejich Posvětitel.“ (Lv 21, 22-23)

Postižení lidé vybočovali z představ ostatních o tom, jak má vypadat „normální“ člověk, a představovali tudíž něco cizího a nebezpečného.

„Také v Gatu proběhla válka s Filištiny. Byl tam jeden obr, který měl na ruku i na nohou po šesti prstech, celkem dvacet čtyři. Také on byl z obrů.“ (2 S 21, 20)

„Tito čtyři pocházeli z obrů v Gatu. Padli rukou Davida a rukou jeho služebníků.“ (2 S 21, 22)

Postižení je bráno jako určitý ukazatel nespolehlivosti.

„Jak vyražený zub, jak vykloubená noha je důvěra ve zrádce v těžký den.“ (Př 25, 19)

„Chabé jak zmrzačené nohy je přísloví v ústech tupcových.“ (Př 26, 7)

4. 1. 7. 2 Pozitivní přístupy

Kladné přístupy k postiženým nejlépe vyjadřuje tato myšlenka:

„Nemsti se ani nechovej zášť proti synům svého lidu. Miluj svého bližního jako sám sebe. Já jsem Hospodin.“ (Lv 19, 18)

4. 1. 7. 2. 1 Bůh ochráncem a zastáncem postižených

Bůh dával jasně najevo, že nikdo z lidí nemá právo se nad těmito lidmi vyvyšovat, ubližovat jim a utiskovat je. Boží zákony ve Starém zákoně chrání nejslabší členy společnosti, kteří najdou u Boha vždy zastání, Bůh je pro ně oporou.

„Byl jsem očima pro slepé a nohama pro chromé, otcem jsem býval pro chudé, zasazoval se o právo cizince.“ (Jb 29, 15-16)

„Hle – v ten čas skoncuji se všemi, kdo tě trápili! Zachráním ale kulhavou a zahnanou zpět přivedu. Způsobím jim čest a slávu v každé zemi, kde nesli pohanu.“ (Sf 3, 19)

„Kulhavou obdařím potomky, ze zahnané učiním mocný lid a Hospodin bude kralovat nad nimi na hoře Sion od toho dne až navěky.“ (Mi 4, 7)

„Ochránce vdov, otec sirotek je Bůh ve svém svatém příbytku. Osamělým dává Bůh rodinu, vězně vyvádí na svobodu, vzpurní však obývají pustinu.“ (Ž 68, 6-7)

„...utlačovaným právo zjednává, dává chléb těm, kdo mají hlad. Hospodin vězně propouští, Hospodin slepým oči otvírá, Hospodin zvedá sklíčené, Hospodin miluje poctivé, Hospodin chrání příchozí, podporuje vdovy a sirotky, cestu ničemných ale podvrací.“ (Ž 146, 7-9)

4. 1. 7. 2. 2 Bůh stanovoval jasná pravidla správného chování vůči postiženým, nemocným, chudým i starým lidem

„Takto promlouval Hospodin zástupů: „Prosazujte opravdové právo a jedni druhým projevujte soucit a laskavost. Neutlačujte vdovy a sirotky, přistěhovalce ani chudáky a nevymýšlejte, jak jedni druhým ublížit.“ (Za 7, 9-10)

„Nesmíš nadávat hluchému ani podrážet nohy slepému – boj se svého Boha! Já jsem Hospodin.“ (Lv 19, 14)

„Před šedinami povstaň, starci prokaž čest a měj v úctě svého Boha. Já jsem Hospodin.“ (Lv 19, 32)

„Nikdy neubližuj vdově ani sirotku. Budeš-li jim nelítostně ubližovat, věz, že ke mně budou volat a já jejich volání jistě vyslyším.“ (Ex 22, 21-22)

V Knize Deuteronomium (5. kniha Mojžíšova) nalézáme v kapitole 27, s názvem Vyhlášení smlouvy, 12 kleteb (zlořečení), kterou postihnou ty z lidu Izraele, kteří nebudou dodržovat Boží přikázání, až národ Izraele překročí po putování do zaslíbené země řeku Jordán. Tato zlořečení bývají označována jako „Šekemské desatero“ či „dvanáctero“. Mezi těmito 12 kletbami jsou tak např. kromě zlořečení za znevážení svého otce nebo matky, za obcování s manželkou svého otce nebo s jakýmkoliv zvířetem, sestrou nebo tchýní, za zabití i nájemnou vraždu, uvedena i tato zlořečení:

„Zlořečený, kdo svede slepého z cesty!“ A všechen lid odpoví: „Amen!“

*„Zlořečený, kdo překrotí právo přistěhovalce, sirotka či vdovy!“
A všechen lid odpoví: „Amen!“ (Dt 27, 18-19)*

Ukázky z Knihy Přísloví, tzv. mudroslovné literatury:

„Neodpírej dobrodiní těm, kdo je potřebují, když je v tvé moci něco učinit. Neříkej bližnímu: „Přijď jindy,“ když právě teď mu můžeš pomoci.“ (Př 3, 27-28)

„Kdo nemá rozum, bližním opovrhuje, rozumný člověk raději pomlčí.“ (Př 11, 12)

„Štědrý člověk bude jen vzkvétat, kdo jiné svlažuje, sám bude zavražden.“ (Př 11, 25)

„Kdo pohrdá svým bližním, hřeší, blaže tomu, kdo chudým pomáhá.“ (Př 14, 21)

„Kdo utiskuje chudáka, uráží jeho Tvůrce; ctí jej však ten, kdo nuzným pomáhá.“ (Př 14, 21)

„Kdo dělá, že neslyší volání ubožáka, nebude vyslyšen, až bude volat sám.“ (Př 20, 13)

„Požeháný je ten, kdo je štědrý; i o chleba se dělí s chudákem.“ (Př 22, 9)

„Otevři ústa za ty, jimž hlas chybí, a za práva všech bezmocných. Otevři ústa, sud' spravedlivě, zastaň se chudých a ubohých!“ (Př 31, 8-9)

4. 1. 7. 3 Zacházení s nemocnými a chudými ve Starém zákoně

Ve starověku lidé často trpěli různými chorobami. Zdrojem nákazy byly znečištěné prameny vody, všudypřítomné odpadky, které nikdo neodklízel, dále morem nakažení potkani a roje much. Lidé byli často podvyživení a jejich oslabený organismus nedokázal odolávat nákazám. (*Život v biblických dobách*, 1998)

Boží zákony měly preventivní charakter a jejich dodržování mělo pomoci předcházet chorobám a jejich šíření.

Kněží měli za úkol izolovat nemocné trpící nakažlivými chorobami, očišťovat a pálit všechno, co by mohlo být zdrojem nákazy.

„Hospodin promluvil k Mojžíšovi a Áronovi: „Když někdo bude mít na kůži otok, vyrážku nebo světlou skvrnu jevící se jako rána malomocenství, ať je přiveden ke knězi Áronovi nebo k jednomu z jeho synů, kněží. Kněz pak ránu na kůži prohlédne: Pokud ochlupení na ráně zbělelo a rána je napohled hlubší než okolní kůže, je to rána malomocenství. Po prohlídce jej kněz prohlásí za nečistého. Je-li to však jen bílá skvrna, jež napohled není hlubší než okolní kůže a jejíž ochlupení nezbělelo, kněz postiženého odloučí na sedm dní.“ (Lv 13, 1-4)

O této problematice pojednávají ve Starém zákoně v Bibli celé kapitoly 13 a 14 v knize Leviticus.

V Bibli se dočteme, že mezi chudé patřily velmi často vdovy a sirotky. Boží zákony přikazovaly bohatším postarat se o ně. V době sklizně úrody se musely klasy, které spadly na zem, ponechat na poli chudým lidem.

„Potom šla znovu paběrkovat a Boáz svým služebníkům přikázal: „Nechte ji sbírat mezi snopy, nebraňte jí. Naopak, vytahujte klasy ze snopů a nechávejte je pro ni. Jen ať sbírá, neokřikujte ji!“ (Rt 2:15-16)

4. 1. 7. 4 Přístup k otrokům

Otroctví bylo v biblických dobách rozšířeným jevem. Do otroctví se dostávali zajatci ukořistění při vojenských výpravách i chudí lidé, kteří prodejem sebe sama nebo rodinných příslušníků do otroctví řešili svoji zadluženost a bídu. Stejně jako všem ostatním členům domácnosti, i otrokům přiznávaly Boží zákony nárok na jeden den v týdnu určený k odpočinku.

„Šest dní budeš pracovat a dělat všechnu svou práci, ale sedmý den je dnem odpočinku, zasvěceným Hospodinu, tvému Bohu. Nebudeš dělat žádnou práci – ty, tvůj syn ani tvá dcera, tvůj otrok ani tvá děvečka, tvé dobytče ani přistěhovalec ve tvých branách.“ (Ex 20, 9-10)

Izraelité, kteří se dostali do otroctví, měli být po šesti letech propuštěni a obdarováni dostatečným množstvím potravin a nápojů, aby tak měli ulehčený začátek nového života na svobodě. (*Život v biblických dobách*, 1998)

„Když koupíš hebrejského otroka, ať u tebe slouží šest let, ale sedmého roku ať zadarmo odejde na svobodu.“ (Ex 21, 2)

„Když se ti tvůj bratr, ať Hebrej či Hebrejka, prodá do otroctví, odslouží u tebe šest let, ale sedmého roku jej propustíš na svobodu. Až ho budeš propouštět na svobodu, nenech jej odejít s prázdnou. Štědře ho obdaruj ze svého stáda, humna i lisu. Podělíš se s ním o vše, čím ti Hospodin, tvůj Bůh, požehnal. Pamatuj, že jsi v egyptské zemi sám byl otrokem, ale Hospodin, tvůj Bůh, tě vykoupil. Proto ti to dnes přikazuji.“ (Dt 15, 12-15)

4. 1. 7. 5 Rovnost a stejná hodnota všech lidí před Bohem

V neposlední řadě musíme zdůraznit, že už ve Starém zákoně nalézáme zmínky potvrzující naprostou rovnost lidí před Bohem, bez ohledu na majetek, postavení či zdravotní stav. Tento fakt je ještě více rozvinut a zdůrazněn v Novém zákoně. (viz kapitola Novozákonní etika v Bibli)

„Boháč a chudák mají společné jedno: Stvořitelem obou je Hospodin.“ (Př 22, 2)

Jak uvádí Milfait (2012, str. 87), pojem obraz a podobenství Boží (který nalézáme v příběhu o stvoření v knize Genesis a který je završen narozením Ježíše Krista coby člověka v Novém zákoně), znamená bezpodmínečný prostor ochrany pro každého člověka, nezávisle na jeho silách a schopnostech. Je o něj opřena neodebratelnost lidské důstojnosti. *“I když je způsob lidského života jakkoli znetvořen, deformován a zkreslen a jakkoli ho mohou utvářet deformující a zraňující sociální i tělesně-emocionální praktiky, člověk nemůže být zbaven lidské důstojnosti a dané hlubiny své osoby.“*

4. 1. 7. 5. 1 Šest charakteristických rysů vytvářejících status člověka jako Božího „obrazu“

(Papežská biblická komise, 2010, str. 18-19)

1. rozum, tj. schopnost a povinnost poznávat stvořený svět a rozumět mu;
2. svoboda, která zahrnuje schopnost a povinnost rozhodovat se a za vykonaná rozhodnutí nést odpovědnost;
3. vůdčí postavení, které však není neomezené, ale v podřízenosti Bohu;
4. schopnost jednat v souladu s tím, jehož je lidská osoba obrazem, neboli napodobovat Boha;
5. důstojnost založená na skutečnosti, že člověk je osoba, „vztahové“ bytí, schopné mít osobní vztah k Bohu a ostatním lidem;
6. svatost lidského života.

Dále v knize Genesis nalézáme zmínky zdůrazňující, že při stvoření bylo vše na zemi učiněno pod vládu člověka – s jedinou výjimkou – lidského života. Lidské tělo stvořené k obrazu Božímu je obdařeno božskou důstojností. Každý lidský život bez výjimky je pro Boha drahocenný. Vražda je zločin.

„Za lidský život budu volat k odpovědnosti každého jeho bratra. Kdo prolíje krev člověka, toho krev bude člověkem prolita, neboť k obrazu Božímu učinil Bůh člověka.“ (Gn 9,5-6)

4. 2 Novozákonní etika v Bibli

Nový zákon podle Lohse (2008, str. 10) nezná pojem *etiky*, zdůrazňuje ale úlohu přemýšlet nad životem a ukázat, jak má vypadat patřičné a správné jednání. Žít podle přikázání – takto se dá stručně shrnout obsah křesťanské etiky. Poukazuje jednak na jednání jednotlivce (individuální etika), jednak na spolužití ve společenství (sociální etika), přičemž jedno neodděluje od druhého.

Jak nás seznamuje Milfait (2012, str. 63), jsou to právě biblická svědectví, která jsou základními normativními texty pro mravnost, která se označuje jako mravnost křesťanská. Tato mravnost je specifická tím, že *„nespočívá v předložených příkazech a zákazech, které má někdo dodržovat, když se hlásí k víře a nařizuje mu je nějaká autorita. Na prvním místě je vždy obsah evangelia a z přijetí mohou vyrůstat postoje a jednání, které odpovídají Boží sféře života a znamenají pro člověka vést dobrý život...“* Osobní rozhodnutí pro Ježíše Krista má mravní rozměr - vědomé uskutečňování Jeho cesty, Jeho pohledu na život, na různé události a situaci v něm, na lidskou praxi – tehdy hovoříme o křesťanské mravnosti.

Co se biblické morálky týče - morálka, i když není druhořadá, je až na druhém místě. Papežská biblická komise (2010, str. 14) konstatuje, že na prvním místě je zakladatelská Boží iniciativa, kterou teologicky vyjadřujeme pojmem daru. *„V biblické perspektivě se morálka zakládá na předem daném daru života, rozumu a svobodné vůle (stvoření) a především na zcela nezasloužené nabídce privilegovaného důvěrného vztahu člověka k Bohu (smlouva).“* Morálka není na prvním místě odpovědí člověka, ale zjevením Božího záměru a daru. Jinými slovy, pro Bibli je morálka důsledkem zkušenosti s Bohem. Tuto morálku označujeme pojmem **„zjevená morálka“**. Bůh nezjevuje v prvé řadě nějaký kodex, nýbrž „sebe sama“ ve svém tajemství a v „tajemství své vůle“. Všechny skutky, kterými se Bůh zjevuje, mají morální rozměr proto, že vyzývají lidi, aby uzpůsobili své myšlení a jednání podle Božího vzoru: „*Buďte svatí, neboť já, Hospodin, váš Bůh jsem svatý“ (Lv 19,2); „Vy však buďte dokonalí, jako je dokonalý váš nebeský Otec“ (Mt 5,48).*

4. 2. 1 Pojmy „dobro a zlo“ v novozákonních textech

„...ti, kdo konali dobro, budou vzkříšeni k životu, ale ti, kdo konali zlo, budou vzkříšeni k soudu.“ (J 5, 29)

„Avšak sláva, čest a pokoj čeká každého, kdo působí dobro, předně Žida, ale i Řeka.“ (Ř 2, 10)

Lidé, kteří dokáží být sami k sobě kritičtí a upřímní, si jasně uvědomují existenci přítomnosti dobra i zla v každém z nás a jejich odvěkého boje v našem nitru.

„Vím totiž, že ve mně, to jest v mé lidské přirozenosti, nepřebývá dobro. Chtít dobro, to dokážu, ale vykonat už ne. Vždyť nečiním dobro, které chci, nýbrž zlo, které nechci.“ (Ř 7, 18-19)

Následující úryvek uvádíme prakticky celý i s nadpisem tak, jak je uveden na stránkách Nového zákona, v knize Římanům. Najdeme v něm snad vše, co by se dalo označit jako „zvěst Nového zákona“ – konejte dobro, ne zlo. Milujte všechny, buďte uctiví, buďte ohleduplní a skromní, solidární a nápomocní, pokorní, odpouštějící...

Přemáhej zlo dobrem (Ř 12, 9-10; 14-21)

*„...**Mějte odpor ke zlu, tíhněte k dobru.** Milujte se navzájem bratrskou láskou, projevujte si navzájem uctivost. Dobrořečte těm, kdo vás pronásledují – nezlořečte, ale dobrořečte. Radujte se s radujícími, plačte s plačícími. Berte na sebe navzájem ohled, nebuďte domýšliví, ale **mějte sounáležitost s obyčejnými.** Nespolehejte na vlastní moudrost. **Nikomu neodplácejte zlo zlem.** Ať všichni vidí, že vám jde o dobro. Pokud záleží na vás, mějte se všemi lidmi pokoj. Nemstěte se sami, milovaní, ale dejte místo hněvu – je přece psáno: „Má je pomsta, já zjednám odplatu, praví Hospodin.“ Právě naopak: „Hladoví-li tvůj nepřítel, dej mu jíst, a pokud žízní, dej mu pít. Tím, že to učiníš, shrneš mu na hlavu žhavé uhlí.“ **Nenech se přemáhat zlem, ale přemáhej zlo dobrem.**“*

4. 2. 2 Pojem „svědomí“ v novozákonních textech

Jak už jsme zmiňovali v kapitole věnované pojmu svědomí ve starozákonních textech, řecký pojem *syneidesis*, který překládáme jako svědomí, zavádí do Bible až apoštol Pavel. Proto se s ním v Novém zákoně setkáváme nejčastěji v listech a Skutcích apoštolů. (Milfait, 2012)

„Proto i já se vždy snažím zachovat neporušené svědomí před Bohem i lidmi.“ (Sk 24, 16)

Další ukázkou můžeme chápat jako doklad o existenci přirozeného zákona, neboť mravní zákon máme zapsán ve svém srdci a hovoří k nám hlasem našeho svědomí.

„Tím ukazují, že to, co zákon požaduje, mají napsáno ve svém srdci, jak dosvědčuje jejich svědomí, poněvadž jejich myšlenky je jednou obviňují, jednou hájí.“ (Ř 2, 15)

Ne kvůli případnému trestu, ale kvůli našemu svědomí, které nám jasně říká, co je správné a co ne, máme jednat správně.

„Proto je nutno podřizovat se, a to nejen z bázně před trestem, nýbrž i pro svědomí.“ (Ř 13, 5)

„Toto je naše chloubka: Naše svědomí nám dosvědčuje, že jsme v tomto světě a zvláště vůči vám žili ve svatosti a ryzosti před Bohem a nespolehali na světskou moudrost, nýbrž na milost Boží.“ (2 K 1, 12)

4. 2. 3 „Etická maxima“ uvedená v Kázání na hoře

Ať už si to uvědomujeme nebo nikoli, Nový zákon je podle Ravika (1992, str. 11, 18, 50) neodmyslitelným pilířem evropské kultury. Evangelista Matouš nám zachoval dokonce pět souvislých projevů Ježíše Krista, z nichž nejkrásnější je takzvané Kázání na hoře. *„Bez Kázání na hoře není myslitelný systém etických maxim. Tady vznikl soubor etického řádu, na němž je zbudována evropská civilizace, a není divu, že se sem, k „horské řeči“, vracejí jako k milníku dějin i kultivovaní nevěřící.“* Protože kdyby shořela všechna evangelia a zůstalo jen toto jediné kázání, pak by samo o sobě stačilo k odvození celé zvěsti Nového zákona. *„Náš mravní kodex je bez těchto pasáží nepředstavitelný.“*

Jak nás seznamuje Milfait (2012, str. 171), Ježíšova horská řeč je označována jako tzv. *Magna charta* křesťanské mravnosti a je základem novozákonního étosu.

Ježíš v tomto kázání dokázal podle Ravika (1992) proměnit hodnoty všeho, za čím se lidé pachtili tisíce let. Bohatství, moc a světské pozice náhle neznamenaají nic, zatímco skromnost, tichost a pokora jsou ceněny a otevírají lidem cestu k věčnosti. Je to svět obrácených hodnot. Co bylo nahoře, je dole, první budou poslední, a co se lidem zdá být vznešeným, je u Boha ohavnost.

„Kdo je z vás největší, ten bude vaším služebníkem.“ (Mt 23, 11)

„Kdo se povyšuje, bude ponížěn, a kdo se poníží, bude povýšen.“ (Mt 23, 12)

Úvodní slova jsou věnována tomu, co je na cestě k Božímu království nejvíce ceněno. Čteme tu: Blaze chudým v duchu, plačícím, tichým, hladovějícím a žíznícím po spravedlnosti, milosrdným, čistého srdce, působícím pokoj a pronásledovaným pro spravedlnost. (Mt 5, 3-10)

4. 2. 3. 1 Blaze chudým v duchu

Chudými v duchu nejsou myšleni hlupáci a lidé s nižší inteligencí, jak by si lidé mohli myslet, podle Ravika (1992) jsou to ti, kdo jsou vnitřně nezávislí na majetku a moci, i kdyby měli obojí. Nejde tedy o nadité peněženky, ale o náš vnitřní postoj k těmto peněženkám bez ohledu na to, kolik bankovek ukrývají. Milfait (2012) k tomu dodává, že chudoba označuje podstatnou charakteristiku člověka a to odkázanost a závislost na Bohu a druhých – pouze takoví lidé umějí být solidární s potřebnými.

4. 2. 3. 2 Blaze milosrdným, neboť oni dojdou milosrdenství

Heryán (in Milfait, 2012, str. 187) konstatuje, že *„Boží milosrdenství k nám je závislé na našem milosrdenství k druhým. Ukazuje se, jaký postoj a jednání je v této situaci správný – milosrdné prohlašuje za blahoslavené, protože si mohou být i oni absolutně jisti rozhodujícím milosrdenstvím Božím.“*

A nakonec Ježíš dodává, že blahoslavení jsou i všichni ti, kdo budou pro něj a pro jeho jméno pomlouváni a pronásledováni, aby následně označil všechny výše jmenované *solí země a světlem světa*. (Mt 5,13-14) Být solí země znamená, jak nás seznamuje Ravik (1992), tolik co koření lidského společenství a rovná se zároveň i ochraně společenství před mravním rozkladem. Světlo světa je pak nejspíše obrazem osobního příkladu, který je dodnes nejspolehlivějším způsobem, jak působit na lidskou společnost, kdy vzor a dobrý čin vykoná často mnohem víc než vytrvalé a mnohdy únavné přemlouvání.

V Matoušově evangeliu v kapitolách 5 – 7 nalezneme podrobný popis celého Kázání na hoře, kdy výše uvedená blahoslavenství tvoří jeho první tematickou část z celkově dvaceti, které se ještě dále podrobněji dělí. V dalších 19 částech Ježíš postupně hovoří o již také výše zmíněných soli a světle, dále o dovršení Zákona a Proroků, o zabítí, o cizoložství, o rozluce, o přísaze, o odplatě, o lásce k nepřítelům, o tom jak prokazovat dobrodiní, jak se modlit a o modlitbě Páně, o tom jak se postit, o

zabezpečení života, o posuzování druhých, o vyslyšení proseb, a kázání uzavírá výroky o dvou cestách, o stromu a ovoci, o pravém učedníku a podobenstvím o dvou stavitelích.

Ačkoli všechny části Kázání na hoře jsou velmi podnětné, inspirující, nutí k zamyšlení, a nelze než je všem lidem doporučit k prostudování, pro účely naší práce se blíže zaměříme pouze na některé, které dle našeho názoru mají přímý vztah k etickým východiskům v přístupu člověka i společnosti k osobám s mentálním, potažmo jakýmkoli zdravotním postižením.

4. 2. 4 Novelizace Mojžíšova Zákona

„Nemyslete si, že jsem přišel zrušit Zákon nebo Proroky,“ pokračuje Ježíš a otevírá tak kapitolu, která fakticky vyhláší novelizaci Mojžíšova zákona. *„Nepřišel jsem je zrušit, nýbrž naplnit. Skutečně, pravím vám: Dokud nepomine nebe a země, nepomine jediné písmenko ani jediná čárka ze Zákona...“* (Mt 5,18)

Když se začteme do textu, zjišťujeme podle Ravika (1992, str. 53), že Ježíš v Kázání na hoře Starý zákon a platnost jeho nařízení potvrdil. Avšak nebylo to potvrzení bezvýhradné. Opakuje totiž šest starozákonních přikázání (Cti otce svého i matku svou, Nezabiješ, Nesesmilníš, Nepokradeš, Nepromluvíš křivého svědectví, Nepožádáš manželky bližního svého ani statku jeho) jako **mravní minimum**, aby vzápětí poznamenal: *„Já vám však říkám...“* *„Touto poznámkou provádí novelizaci a od minimálních požadavků starozákonních textů přechází na etická maxima.“*

Pro účel naší práce uvádíme pro ilustraci pouze jednu „novelizaci“, která se týká přikázání „Nezabiješ“.

„Slyšeli jste, že bylo řečeno otcům: „Nezabiješ!“ Kdo by zabil, bude vydán soudu. Já však vám pravím, že již ten, kdo se hněvá na svého bratra, bude vydán soudu; kdo snižuje svého bratra, bude vydán radě; a kdo svého bratra zatracuje, propadne ohnivému peklu.“ (Mt 5, 21-22)

Ježíš jde ke kořenu věci, k nenávisti, která je matkou většiny zločinů. Rozšiřuje a zjemňuje okruh toho, čeho je třeba se vyvarovat: nezraňovat svého bratra hněvem nebo urážlivými slovy, protože v jistém smyslu je možné zabít v člověku to, co je v něm nejcennější, i „beze zbraně“. Smrtící zbraní se může stát např. jazyk: *„...ale jazyk žádný člověk zkrotit neumí. Je to nezvládnutelné zlo, plné smrtelného jedu. Jím dobrořečíme Pánu a Otci, jím také zlořečíme lidem stvořeným k Boží podobě.“* (Jk 3,

8-9) a dále také nenávisť: „*Kdo nenávidí bratra, je vrah; a víte, že žádný vrah v sobě nemá věčný život.*“ (1 J 3,15) Hodnota, o níž tu jde, se již nevztahuje při přikázání „*Nezabiješ!*“ pouze na tělo, ale aplikuje se na vše, co se týká lidské důstojnosti, sociální integrace a duchovního růstu. (Papežská biblická komise, 2010, str. 116-117)

4. 2. 4. 1 Zrušení zákona odplaty

Ježíš úplně zrušil pradávny zákon o ekvivalenci odplaty – Oko za oko, zub za zub.

„*Slyšeli jste, že bylo řečeno: „Oko za oko, zub za zub. „Já však vám pravím, abyste se zlým nejednali jako on s vámi; ale kdo tě uhodí do pravé tváře, nastav mu i druhou; a tomu, kdo by se s tebou chtěl soudit o košili, nech i svůj plášť...Kdo tě prosí, tomu dej, a kdo si chce od tebe vypůjčit, od toho se neodvracej.*“ (Mt 5, 38-42)

Tato slova, jak nás seznamuje Ravik (1992), nelze samozřejmě chápat doslovně. Ježíš netrvá na tom, aby člověk, který se dostane do krizové situace, nutně nastavoval tvář. Ježíš striktně vyžaduje jen to, aby takový člověk nestál se zlem v jedné rovině. Proti lži a zlu se nedá bojovat nepravdami nebo z pozice msty. Je to především v jeho zájmu, ušlechtilosti duše násilnosti neprospějí. Nezapomínejme také: „*Mně patří pomsta, já odplatím...*“ (Dt 32, 35)

Tato pasáž následně přechází k přikázání lásky, až k lásce k nepřítelům.

4. 2. 4. 2 Dvojí přikázání lásky jako největší přikázání a rovnost všech lidí před Bohem

Jak uvádí Mareček (1993), nejjasnější formulace Ježíšovy etiky se nachází ve dvojmém přikázání lásky (Mt 22, 34-40; Mk 12, 28-34). Ježíš odpovídá na otázku, které přikázání je v Zákoně největší tím, že spojuje dohromady příkaz z Dt 6, 5 a příkaz z Lv 19, 18. Tyto dva příkazy dohromady zahrnují lásku k Bohu a k bližnímu. Vedle lásky k Bohu, jako prvního a největšího přikázání, Ježíš formuluje i druhé, podobné – „*Miluj svého bližního jako sám sebe.*“ (Mt 22, 39). Dokonce nabádá k milování i nepřítel. „*Slychali jste, že bylo řečeno: „Miluj svého bližního a svého nepřítele měj v nenávisti.*“ *Já vám však říkám: Milujte své nepřátele a modlete se za ty, kdo vás pronásledují. Tak budete synové svého Otce v nebesích. On přece dává svému slunci vycházet na dobré lidi i na zlé a posílá déšť na spravedlivé i nespravedlivé. Jakou máte odplatu, když milujete jen ty, kdo milují vás? Nedělají snad totéž i výběřčí daní?*

A co mimořádného děláte, když zdravíte jen své bratry? Nedělají to snad i pohané? Buďte tedy dokonalí, jako je dokonalý váš nebeský Otec.“ (Mt 5, 43-48)

V této pasáži se hovoří o lásce, která je pro mnohé z nás nepochopitelná. Postrádá jakoukoli známou motivaci, není tu ani přátelství, ani příbuzenský vztah, sympatie, obdiv ani vděčnost. Na všechny, jak čteme, svítí totéž slunce a padá týž déšť. V tomto smyslu jsou také všichni dětmi jednoho království. Ježíš požaduje citové přemostění, které plyne ze společného vztahu všech lidí k Bohu. (Ravik, 1992)

Komentář k tomuto přikázání lásky poskytuje podobenství o milosrdném Samaritánovi (L 10, 29-37), kde s jasností vychází najevo, že láska k Bohu a k bližnímu patří neoddělitelně k sobě. Požadovaná naprostá láska k Bohu se uskutečňuje zvláštním způsobem v lásce k bližnímu.

4. 2. 4. 2. 1 O milosrdném Samaritánovi

Kterýsi zákoník (Žid, znalec Zákona) se Ježíše pozeptal, co má dělat, aby si vydobyl podíl na věčném životě. Ježíš se jej tedy otázal, co vyčetl v zákoně. „Miluj Pána, svého Boha, celým svým srdcem, celou svou duší, celou svou silou i celou svou myslí,“ řekl „a svého bližního jako sám sebe.“ (L 10,27) Ježíš mu tuto základní pravdu Zákona potvrdil. Zákoník se s tím však nespokojil. Prosil Ježíše, aby mu přesně specifikoval pojem „bližního“. Tato otázka byla podle Ravika (1992) v židovském společenství opodstatněná – Židé totiž za bližní pokládali pouze příslušníky své vlastní náboženské obce, a to ještě ne všechny. Celníci, příslušníci jiných špinavých povolání, mnoho nemocných a tělesně postižených bylo ze židovského národa buď vyloučeno vůbec, anebo byli zatlačeni na samou periferii izraelského společenství. A tu Ježíš zvolil příběh o milosrdném Samařanovi (nebo Samaritánovi), protože věděl, jak hluboká nenávist se položila mezi Izrael a Samařsko.

„Jeden člověk sestupoval z Jeruzaléma do Jericha a ocitl se mezi lupiči. Ti ho o všechno obrali, zbili, nechali napolo mrtvého a odešli.“ (L 10,30) Okolo raněného přešel bez povšimnutí kněz i zbožný levita. Najednou přichází Samařan, který poraněného ošetřil, namazal mu rány olejem a vínem. Olej tišil bolest, víno čistilo a stahovalo rány. Ježíš se zeptal: „Co myslíš, kdo z těch tří se zachoval jako bližní vůči tomu, který se ocitl mezi lupiči?“ „Ten, kdo mu prokázal milosrdenství,“ odpověděl zákoník. „Jdi, a stejně jednej i ty,“ uzavírá Ježíš. (L 10,36-37)

Bonhoeffer (2007) uvádí, že Kázání na hoře jakožto zvěstování vtělené lásky Boží volá člověka k lásce k druhému člověku a právě tím k popření všeho toho, co mu v tomto úkolu brání – k sebezapření. Člověk se připravuje na lásku k bližnímu, když se vzdává vlastního štěstí, vlastního práva, vlastní spravedlnosti, vlastní důstojnosti, násilí a úspěchu, když se vzdává vlastního života.

Podle tohoto pojetí láska k bližnímu není odpovědí na nějaké tělesné, duševní či mravní hodnoty člověka. Prikázání lásky podle Milfaity (2012) vyzývá milovat kromě lidí moudrých a ctnostných i lidí zlé, neinteligentní a dokonce i zločince. Láska nemá být omezena pouze na ty, kteří jsou hodnotní, ani závislá na tom, zda je člověk schopen vzbudit štěstí nebo obdiv.

4. 2. 4. 3 Bez lásky nejsem nic

„V lásce lze spatřovat základní sebeuskutečňování lidské osoby. Proto se láska označuje jako „základní mravní čin nebo základní akt mravnosti, který je jako původ, forma a cíl v pozadí všech jednotlivých konkrétních činů, aby se v nich a skrze ně uskutečňoval.“ V naplňování prikázání lásky se uskutečňuje lidská touha po štěstí a dokonání (celistvé plnosti). (Milfait, 2012, str. 214)

Postavení, význam a hodnotu lásky pro člověka v biblických textech nejlépe dokládá tzv. Velepíseň lásky (1 K 13, 1-13), jejíž plné znění uvádíme v Příloze B této práce.

4. 2. 4. 4 Posuzování druhých

Po pasážích o tom, jak prokazovat dobrodiní, jak se modlit a postit a o zabezpečení života, následuje část věnovaná „posuzování druhých“, tedy část, která je pro téma naší práce velmi přínosná, inspirativní a stále aktuální. Jsou to pasáže, které prakticky nepotřebují jakýkoli doplňující komentář.

Nesud'te, neodsuzujte! S myšlenkou na vlastní viny i nedokonalosti přistupujte k hodnocení druhých s pochopením, tolerancí a bez předsudků!

„Nesud'te, abyste nebyli souzeni. Neboť jakým soudem soudíte, takovým budete souzeni, a jakou měrou měříte, takovou Bůh naměří vám. Jak to, že vidíš třísku v oku svého bratra, ale trám ve vlastním oku nepozoruješ? Pokrytče, nejprve vyjmi ze svého oka trám, a pak teprve prohlédneš, abys mohl vyjmout třísku z oka svého bratra.“ (Mt 7, 1 - 3, 5)

„Nesudte, a nebudete souzeni; nezavrhuje, a nebudete zavrženi; odpouštějte, a bude vám odpuštěno.“ (L 6, 37)

„Neboť každý, kdo se povyšuje, bude ponížen, a kdo se ponižuje, bude povýšen.“

(L 18,14)

4. 2. 4. 4. 1 Kdo z vás je bez hříchu

Do pojednání o posuzování druhých bezesporu patří i známý příběh, který pro nás zaznamenal evangelista Jan. Kromě toho, že nemáme druhé soudit, abychom sami nebyli souzeni, a máme druhým odpouštět, protože jen tak bude i nám za naše případné viny odpuštěno, máme mít vždy na paměti, že NIKDO z nás není chyb, bez viny a bez hříchu. S tímto vědomím máme k posuzování druhých přistupovat s pochopením, s tolerancí a shovívavostí.

Jednou přivedli k Ježíšovi ženu, kterou přistihli při cizoložství, za což jí podle Mojžíšova zákona příslušel trest smrti ukamenováním. *„Postavili ji doprostřed se slovy: „Mistře, tato žena byla přistižena při činu, když cizoložila. Mojžíš nám v Zákoně přikázal takové kamenovat. Co říkáš ty?“ Těmi slovy ho pokoušeli, aby ho mohli obžalovat. Ježíš se sklonil a psal prstem po zemi. Když se ho však nepřestávali ptát, zvedl se a řekl jim: „Kdo z vás je bez hříchu, ať po ní první hodí kamenem.“ A opět se sklonil a psal po zemi. Když to uslyšeli, začali se jeden po druhém vytrácet, počínaje od nejstarších. Nakonec tam Ježíš zůstal sám s tou ženou stojící uprostřed. Ježíš se zvedl a zeptal se jí: „Kde jsou tvoji žalobci, ženo? Nikdo tě neodsoudil?“ „Nikdo, Pane,“ odpověděla. „Ani já tě neodsuzuji,“ řekl jí Ježíš. „Jdi a už nehřeš.“ (J 8, 1-11)*

4. 2. 4. 5 Ježíš uzdravuje

„... Kamkoli přišel, konal dobro a uzdravoval všechny soužené od d'ábla, protože Bůh byl s ním.“ (Sk 10, 38)

Pokud jde o zázračné léčení, Ježíš pomáhal hluchoněmým, vracel zrak nevidomým, stavěl na nohy ochrnuté, uzdravoval malomocné. Léčil i duševní neduhy „posedlých“ a oživoval mrtvé. Vybrané příklady Ježíšova uzdravování ze svědectví evangelii uvádíme jako Přílohu C této práce.

Diagnózy, jak je uvádějí evangelisté a jak konstatuje Ravik (1992, str. 84), nejsou přirozeně nejdokonalejší. Odpovídají době, v níž byly psány. Dnešní lékař by asi

poznal, že chlapec, který se válel v křečích na zemi s pěnou u úst, s největší pravděpodobností trpěl epilepsií, a duševně nemocný, u něhož se projevovalo jasné rozdvojení osobnosti, zase schizofrenií. V době Kristově, ale dokonce i ještě nedávno vysvětlovali lidé psychické poruchy a těžké duševní nemoci jako posedlost. Hlavními viníky byli démoni, kteří se usadili v člověku a trýznili jej.

4. 2. 4. 5. 1 Postižený člověk se stává nástrojem dobra

Na tomto místě přímo uvádíme pouze jediný příklad Ježíšova uzdravování, zaznamenaného v Janově evangeliu. Ježíš v něm definitivně ruší jednak pojetí postižení jako trestu u daného člověka, jednak jako trestu „zdeděného“ po předchozích generacích. Dalším důležitým prvkem v tomto, i ve všech dalších příkladech Ježíšova uzdravování, je fakt, že jakkoli postižený člověk je Bohem vyvolen k tomu, aby se na něm a jeho uzdravení demonstrovala Boží láska, víra, odpuštění i naděje. To je zásadní rozdíl mezi Starým a Novým zákonem v Bibli.

Uzdravení slepého

„Cestou uviděl člověka, který byl od narození slepý. Jeho učedníci se ho zeptali: „Mistře, kdo se prohřešil, že se ten člověk narodil slepý? On sám, nebo jeho rodiče?“ Ježíš odpověděl: „Nezhřešil ani on ani jeho rodiče; je slepý, aby se na něm zjevily skutky Boží. Musíme konat skutky toho, který mě poslal, dokud je den. Přichází noc, kdy nikdo nebude moci pracovat. Pokud jsem na světě, jsem světlo světa.“ Když to řekl, plivl na zem, udělal ze sliny bláto, potřel slepému tím blátem oči a řekl mu: „Jdi, umyj se v rybníce Siloe.“ (To jméno znamená ‚Poslaný‘.) On tedy šel, umyl se, a když se vrátil, viděl.“ (J 9, 1-7)

Na všech příkladech Ježíšova uzdravování nemocných a postižených lidí je jasně doložen Jeho přístup ke všem trpícím a ke všem, kteří potřebují Jeho pomoc. Ježíš uzdravuje každého bez rozdílu. S vědomím toho, že každý lidský život má stejnou hodnotu a je cennější než cokoli jiného, uzdravuje a pomáhá všem kdykoli je to nutné, bez jakýchkoli časových nebo např. zvykových či náboženských omezení.

V Kafarnaum, jak se v jednom příběhu dočítáme, přinesli Ježíšovi i ochrnutého muže na lůžku. Podle některých svědectví bylo v té chvíli okolo Ježíše tolik lidí, že nezbylo než spustit nosítka rovným stropem domu. Když Ježíš, jak napsal Matouš, uviděl jejich víru, řekl ochrnutému: „Buď dobré mysli, synu, odpouštějí se ti hříchy.“ (Mt 9, 2) Protože přihlížející předáci židovského národa byli tímto slovním obratem

pobouření a považovali jej za rouhání, neboť hříchy smí a může odpouštět jen Bůh, Ježíš tedy nemocnému řekl: „Vstaň, vezmi své lůžko a jdi domů!“ A ten opravdu vstal a šel.

Ravik (1992, str. 89) nás seznamuje s faktem, že vazba: „odpouštějí se ti hříchy“ je velmi podstatná. Tato slova byla pronesena v dobách, kdy lidé nevěděli nic o vlivu psychiky na fyzické zdraví člověka. Stav hříchu, výčitky svědomí, a tedy i psychická nepohoda mají – a moderní věda o tom nepochybuje – nesmírný vliv na celkovou kondici člověka. Zvláště u tzv. civilizačních chorob, u žaludečních vředů, infarktů a zřejmě i u nádorového bujení je psychický stres rozhodujícím spouštěcím momentem. A to nemluvíme o nervových poruchách a vůbec o stavu psychiky moderního člověka. *„Ježíš proto léčbu ochrnutého nezačíná skutečným hojením choroby, tedy odstraňováním důsledků, ale odpouštěním hříchů jako prvotní příčiny.“*

4. 2. 4. 5. 2 Oněmění jako dočasný trest

I na stránkách Nového zákona nalzáme zmínku o postižení coby trestu, jedná se o trest za „nevíru“, přičemž se jednalo o trest dočasný. Na tomto příběhu je bezpochyby zajímavé použití kompenzačního prostředku ve formě tabulky jako alternativní formy komunikace při přechodné ztrátě řeči.

Uvědomme si také, že tento příběh se odehrál ještě v době před Ježíšovým narozením, tudíž nevyvrací fakt, že Ježíš na stránkách Nového zákona pojetí postižení coby trestu zcela zrušil.

Lukášovo evangelium (L 1, 5-63) začíná příběhem o knězi Zachariášovi a jeho ženě Alžbětě. Oba už byli v pokročilém věku, neměli však děti, protože Alžběta byla neplodná. Jednoho dne se Zachariášovi zjevil anděl a zvěstoval mu, že jeho prosby byly vyslyšeny, Alžběta počne a porodí dítě, kterému dají jméno Jan. Zachariáš ale andělovi nevěřil, vždyť už byli on i jeho žena staří. *„Anděl mu odpověděl: „Já jsem Gabriel, který stojí před Boží tváří! Byl jsem poslán, abych k tobě promluvil a oznámil ti tu radostnou novinu. Protože jsi neuvěřil mým slovům, která se ve svůj čas naplní, hle, budeš němý a nepromluvíš až do dne, kdy se ty věci stanou.“*

Zachariáš zůstal němý až do porodu svého syna, po celou dobu se dorozumíval posunky. Osm dní po porodu, když byl čas dítě podle zvyku obřezat a taktéž podle zvyku mu dát jméno po otci, Alžběta namítala, že se dítě musí jmenovat Jan, jak to

řekl anděl. Když se posunky ptali Zachariáše, „požádal o tabulku a napsal: „Jmenuje se Jan.“ Všichni se podivili a **vtom se mu otevřela ústa, rozvázal se mu jazyk a on dobrořečil Bohu.**“

4. 2. 4. 6 Ke druhým se chovejte tak, jak chcete, aby se chovali oni k vám

Na tomto místě přichází na řadu tzv. zlaté pravidlo, jak jsme o něm již hovořili v kapitole Mravní pravidla a normy. Zde jej tedy nacházíme v pozitivní, aktivní rovině.

„*Jak byste chtěli, aby lidé jednali s vámi, tak vy ve všem jednejte s nimi, v tom je celý zákon i Proroci.*“ (Mt 7, 12)

4. 2. 5 Život je dar

Křesťanství, vycházející z poselství Ježíše Krista v Novém zákoně, jak uvádí Jankovský (2003), vnímá **život jako dar**, který svěřil člověku Bůh, proto také člověku nepřisluší, aby o něm rozhodoval a volně jím disponoval, ale má ho spravovat: „*Nikdo z nás nežije sám sobě a nikdo sám sobě neumírá. Žijeme-li, žijeme Pánu, umíráme-li, umíráme Pánu...*“ (Ř 14:7)

4. 2. 5. 1 Lidský život je lidským životem se všemi právy za všech okolností

Bohhoheffer (2007, str. 72, 165) konstatuje, že otázka, zda v případě např. vrozeného idiotismu jde vůbec o život *lidský*, je tak naivní, že snad ani nepotřebuje odpověď. Je to chorý život zplozený lidmi, který přece nemůže být ničím jiným než sice nanejvýš nešťastným, ale přece jen *lidským* životem. Ve skutečnosti by právě tento fakt, že lidský život může být tak hrozně znetvořen, měl přimět zdravého člověka k přemýšlení. Bohem stvořený a zachovávaný život má sám v sobě právo, které je úplně nezávislé na sociální užitečnosti tohoto života. „*Právo na život spočívá v bytí, nikoli v nějakých hodnotách. Před Bohem není žádný život, který není hoden žití, neboť Bůh pokládá za hodnotný život sám. On život stvořil, zachovává a vykoupil, a to před Bohem činí i nejubožejší život hodným žití.*“

4. 2. 5. 1. 1 O boháči a Lazarovi

Příkladem toho, jak je veškerý život Bohem pokládán za hodnotný, je příběh O boháči a Lazarovi, který nalézáme v Lukášově evangeliu 16, 19-31. Celé znění příběhu přikládáme jak Přílohu D této práce.

Chudý Lazar, který ležel plný vředů před dveřmi boháče a jemuž psi olizovali rány, oběť lidí, kteří život cenili jen podle jeho užitečnosti, je podle Boha hoden věčného života, zatímco boháč nikoli.

4. 2. 6 Výjimečné postavení člověka

Jak uvádí Bonhoeffer (2007, str. 72), Bůh se stal z lásky k člověku sám člověkem, vzal na sebe vtělené lidství, protože miluje člověka a svět. Miluje nikoli ideálního člověka, ale člověka, jaký je, nikoli ideální svět, ale svět skutečný. Bůh miluje skutečného člověka bez rozdílu. Bůh nedovoluje, abychom svět a lidi rozdělovali podle svých měřítek a dělali nad nimi soudce. Bůh si nevyhledává nejdokonalejšího člověka, aby se s ním spojil, ale přijímá lidskou podstatu takovou, jaká je. „*Ježíš Kristus není proměněním vznešeného lidství, ale Božím „ano“ ke skutečnému člověku, v tomto „ano“ je zahrnut celý život a celá naděje světa. Ježíš není nějaký člověk, nýbrž člověk, který sám podstupuje a nese úděl celého lidstva.*“

4. 2. 6. 1 Jedinečná důstojnost každého člověka

Kristova oběť, kdy za nás za všechny a za naše viny a hříchy zemřel na kříži, sňala z člověka důsledky jeho hříchu. Evangelium je radostnou zvěstí, která dává člověku jedinečnou důstojnost, ale také pokoru „*Jdi a už nehřeš!*“ (J 8:11)

Stvoření člověka k obrazu Božímu (Starý zákon) je v Novém zákoně završeno vtělením Božího syna, který přijal lidskost se vším všudy a žil mezi námi náš život. Jankovský (2003) konstatuje, že všechny tyto skutečnosti dodávají člověku nejen jedinečnou pozici, ale i nebyvalou a jinak nepoznanou důstojnost - totiž stát se Božími dětmi, a zcela jednoznačně formulovalo také vztah vůči slabým, nemocným a trpícím.

Bůh, který je vykreslen a dosvědčen v biblických zkušenostech, jak uvádí Milfait (2012, str. 88), „*se staví na stranu těch, jejichž důstojnost je ohrožena či již porušena, jeho láska patří i těm, jejichž život provází nemoc, utrpení a selhání. Nikdo tak před Bohem neztrácí svou důstojnost za žádných okolností.*“

Toto porozumění vychází zejména z následujících míst v Bibli:

- Žalm 146,7-9 (uvedený Žalm jsme již citovali v kapitole Bůh ochráncem a zastáncem postižených),
- podobenství O posledním soudu, jak jej nalézáme v Matoušově evangeliu.

4. 2. 6. 1. 1 O posledním soudu

Ježíš Kristus se v tomto podobenství výslovně ztotožňuje s těmi, jejichž základní životní potřeby nejsou nasyceny, s těmi, kdo jsou ztraceni a zranitelní, s nemocnými i s těmi, kdo selhali či se nějak provinili.

„Podle přístupu k těmto lidem se ukazuje následování jeho cesty lidskosti prozářené živým Bohem a vydává rozsudek o naplnění lidského života.“ (Milfait, 2012, str. 89)

„Král tehdy řekne těm po své pravici: „Pojďte, vy požehnaní mého Otce, přijměte za dědictví Království, které je pro vás připraveno od stvoření světa. Neboť jsem hladověl a dali jste mi najíst, měl jsem žízeň a dali jste mi napít, byl jsem cizincem a přijali jste mě, byl jsem nahý a oblékli jste mě, byl jsem nemocný a navštívili jste mě, byl jsem ve vězení a přišli jste za mnou.“

*Tehdy mu ti spravedliví odpoví: „Pane, kdy jsme tě viděli hladového a dali ti najíst anebo žíznivého a dali ti napít? Kdy jsme tě viděli jako cizince a přijali tě anebo nahého a oblékli tě? Kdy jsme tě viděli nemocného anebo v žaláři a přišli jsme k tobě?“ Král jim odpoví: „Amen, říkám vám, že **cokoli jste udělali pro nejmenšího z těchto mých bratrů, to jste udělali pro mě.**“ (Mt 25, 34-40)*

Závěr

Etika přichází na pomoc člověku vždy, když chce hledat jistotu pro svá životní rozhodnutí. Etika nám napomáhá poznat, kdy je naše jednání mravně hodnotné a je v souladu s mravními pravidly. Učí nás rozlišovat dobro a zlo, přičemž rozlišovat mezi mravním dobrem a zlem není snadné a učíme se to celý život. Směrovkou, kompasem směřujícím nás k mravnímu dobru je hlas našeho svědomí. Ve svědomí se také při jednání projevuje přirozený mravní zákon, vycházející ze samé podstaty lidství. Jsou to nejjobecnější etické normy a neměnné mravní zásady společné všem lidem. Nejjobecnějším zněním tohoto zákona je výzva, označovaná jako tzv. zlaté pravidlo: „Co nechceš, aby ti činil jiný, nečiň ty jemu!“ Ačkoli je toto základní morální pravidlo známo už z dávných dob a vzdálených kultur, rozšířilo se zejména díky Bibli. Až Ježíš na stránkách Nového zákona převedl toto pravidlo do pozitivní a aktivní roviny: „Jak byste chtěli, aby lidé jednali s vámi, tak vy ve všem jednejte s nimi...“ (Mt 7, 12) Ve shodě s Ravikem (1991) nám nezbyvá než konstatovat, že to, že nemáme druhému činit, co bychom nechtěli zažít sami, je nezrušitelným zákonem, platným bez ohledu na čas a prostor.

Kořeny evropské etiky, které i v současné době ovlivňují kulturu v naší zemi, ve které všichni vyrůstáme a žijeme, nalezneme v antickém, židovském a křesťanském odkazu.

Etika nám pomáhá chápat, co je spravedlnost a čest, ukázat nám, kde hledat životní jistoty. Nerozhoduje ale za nás - jako lidé jsme totiž za všech okolností vnitřně svobodní, máme svobodu volby - a životní rozhodnutí nakonec vždy zůstávají na nás samotných. My neseme riziko volby i z něj vyplývající zodpovědnost. Tento fakt, stejně jako mnohé další, můžeme podepřít existencí biblického svědectví, v tomto případě v příběhu o stvoření prvních lidí v knize Genesis ve Starém zákoně v Bibli. Ve stejném příběhu nalezneme i vysvětlení a důvody přítomnosti nemocí a utrpení v lidském údělu, stejně jako existence dobra a zla v každém z nás a důsledků volby mezi jedním a druhým na život člověka.

Členy lidského společenství vždy byli, jsou a také budou lidé s jakýmkoli postižením. Takoví jedinci vzbuzují často v ostatních strach nebo odpor, přinášejí nejistotu. Tuto nejistotu ve vztahu k postiženým dodnes vyjadřuje ambivalentní postoj s různými formami přijetí i odmítání. Člověk s postižením také nemůže

naplňovat některé normy pokládané danou společností za důležité a podstatné. Hodnocení normality (stavu jedince, věci, situace nebo jevu odpovídající té normě, z jejíhož hlediska je normalita posuzována), je sociokulturně podmíněné, závisí na komplexu norem a očekávání dané společnosti. Obecná potřeba být orientován pak vede k tendencím odlišné jedince značkovat a dochází k jejich stigmatizaci. Stigmatizace je těsně spjata s teorií labellingu (teorie nálepkování, etiketizační teorie). Znamená apriorní negativní hodnocení člověka zpravidla generalizované na celou jeho osobnost. Příčinou stigmatizace není daný handicap (znevýhodnění), naopak stigma (značka, nálepka, znamení o odlišnosti) je příčinou handicapu. Lidé věří, že osoba se stigmatem není tak docela člověkem a opírají o tento předpoklad různé formy diskriminace.

Jako stigmatizující postižení je často chápána mentální retardace. Problémy působí zejména obtížnější dorozumění s těmito lidmi, omezenější možnost odhadu jejich ne vždy standardní reakce, jejich nižší schopnost sebeovládání a z toho plynoucí odlišnosti v chování od očekávané normy. Patrně žádné jiné postižení nedělá člověka tak zvláštním a odlišným. Představy lidí o mentálně postižených bývají prostoupeny mnoha nejasnostmi, obavami i předsudky. „Normální“ lidé mají tendence „házet osoby s mentálním postižením do jednoho pytle“, protože z neznalosti o problematice mentálního postižení si neuvědomují, jak širokou paletu osob pod tímto označením najdeme. A v neposlední řadě – i přes určité, v různé míře se objevující společné znaky – má každý člověk s mentální retardací své charakteristické osobnostní rysy, svou jedinečnou a nezaměnitelnou individualitu jako každý člověk.

Ze svobody pro každého člověka vyplývá nutnost pochopit, že pokud některým jedincům život nedopřál zdraví, sílu nebo plnou hodnotu rozumu, je jeho povinností takovým lidem pomáhat a plně respektovat jejich práva na stejnou svobodu, jakou máme všichni ostatní. Mít to na paměti a jednat podle toho není vždy jednoduché, stejně jako není vždy jednoduché správně volit mezi dobrem a zlem. Je mnoho situací, ve kterých potřebujeme radu nebo pomocnou ruku pro svá rozhodování a jednání. Etickým východiskem, potřebným opěrným bodem i směrovkou pro naše rozhodování se může stát Bible. Bible sice nenabízí předem daná řešení, zato však předkládá kritéria, jejichž aplikování bezesporu pomáhá nacházet platná řešení pro lidské jednání. Na prvním místě jsou uvedena dvě základní kritéria: soulad s biblickým pojetím člověka a soulad s Ježíšovým příkladem.

Bůh stvořil člověka ke svému obrazu. Všichni jsme si rovni – bez ohledu na cokoli jsme všichni „lidé“. Život každého člověka je posvátný, nedotknutelný a jedinečný. Lidskou důstojnost neztrácí nikdy a za žádných okolností.

Starozákonní pojetí postiženého člověka v sobě zahrnuje jak přístup negativní, tak pozitivní. Na jedné straně je postižení bráno jako znamení trestu za hříchy a viny, ať už přímo daného člověka nebo jeho potomků. Pouze lidé bez postižení mohli sloužit Bohu coby kněží. Dále postižení lidé představovali něco cizího a nebezpečného, postižení bylo bráno jako ukazatel nespolehlivosti. Na straně druhé ale ve Starém zákoně nalezneme zmínky hovořící o rovnosti všech lidí, o tom, že Bůh vždy byl, je a bude ochráncem a zastáncem všech utiskovaných a postižených a stanovuje pravidla správného jednání vůči těmto osobám. A jelikož je každé lidské tělo stvořené k obrazu Božímu obdařené stejnou důstojností, vražda je zločin – což je doloženo i v Desateru Božích přikázání. Desatero představuje „mravní minimum“, univerzální mravní zákon – přikázání řešící mezilidské vztahy jsou i v souladu s přirozeným zákonem, o kterém jsme už výše hovořili. To, jak se tyto základní mravní pravidla a principy promítají i do dnešního světa, dokládá i Deklarace lidských práv a svobod.

Pilířem evropské kultury je Nový zákon. Kázání na hoře je označováno jako tzv. Magna charta křesťanské mravnosti. Novelizaci Mojžíšova Zákona, kterou zde Ježíš provádí, můžeme označit jako „etická maxima“. Rozšiřuje a zjemňuje okruh toho, čeho je nutné se vyvarovat – nenávisť, závist, hříšných myšlenek, hněvu – zcela ruší zákon odplaty. Nejjasnější formulace Ježíšovy etiky nacházíme ve dvojím přikázání lásky, ze kterého jednoznačně vyplývá, že milovat máme všechny lidi bez rozdílu, že jsme si všichni rovni a všichni jsme dětmi Božího království. Komentář k tomuto přikázání lásky poskytuje podobenství o milosrdném Samaritánovi s poselstvím, že láska k Bohu se projevuje skrze lásku k našim bližním.

Ježíš zcela popřel pojetí postižení a nemoci coby trestu za předchozí viny. Vyzývá nás všechny, abychom nikoho nesoudili a neodsuzovali. Abychom ke každému přistupovali s vědomím svých vlastních nedokonalostí a případných vin, bez předsudků, s tolerancí, pochopením a láskou. Nikdo z nás není bez chyb a „kdo z vás je bez hříchu, ať první hodí kamenem“...Dalo by se říci, že tím zcela vyloučil

jakoukoli možnost stigmatizace druhého člověka na základě jedné jeho vlastnosti či specifikace. Ve svědectví evangelií nacházíme v příkladech jeho léčení a pomáhání všem nemocným, postiženým a trpícím jedinou správnou cestu k druhému člověku v nesnázích – tou je solidarita, pomoc, ochota, pokora, spolupráce, láska, odpuštění a naděje.

Lidský život je lidským životem se všemi právy a stejnou hodnotou za všech okolností. Sám Ježíš se jednoznačně staví na stranu těch, kdo jsou nemocní, zranitelní, opuštění a přehlíženi druhými, ztotožňuje se s nimi a pouze na základě přístupu k těmto lidem hodnotí lidské jednání jako skutečně lidské a život jako naplněný.

Tento přístup k postiženým se stal stavebním kamenem, opěrným pilířem a etickým východiskem, na kterém každý může stavět, podle kterého se řídit, které v průběhu času nic neztrácí na své aktuálnosti a platnosti. Všechny tyto hodnoty, pravidla a přikázání se staly součástí norem správného mezilidského chování bez ohledu na náboženství, víru, místo i čas – staly se nadčasovými a věčnými.

Seznam literatury a dalších pramenů

ADAMOVIČ, Lenka, Václav VENTURA a Vladislav DUDÁK. *Základy filosofie, etiky: Pro střední školy*. Čtvrté vydání. Praha: Nakladatelství učebnic Fortuna, 2004, 152 s. 3. ISBN 80-7168-905-X.

BARTON, John. *Etika a Starý zákon*. Jihlava: Mlýn, 2006, 100 s. ISBN 80-864-9815-8.

Bible Písmo svaté Starého a Nového zákona: včetně deuterokanonických knih. Podle ekumenického vydání z roku 1985. Praha: Česká biblická společnost, 1991. ISBN 80-7113-009-5.

BONHOEFFER, Dietrich. *Etika*. Praha: Kalich, 2007, 456 s. ISBN 978-807-0170-472.

DLOUHÁ, Jana, M. DLOUHÝ, L. NEUBAUEROVÁ, Z. SÝKOROVÁ a M. DOSTÁLKOVÁ. *Úvod do psychopedie: učební text pro studenty bakalářských oborů speciální a sociální pedagogiky*. 2. dopl. a rozš. vyd. Hradec Králové: Gaudeamus, 2013, 154 s. ISBN 978-807-4353-338.

GOFFMAN, Erving. *Stigma: Poznámky o způsobech zvládnání narušené identity*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2003, 167 s. Most (Moderní sociologické teorie). ISBN 80-86429-21-0.

HLADÍK, Jaroslav. *Společenské vědy v kostce*. 3. vydání. Havlíčkův Brod: Fragment, 2004, 108 s. ISBN 80-720-0966-4.

JANKOVSKÝ, Jiří. *Etika pro pomáhající profese*. Praha: Triton, 2003, 223 s. ISBN 80-7254-329-6.

KREJČÍŘOVÁ, Olga. Speciální pedagogika mentálně retardovaných. RENOTIÉROVÁ, Marie a Libuše LUDÍKOVÁ. *Speciální pedagogika*. 2. vyd., dopl. a aktualiz. Olomouc: Univerzita Palackého, 2004, s. 161-173. ISBN 80-244-0873-2.

LOHSE, Eduard. *Teologická etika Nového zákona*. Bratislava: Sefarín, 2008, 237 s. ISBN 978-80-8081-072-6.

MIEDZGOVÁ, Jana. *Základy etiky*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladatelství - Mladé léta, s.r.o., 1998. ISBN 80-10-00241-0.

MILFAIT, René. *Teologická etika: v kontextu sociální a pastorační práce*. Středokluky: Zdeněk Susa, 2012, 539 s. ISBN 978-80-86057-78-1.

MUNKOVÁ, Gabriela. *Sociální deviace: Přehled sociologických teorií*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2013, 168 s. ISBN 978-80-7380-398-8.

Nová encyklopedie Bible. Praha: Euromedia Group - Knižní klub a Balios, 2000, 320 s. ISBN 80-242-0379-0.

PAPEŽSKÁ BIBLICKÁ KOMISE. *Bible a morálka: biblické kořeny křesťanského jednání*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2010, 207 s. ISBN 978-80-7195-367-8.

PŘÍKASKÝ, Jiljí V. *Etika: Učebnice základů etiky*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství s.r.o., 2000, 134 s. ISBN 80-719-2505-5.

RAVIK, Slavomír. *Bible dnes a pro nás: Nový zákon*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1992, 229 s. Maják. ISBN 80-042-5705-4.

RAVIK, Slavomír. *Bible dnes a pro nás: Starý zákon*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1991, 205 s. Maják. ISBN 80-042-5553-1.

SLOWÍK, Josef. *Speciální pedagogika*. Praha: Grada, 2007, 160 s. Pedagogika. ISBN 978-802-4717-333.

SOKOL, Jan. *Čtení z Bible: výběr textů ze Starého a Nového zákona*. Praha: Česká biblická společnost, 1996, 286 s. ISBN 80-858-1010-7.

ŠÍŠKA, Jan. *Mimořádná dospělost: edukace člověka s mentálním postižením v období dospělosti*. Praha: Univerzita Karlova - Karolinum, 2005, 100 s. ISBN 80-246-0992-4.

ŠVARCOVÁ, Iva. *Mentální retardace: vzdělávání, výchova, sociální péče*. Praha: Portál, 2000, 184 s. Speciální pedagogika. ISBN 80-717-8506-7.

TITZL, Boris. *Postižený člověk ve společnosti*. Praha: Univerzita Karlova - Pedagogická fakulta, 2000, 250 s. ISBN 80-860-3990-0.

TREZNEROVÁ, Ivana a Olga KREJČÍŘOVÁ. *Etika a komunikace s osobami se zdravotním postižením*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2010, 58 s. ISBN 978-80-244-2625-9.

VÁGNEROVÁ, Marie, Zuzana HADJ-MOUSSOVÁ a Stanislav ŠTECH. *Psychologie handicapu*. Univerzita Karlova v Praze: Karolinum, 2001, 230 s. ISBN 80-718-4929-4.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Vyd. 3., rozš. a přeprac. Praha: Portál, 2004, 872 s. ISBN 80-7178-802-3.

VALENTA, Milan. *Přehled speciální pedagogiky: rámcové kompendium oboru*. Praha: Portál, 2014, 269 s. ISBN 978-80-262-0602-6.

Život v biblických dobách: Jako žili a pracovali. Žilina: Knižné centrum, 1998. ISBN 80-88723-69-8.

Internetové zdroje

Bible: Fakta a maličkosti. *Bibleinfo.cz* [online]. Praha: Bibleinfo.com, 2004 [cit. 2015-11-07]. Dostupné z: <http://www.bibleinfo.cz/questions/726.html>

GUMBEL, Nicky. Neubližovat nestačí: Ježíšův životní styl. *Víra.cz: Víra na internetu* [online]. 2014 [cit. 2015-08-07]. Dostupné z: <http://www.vira.cz/Texty/Tema-tydne/Neublizovat-destaci.html>

MAREČEK, Petr. Etika Nového zákona. *České katolické biblické dílo* [online]. Olomouc, 1993 [cit. 2015-08-10]. Dostupné z: <http://biblickedilo.cz/bible-v-liturgii/liturgicky-rok-b/etika-noveho-zakona/>

MAREČEK, Petr. Etika Starého zákona. *České katolické biblické dílo* [online]. Olomouc: České katolické biblické dílo, 1993 [cit. 2015-08-10]. Dostupné z: <http://biblickedilo.cz/bible-v-liturgii/liturgicky-rok-b/etika-stareho-zakona/>

Online Bible21. *Bible21: Překlad 21. století* [online]. 2012 [cit. 2015-11-06]. Dostupné z: <http://www.bible21.cz/online>

Příloha A - Verze Desatera z 2. knihy Mojžíšovy

(Ex 20, 2-17)

„Já jsem Hospodin, tvůj Bůh, který tě vyvedl z Egypta, z domu otroctví.

Neměj žádné bohy kromě mne.

Nevytvářej si modly v podobě čehokoli nahoře na nebi, dole na zemi nebo ve vodách pod zemí. Neklaň se jim a nesluž jim, neboť já Hospodin, tvůj Bůh, jsem Bůh žárlivě milující. Trestám nepravost otců na synech do třetího i čtvrtého pokolení těch, kdo mě nenávidí, a prokazují milosrdenství tisícům pokolení těch, kdo mě milují a zachovávají má přikázání.

Neužívej jméno Hospodina, svého Boha, nadarmo, neboť toho, kdo by užil jeho jména nadarmo, Hospodin neponechá bez trestu.

Pamatuj na sobotní den, aby ti byl svatý. Šest dní budeš pracovat a dělat všechnu svou práci, ale sedmý den je dnem odpočinku, zasvěceným Hospodinu, tvému Bohu. Nebudeš dělat žádnou práci – ty, tvůj syn ani tvá dcera, tvůj otrok ani tvá děvečka, tvé dobytče ani přistěhovalec ve tvých branách. V šesti dnech totiž Hospodin učinil nebe i zemi, moře a všechno, co je v nich, ale sedmého dne odpočinul. Proto Hospodin požehnal sobotní den a posvětil jej.

Cti svého otce i matku, ať jsi dlouho živ na zemi, kterou ti dává Hospodin, tvůj Bůh.

Nezabíjej.

Necizolož.

Nekraď.

Nelži o svém bližním.

Nezávid' svému bližnímu jeho dům. Nezávid' svému bližnímu jeho manželku, jeho otroka, jeho děvečku, jeho býka ani osla – nezávid' svému bližnímu vůbec nic.“

Příloha B - Velepíseň lásky

(1 K 13, 1-13)

„Kdybych mluvil jazyky lidskými i andělskými, ale lásku bych neměl, jsem jenom dunící kov a zvučící zvon. Kdybych měl dar prorocství, rozuměl všem tajemstvím a obsáhl všechno poznání, ano, kdybych měl tak velikou víru, že bych hory přenášel, ale lásku bych neměl, nic nejsem. A kdybych rozdal všechno, co mám, ano, kdybych vydal sám sebe k upálení, ale lásku bych neměl, nic mi to neprospěje.

Láska je trpělivá, laskavá, nezávidí, láska se nevychloubá a není domýšlivá. Láska nejedná nečestně, nehledá svůj prospěch, nedá se vydráždit, nepočítá křivdy. Nemá radost ze špatnosti, ale vždycky se raduje z pravdy. Ať se děje cokoliv, láska vydrží, láska věří, láska má naději, láska vytrvá.

Láska nikdy nezanikne. Prorocství – to pomine; jazyky – ty ustanou; poznání – to bude překonáno. Vždyť naše poznání je jen částečné, i naše prorokování je jen částečné; až přijde plnost, tehdy to, co je částečné, bude překonáno. Dokud jsem byl dítě, mluvil jsem jako dítě, usuzoval jsem jako dítě; když jsem se stal mužem, překonal jsem to, co je dětinské.

Nyní vidíme jako v zrcadle, jen v hádance, potom však uzříme tvář v tvář. Nyní poznávám částečně, ale potom poznám plně, jako Bůh zná mne.

A tak zůstává víra, naděje a láska - ale největší z té trojice je láska.“

Příloha C - Ježíš uzdravuje postižené ve svědectvích evangelií

Uzdravení malomocného

„Když sestoupil z hory, šly za ním velké zástupy. Tu k němu přistoupil malomocný, padl před ním na zem a řekl: „Pane, chceš-li, můžeš mě očistit.“ On vztáhl ruku, dotkl se ho a řekl: „Chci, buď čist.“ A hned byl očištěn od svého malomocenství. Tu mu Ježíš pravil: „Ne abys někomu o tom říkal! Ale jdi, ukaž se knězi a obětuj dar, který Mojžíš přikázal – jim na svědectví.“ (Mt 8, 1-4)

Uzdravení setníkovy sluhy (ochrnutý)

„Když přišel do Kafarnaum, přistoupil k němu jeden setník a prosil ho: „Pane, můj sluha leží doma ochrnutý a hrozně trpí.“ Řekl mu: „Já přijdu a uzdravím ho.“ Setník však odpověděl: „Pane, nejsem hoden, abys vstoupil pod mou střechu; ale řekni jen slovo, a můj sluha bude uzdraven. Vždyť i já podléhám rozkazům a vojákům rozkazují; řeknu-li některému ‚jdi‘, tak jde; jinému ‚pojď sem‘, tak přijde; a svému otroku ‚udělej to‘, tak to udělá.“ Když to Ježíš uslyšel, podivil se a řekl těm, kdo ho následovali: „Amen, pravím vám, tak velikou víru jsem v Izraeli nenalezl u nikoho. Pravím vám, že mnozí od východu i západu přijdou a budou stolovat s Abrahamem, Izákem a Jákobem v království nebeském; ale synové království budou vyvrženi ven do tmy; tam bude pláč a skřípění zubů.“ Potom řekl Ježíš setníkovi: „Jdi, a jak jsi uvěřil, tak se ti staň.“ A v tu hodinu se sluha uzdravil.“ (Mt 8, 5-13)

Činnost v Kafarnaum (uzdravení ženy v horečce a mnoha posedlých)

„Když Ježíš vstoupil do domu Petrova, spatřil, že jeho tchyně leží v horečce. Dotkl se její ruky a horečka ji opustila; i vstala a obsluhovala ho. Když nastal večer, přinesli k němu mnoho posedlých; i vyhnal duchy svým slovem a všechny nemocné uzdravil, aby se naplnilo, co je řečeno ústy proroka Izaiáše: „On slabosti naše na sebe vzal a nemoci nesl.““ (Mt 8, 14 – 17)

Uzdravení posedlých v Gadaře

„Když přijel na protější břeh moře do gadarenské krajiny, vyšli proti němu dva posedlí, kteří vystoupili z hrobů; byli velmi nebezpeční, takže se nikdo neodvážil tudy

chodit. A dali se do křiku: „Co je ti po nás, Synu Boží? Přišel jsi nás trápit, dříve než nastal čas?“ Opodál se páslo velké stádo vepřů. A zlí duchové ho prosili: „Když už nás vyháníš, pošli nás do toho stáda vepřů!“ On jim řekl: „Jděte!“ Tu vyšli a vešli do vepřů; a hle, celé stádo se hnalo střemhlav po srázu do moře a zahynulo ve vodách. Pasáci utekli, přišli do města a vyprávěli všechno, i o těch posedlých. A celé město vyšlo naproti Ježíšovi, a když ho spatřili, prosili ho, aby se vzdálil z jejich končin.“ (Mt 8, 28-33)

Vzkříšení dcery Jairovy (a uzdravení ženy trpící krvácením)

„Zatímco k nim takto mluvil, přišel jeden z představených, klaněl se před ním a řekl: „Má dcera právě skonala; ale pojd', vlož na ni svou ruku, a bude žít!“ Ježíš vstal a šel s ním i se svými učedníky. A hle, žena trpící už dvanáct let krvácením přišla zezadu a dotkla se třásní jeho šatu. Říkala si totiž: „Dotknu-li se aspoň jeho šatu, budu zachráněna!“ Ježíš se obrátil a spatřiv ji řekl: „Buď dobré mysli, dcero, tvá víra tě zachránila.“ A od té hodiny byla ta žena zdráva. Když Ježíš vstoupil do domu toho představeného a uviděl hudebníky a hlučící zástup, řekl: „Jděte odtud! Ta dívka neumřela, ale spí.“ Oni se mu posmívali. A když byl zástup vyhnán, vešel Ježíš dovnitř, vzal dívku za ruku a ona vstala.“ (Mt 9, 18-25)

Uzdravení dvou slepců

„Když šel Ježíš odtamtud dál, šli za ním dva slepci a křičeli: „Smiluj se nad námi, Synu Davidův!“ A když vešel do domu, přistoupili ti slepci k němu. Ježíš jim řekl: „Věříte, že to mohu učinit?“ Odpověděli mu: „Ano, Pane.“ Tu se dotkl jejich očí a řekl: „Podle vaší víry se vám staň.“ A otevřely se jim oči. Ježíš jim pohrozil: „Ne aby se to někdo dověděl!“ Oni však šli a rozhlásili ho po celé té krajině.“ (Mt 9, 27-31)

Uzdravení němého

„Když odcházeli, přivedli k němu němého člověka, posedlého zlým duchem. A zlý duch byl vyhnán a němý mluvil. Zástupy v údivu říkaly: „Něco takového nebylo v Izraeli nikdy vidáno.“ Ale farizeové říkali: „Ve jménu knížete démonů vyhání demony.“ (Mt 9, 32-34)

Uzdravení v sobotu (uzdravení člověka s odumřelou rukou)

„Odtud šel dál a přišel do jejich synagógy. A byl tam člověk s odumřelou rukou. Otázali se Ježíše: „Je dovoleno v sobotu uzdravovat?“ Chtěli ho totiž obžalovat. On jim řekl: „Kdyby někdo z vás měl jedinou ovečku, a ona by mu v sobotu spadla do jámy, neuchopil by ji a nevytáhl? A oč je člověk cennější než ovce! Proto je dovoleno v sobotu činit dobře.“ Potom řekl tomu člověku: „Zvedni tu ruku!“ Zvedl ji, a byla zase zdravá jako ta druhá. Farizeové vyšli a smluvili se proti němu, že ho zahubí.“(Mt 12, 9-14)

Uzdravování v Genezaretu

„Když se dostali na druhý břeh, přistáli u Genezaretu. Lidé z toho místa ho poznali a vzkázali do celého okolí. Přinášeli mu všechny nemocné a prosili ho, aby se směli aspoň dotknout trásní jeho roucha. A kdo se dotkli, byli uzdraveni.“(Mt 14, 34-36)

Víra kananejské ženy (uzdravení posedlé dívky)

Ježíš odtud odešel až do okolí Týru a Sidónu. A hle, jedna kananejská žena z těch končin vyšla a volala: „Smiluj se nade mnou, Pane, Synu Davidův! Má dcera je zle posedlá.“ Ale on jí neodpověděl ani slovo. Jeho učedníci přistoupili a žádali ho: „Zbav se jí, vždyť za námi křičí!“ On odpověděl: „Jsem poslán jen ke ztraceným ovčím z lidu izraelského.“ Ale ona přistoupila, klaněla se mu a řekla: „Pane, pomoz mi!“ On jí odpověděl: „Nesluší se vzít chléb dětem a hodit jej psům.“ A ona řekla: „Ovšem, Pane, jenže i psi se živí z drobtů, které spadnou ze stolu jejich pánů.“ Tu jí Ježíš řekl: „Ženo, tvá víra je veliká; staň se ti tak, jak chceš.“ A od té hodiny byla její dcera zdráva.“(Mt 15, 21-28)

Uzdravování u Galilejského moře

„Odtud Ježíš přešel zase ke Galilejskému moři; vystoupil na horu a posadil se tam. Tu se k němu sešly celé zástupy a měly s sebou chromé, mrzáky, slepé, hluchoněmé a mnohé jiné. Kladly je k jeho nohám a on je uzdravil, takže se zástupy divily, když viděly, že němí mluví, mrzáci jsou zdraví, chromí chodí a slepí vidí; i velebily Boha izraelského.“(Mt 15, 29-31)

Uzdravení posedlého chlapce

„Když přišli k zástupu, přistoupil k němu jeden člověk a na kolenou prosil: „Pane, smiluj se nad mým synem, neboť je náměsíčný a je na tom zle: často padá do ohně a

často do vody. A přivedl jsem ho k tvým učedníkům, ale nemohli ho uzdravit.“ Ježíš odpověděl: „Pokolení nevěřící a zvrácené, jak dlouho ještě budu s vámi? Jak dlouho vás mám ještě snášet? Přiveďte mi ho sem!“ Ježíš mu pohrozil, a zlý duch z něho vyšel; a od té chvíle byl chlapec zdrav.“(Mt 17, 14-18)

Uzdravení slepých u Jericha

„Když vycházeli z Jericha, následoval ho velký zástup. A hle, dva slepí seděli u cesty; když uslyšeli, že jde kolem Ježíš, začali křičet: „Smiluj se nad námi, Pane, Synu Davidův!“ Zástup je napomínal, aby mlčeli, ale oni křičeli ještě víc: „Smiluj se nad námi, Pane, Synu Davidův!“ Ježíš se zastavil, zavolal je a řekl jim: „Co chcete, abych pro vás učinil?“ Odpověděli mu: „Pane, ať se otevřou naše oči!“ Ježíš pohnut soucitem, dotkl se jejich očí, a hned prohlédli; a šli za ním.“(Mt 20, 29-34)

Uzdravení ochrnutého

„Když se po několika dnech vrátil do Kafarnaum, proslechlo se, že je doma. Sešlo se tolik lidí, že už ani přede dveřmi nebylo k hnutí. A mluvil k nim. Tu k němu přišli s ochrnutým; čtyři ho nesli. Protože se pro zástup nemohli k němu dostat, odkryli střechu tam, kde byl Ježíš, prorazili otvor a spustili dolů nosítka, na kterých ochrnutý ležel. Když Ježíš viděl jejich víru, řekl ochrnutému: „Synu, odpouštějí se ti hříchy.“ Seděli tam někteří ze zákoníků a v duchu uvažovali: „Co to ten člověk říká? Rouhá se! Kdo jiný může odpouštět hříchy než Bůh?“ Ježíš hned svým duchem poznal, o čem přemýšlejí, a řekl jim: „Jak to, že tak uvažujete? Je snadnější říci ochrnutému: ‚Odpouštějí se ti hříchy,‘ anebo říci: ‚Vstaň, vezmi své lože a chod‘?‘ Abyste však věděli, že Syn člověka má moc na zemi odpouštět hříchy“ – řekne ochrnutému: „Pravím ti, vstaň, vezmi své lože a jdi domů!“ On vstal, vzal hned své lože a vyšel před očima všech, takže všichni žasli a chválili Boha: „Něco takového jsme ještě nikdy neviděli.“ (Mk 2, 1-12)

Uzdravení posedlého v Gerase

„Přijeli na protější břeh moře do krajiny gerasenské. Sotva Ježíš vystoupil z lodi, vyšel proti němu z hrobů člověk posedlý nečistým duchem. Ten bydlel v hrobech a nikdo ho nedokázal spoutat už ani řetězy. Často už ho spoutali okovy i řetězy, ale on řetězy ze sebe vždy strhal a okovy rozlámал. Nikdo neměl sílu ho zkrotit. A stále v noci i ve dne křičel mezi hroby a na horách a bil do sebe kamením. Když spatřil z dálky Ježíše, přiběhl, padl před ním na zem a hrozně křičel: „Co je ti po mně, Ježíši,

synu Boha nejvyššího? Při Bohu tě zapřísahám, netrap mě!“ Ježíš mu totiž řekl: „Duchu nečistý, vyjdi z toho člověka!“ A zeptal se ho: „Jaké je tvé jméno?“ Odpověděl: „Mé jméno je ‚Legie‘, poněvadž je nás mnoho.“ A velmi ho prosil, aby je neposílal pryč z té krajiny. Pásl se tam na svahu hory veliké stádo vepřů. Ti zlí duchové ho prosili: „Pošli nás, ať vejdem do těch vepřů!“ On jim to dovolil. Tu nečistí duchové vyšli z posedlého a vešli do vepřů; a stádo se hnalo střemhlav po srázu do moře a v moři se utopilo. Bylo jich na dva tisíce.“(Mk 5, 1-13)

Uzdravení hluchoněmého

„Ježíš se vrátil z území Týru a šel přes Sidón k jezeru Galilejskému územím Dekapole. Tu k němu přivedou člověka hluchého a špatně mluvícího a prosí ho, aby na něj vložil ruku. Vzal ho stranou od zástupu, vložil prsty do jeho uší, dotkl se slinou jeho jazyka, vzhlédl k nebi, povzdechl a řekl: „Effatha,“ což znamená ‚otevři se!‘ I otevřel se mu sluch, uvolnilo se pouto jeho jazyka a mluvil správně. Ježíš jim nařídil, aby to nikomu neříkali. Čím více jim to však nařizoval, tím více to rozhlašovali. Nadmíru se divili a říkali: „Dobře všechno učinil. I hluchým dává sluch a němým řeč.“ (Mk 7, 31-37)

Uzdravení slepého Bartimea

Přišli do Jericha. A když vycházel s učedníky a s velkým zástupem z Jericha, seděl u cesty syn Timaiův, Bartimaios, slepý žebrák. Když uslyšel, že je to Ježíš Nazaretský, dal se do křiku: „Ježíši, Synu Davidův, smiluj se nade mnou!“ Mnozí ho napomínali, aby mlčel. On však tím více křičel: „Synu Davidův, smiluj se nade mnou!“ Ježíš se zastavil a řekl: „Zavolejte ho!“ I zavolali toho slepého a řekli mu: „Vzchop se, vstaň, volá tě!“ Odhodil svůj plášť, vyskočil a přišel k Ježíšovi. Ježíš mu řekl: „Co chceš, abych pro tebe učinil?“ Slepý odpověděl: „Pane, ať vidím!“ Ježíš mu řekl: „Jdi, tvá víra tě zachránila.“ Hned prohlédl a šel tou cestou za ním.“(Mk 10, 46-52)

Vzkříšení syna naimské vdovy

„Hned nato odešel do města, které se nazývalo Naim. S ním šli jeho učedníci a veliký zástup lidí. Když se blížil k městské bráně, hle, vynášeli mrtvého; byl to jediný syn své matky a ta byla vdova. Velký zástup z města ji doprovázel. Když ji Pán uviděl, bylo mu jí líto a řekl jí: „Neplač!“ Přistoupil k márám a dotkl se jich; ti, kteří je nesli, se zastavili. Řekl: „Chlapče, pravím ti, vstaň!“ Mrtvý se posadil a začal mluvit; Ježíš ho vrátil jeho matce. Všech se zmocnila bázeň, oslavovali Boha a říkali:

„Veliký prorok povstal mezi námi“ a “Bůh navštívil svůj lid.“ A tato zvěst se o něm rozšířila po celém Judsku a po všem okolí.“(L 7, 11-17)

Příloha D - O boháči a Lazarovi

(L 16, 19 – 31)

„Byl jeden bohatý člověk, oblékal se do purpuru a kmentu a každého dne skvěle hodoval. Byl také jeden žebrák jménem Lazar, který ležel u jeho vrat plný vředů a toužil se najíst aspoň tím, co spadlo ze stolu toho boháče. Dokonce i psi přicházeli a lízali mu vředy. Jednoho dne ten žebrák zemřel a andělé ho odnesli do Abrahamova náručí. Zemřel i onen boháč a byl pohřben.

Když v pekle pozvedl v mukách oči, spatřil v dálce Abrahama a Lazara v jeho náručí. ‚Otče Abrahame,‘ zvolal boháč, ‚smiluj se nade mnou! Pošli Lazara, ať smočí koneček prstu ve vodě a svlaží mi jazyk, vždyť tu v tom plameni hrozně trpím!‘ ‚Synu,‘ odpověděl Abraham, ‚vzpomeň si, že sis v životě užil dobrých věcí, tak jako Lazar zlých. Ted’ ho tedy čeká potěšení, ale tebe trápení. Navíc mezi námi a vámi zeje veliká propast, aby ti, kdo by si přáli přejít odsud k vám nebo se snažili dostat odtamtud k nám, nemohli.‘

On na to řekl: ‚Prosím tě, otče, pošli ho tedy do mého otcovského domu. Mám pět bratrů – ať je varuje, aby i oni nepřišli do tohoto místa muk!‘ ‚Mají Mojžíše a Proroky,‘ řekl Abraham. ‚Ať poslouchají je!‘ ‚To ne, otče Abrahame,‘ boháč na to. ‚Kdyby k nim ale přišel někdo z mrtvých, činili by pokání.

On mu ale řekl: ‚Když neposlouchají Mojžíše a Proroky, nepřesvědčí je, ani kdyby někdo vstal z mrtvých.‘

Prohlášení

Prohlašuji, že bakalářská práce je uložena v souladu s rektorským výnosem č. 1/2013
(Řád pro nakládání a se školními a některými jinými autorskými díly na UHK).

Datum:..... Podpis studenta:.....